

Національний університет «Острозька академія»
Економічний факультет
Кафедра фінансів, обліку і аудиту

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«ОПТИМІЗАЦІЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ»

Виконала: студентка 2 курсу, групи ЗМФК-61
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

освітньо-професійної програми
«ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА
СТРАХУВАННЯ»

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Шевчук Вікторія Анатоліївна

Керівник – к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і
аудиту

Шулик Юлія Віталіївна

Рецензент – доктор економічних наук, доцент
Антонюк Олена Ростиславівна

"РОБОТА ДОПУЩЕНА ДО ЗАХИСТУ"

Завідувач кафедри фінансів,
обліку і аудиту

_____ (проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.)
(підпис)

Протокол № ____ від « ____ » _____ 2021 р.

Острог - 2021

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»

Факультет економічний

кафедра фінансів, обліку і аудиту

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту

проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.

“.....”

2021 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студента

Шевчук Вікторії Анатоліївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: *«Оптимізація видатків Державного бюджету України».*

Керівник роботи: *к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту Шулик Юлія Віталіївна*
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджено наказом по Академії від “.....”.....2021 р. №.....

2. Термін здачі студентом закінченої роботи:.....

3. Вихідні дані до роботи: Бюджетний кодекс України, Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», річні звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного бюджету України, монографії та наукові публікації щодо досліджуваної проблематики.

4. Перелік завдань, які належить виконати:

- розкрити економічну сутність державних видатків;
- охарактеризувати склад, структуру та класифікацію видатків Державного бюджету України;
- дослідити вплив видатків Державного бюджету України на економічне зростання держави;
- здійснити структурно-динамічний аналіз видатків Державного бюджету України;
- оцінити видатки соціального спрямування;
- проаналізувати видатки Державного бюджету України на економічну діяльність та загальнодержавні функції;
- визначити концепції оптимізації видатків Державного бюджету України;
- запропонувати способи впливу на соціальні видатки Державного бюджету України;
- внести пропозиції щодо покращення процесу планування видатків Державного бюджету України на основі міжнародного досвіду.

5. Перелік статистичного, графічного матеріалу: схеми, діаграми, таблиці.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	<i>Шулик Ю.В., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту</i>	02.03.2021	02.03.2021
Розділ 2	<i>Шулик Ю.В., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту</i>	04.05.2021	04.05.2021
Розділ 3	<i>Шулик Ю.В., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту</i>	29.05.2021	29.05.2021

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення літератури	до 03.02.2021	
2.	Розробка змісту (плану)	до 02.03.2021	
3.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи (чорновий варіант):		
3.1	Розділ 1	до 04.05.2021	
3.2	Розділ 2	до 29.05.2021	
3.3	Розділ 3	до 30.09.2021	
4.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи із врахуванням зауважень	до 16.11.2021	
5.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	до 23.11.2021	
6.	Рецензування кваліфікаційної роботи	до 07.12.2021	
7.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі Реєстрація на Moodle	до 07.12.2021	

Студент _____ Шевчук В.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Шулик Ю.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістра

Тема: *Оптимізація видатків Державного бюджету України*

Автор: *Шевчук Вікторія Анатоліївна*

Науковий керівник: *к.е.н., доц. Шулик Юлія Віталіївна*

Захищена “.....” .....2021 року.

Короткий зміст праці:

У кваліфікаційній роботі досліджено основні підходи до трактування сутності державних видатків. Визначено роль видатків Державного бюджету України, розглянуто їх склад, структуру та класифікацію. Встановлено фактори, які безпосередньо впливають на затвердження планових показників видатків Державного бюджету України та фактичний рівень їх виконання. Охарактеризовано основні напрями використання коштів державного бюджету в Україні. Досліджено характер, напрями та рівень впливу видатків Державного бюджету України на економічне зростання держави.

Здійснено структурно-динамічний аналіз видатків Державного бюджету України. Встановлено їх взаємозв'язок з доходами державного бюджету та рівнем інфляції. Проаналізовано рівень виконання видаткової частини Державного бюджету України. Також було оцінено ефективність здійснення видатків соціального спрямування, видатків на економічну діяльність та загальнодержавні функції в Україні.

Визначено основні концепції оптимізації видатків Державного бюджету України. Запропоновано ефективні способи впливу на соціальні видатки державного бюджету та внесено пропозиції щодо покращення процесу планування видатків Державного бюджету України на основі міжнародного досвіду.

(підпис автора)

ABSTRACT

of qualification work

for master's degree

Topic: *Optimization of expenditures of the State Budget of Ukraine*

Author: *Shevchuk Victoriia*

Supervisor: *Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Shulyk Yuliia*

Date of presentation “.....” ..... 2021.

Summary of work:

In the qualification work, we researched the main approaches to the interpretation of the essence of government spending. We determined the role of the expenditures of the State Budget of Ukraine and considered their composition, structure, and classification. Then, we established the factors that directly affect the approval of the planned expenditures of the State Budget of Ukraine and the actual level of their implementation. We characterized the main directions of the use of the State Budget in Ukraine. Moreover, we investigated the nature, directions, and level of influence of the expenditures of the State Budget of Ukraine on the economic growth of the country.

We carried out the structural-dynamic analysis of the expenditures of the State Budget of Ukraine. We researched their relationship with the state budget revenues and the level of inflation. Furthermore, we analyzed the level of fulfillment of the expenditure side of the State Budget of Ukraine. Also, we assessed the efficiency of implementation of social expenditures, expenditures on economic activity, and national functions in Ukraine.

We determined the basic concepts of optimization of expenses of the State Budget of Ukraine. We proposed effective ways of influencing the social expenditures of the state budget. Then, we made proposals to improve the process of planning expenditures of the State Budget of Ukraine based on international experience.

(signature)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	5
1.1. Економічна сутність державних видатків	5
1.2. Склад, структура та класифікація видатків Державного бюджету України....	14
1.3. Вплив видатків Державного бюджету України на економічне зростання держави.....	24
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2016-2020 РОКИ.....	34
2.1. Структурно-динамічний аналіз видатків Державного бюджету України.....	34
2.2. Оцінка видатків соціального спрямування.....	51
2.3. Аналіз видатків Державного бюджету України на економічну діяльність та загальнодержавні функції.....	60
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	69
3.1. Концепції оптимізації видатків Державного бюджету України	69
3.2. Вплив на соціальні видатки Державного бюджету України	72
3.3. Покращення процесу планування видатків Державного бюджету України на основі міжнародного досвіду	82
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ.....	103

ВСТУП

Успішний розвиток суспільних відносин країни безпосередньо залежить від створених сприятливих умов для економічного зростання та результативності вирішення питань, які стосуються підвищення ефективності державних видатків та їх оптимізації. Враховуючи економічні перетворення в Україні, варто використовувати системний підхід як до оцінки ефективності та раціональності бюджетних видатків, так і до взаємоузгодження бюджетних призначень із пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку країни.

Здійснення бюджетних видатків є важливим напрямом фінансової політики держави, і його роль постійно зростає, оскільки комплексна система заходів і дій органів влади у системі управління бюджетними коштами допомагає успішному розвитку бюджетних відносин країни. При обмеженості фінансових ресурсів в Україні надзвичайно актуальним питанням виступає оптимізація видатків Державного бюджету України, адже найбільша частка фінансових ресурсів держави перерозподіляється через державний бюджет.

Питання сутності та видів видатків державного бюджету висвітлюються у працях таких науковців: Білої О. Г., Чуй І. Р., Романенка О. Р., Федосова В. М., Василика О.Д., Опаріна В. М. та інших. Безпосереднім вирішенням проблем оптимізації напрямків використання бюджетних коштів займалися такі вітчизняні вчені: Омелянович Л. О., Жибер Т. В., Кодацький В., Павлюк К. В..

Мета дослідження полягає у визначенні напрямів оптимізації видатків Державного бюджету України на основі вивчення теоретичних і оцінки практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- розкрити економічну сутність державних видатків;
- охарактеризувати склад, структуру та класифікацію видатків Державного бюджету України;

- дослідити вплив видатків Державного бюджету України на економічне зростання держави;

- здійснити структурно-динамічний аналіз видатків Державного бюджету України;

- оцінити видатки соціального спрямування;

- проаналізувати видатки Державного бюджету України на економічну діяльність та загальнодержавні функції;

- визначити концепції оптимізації видатків Державного бюджету України;

- запропонувати способи впливу на соціальні видатки Державного бюджету України;

- внести пропозиції щодо покращення процесу планування видатків Державного бюджету України на основі міжнародного досвіду.

Об'єктом дослідження є видатки Державного бюджету України, а предметом – напрямки їх оптимізації.

У процесі дослідження були застосовані такі наукові методи як аналітичний, графічний, статистичний, а також методи порівняння, узагальнення, спостереження та аналізу.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 61 найменування. У тексті даної роботи міститься 12 таблиць і 35 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1. Економічна сутність державних ви датків

Інструментом регулювання будь-яких економічних процесів та реалізації державної політики є державний бюджет, в якому зосереджена вагома частка валового внутрішнього продукту, що централізовано розподіляється на розвиток національної економіки. При цьому основні функції бюджету виконуються завдяки ефективному управлінню його складовими, особливо видатковою частиною. Від цієї складової залежить забезпечення платоспроможності держави, її бюджетної безпеки, економічне зростання та соціальна справедливість.

За рахунок видатків держава забезпечує розвиток пріоритетних галузей економіки, соціально-культурної сфери, підтримує належний рівень соціального захисту населення, обороноздатності країни та діяльність органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування. В такому разі, для якісного виконання державою своїх функцій, важливим є раціональний розподіл видатків між окремими ланками бюджетної системи.

Видатки є вагомим інструментом забезпечення якісних змін в економіці та соціальній сфері, і при використанні бюджетних коштів увага зосереджується на забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища для розвитку ринкових відносин та підтримці стратегічних галузей економіки. В свою чергу, розподільчі процеси, які пов'язані з видатками, охоплюють відносини з приводу спрямування та використання коштів держави і відображають безпосередньо напрями їх розподілу.

Відповідно до діючого законодавства України, розподіл видатків між ланками бюджетної системи здійснюється на основі ряду принципів:

- принцип значимості (в залежності від того, якого значення проводяться заходи, з бюджету такого ж рівня вони мають фінансуватися);

- територіальний принцип (фінансування підприємств, установ, організацій має здійснюватися з бюджету тієї територіальної громади або регіону, на території якої вони знаходяться);

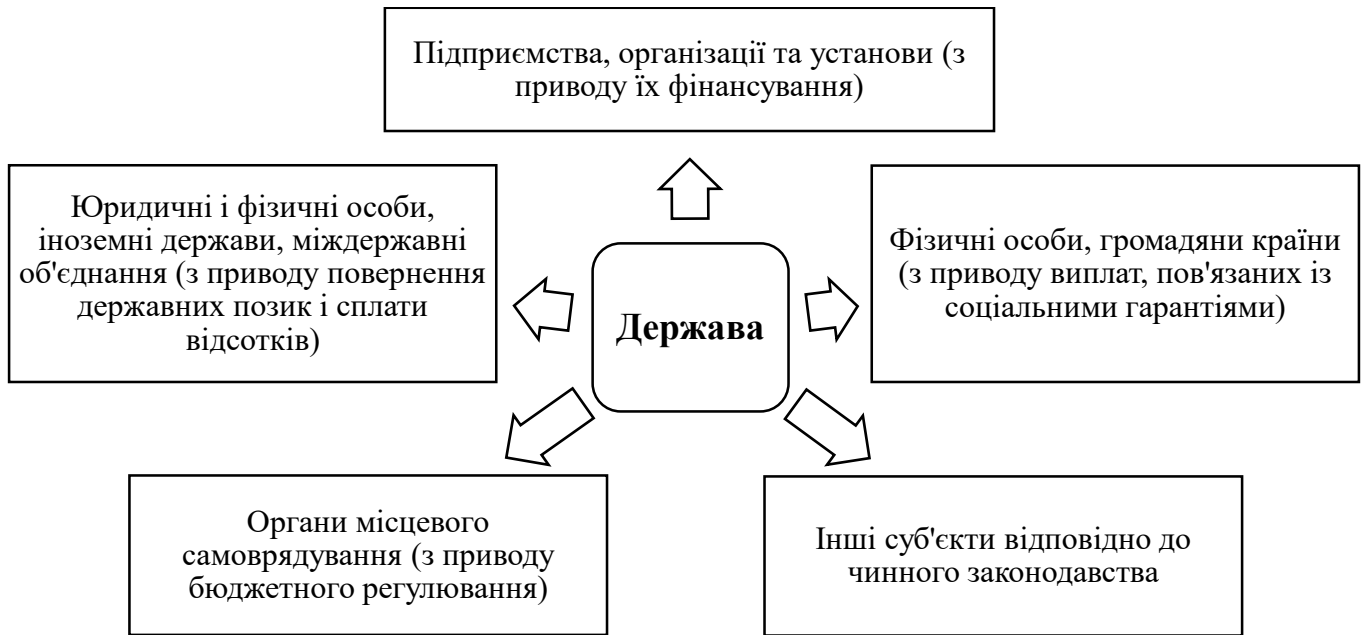
- відомчий принцип (означає забезпечення фінансування підприємств, організацій і установ з відповідного бюджету за підпорядкуванням);

- принцип субсидіарності (розподіл видатків між бюджетами має базуватися на максимально можливому наближенні надання гарантованих послуг до безпосереднього їх споживача) [2, 3].

Видатки є індикатором соціально-економічної політики держави, а безпосередня економічна сутність формування видатків бюджету полягає в необхідності вирішення тих завдань, які виникають в економічній та соціальній життєдіяльності країни. Використання коштів держави відбувається за цільовим призначенням для забезпечення суспільного добробуту. Разом з тим, в залежності від рівня розвитку держави, історичних, культурних та інших факторів роль держави в вирішенні соціально-економічних проблем змінюється. У зв'язку з цим відбуваються зміни в обсягах та структурі видатків держави.

В процесі використання коштів держава вступає у грошові відносини з різноманітними суб'єктами (підприємствами, організаціями, установами, фізичними особами, іноземними державами), наприклад, з приводу їх фінансування, соціальних виплат, бюджетного регулювання чи повернення державних позик (рис.1.1). Сукупність цих грошових відносин і складає зміст видатків як об'єктивного економічного поняття. В такому разі, видатки набувають конкретних матеріальних форм в результаті прийняття законодавчих актів. До таких форм належать:

- кошторисне фінансування;
- бюджетні інвестиції;
- державні трансферти;
- бюджетні кредити;
- бюджетні резерви[2].

Рис. 1.1. Суб'єкти, з якими держава вступає у відносини у процесі використання коштів

*Джерело: побудовано автором на основі [3].

Видатки являють собою економічні відносини між державою, юридичними і фізичними особами, які виникають у процесі розподілу та використання бюджетних ресурсів, реалізуються в об'єктивних економічних процесах і проявляються за допомогою структурного різноманіття, динамічності та функціональної особливості. В показниках видатків бюджету відображаються функції і завдання держави, рівень і напрям суспільного розвитку, взаємозалежність між економікою і фінансами країни, відносини країни з іншими країнами [16, 38].

Тепер звернемо увагу безпосередньо на термін «державні видатки». У своїх працях Федосов В.М. зазначає, що державні видатки є сукупністю фінансових відносин із приводу використання державних фондів грошових ресурсів із метою фінансування соціально-економічного розвитку держави [31]. Під час узагальнення різних методичних підходів до визначення сутності поняття «державні видатки», виявлено, що дані трактування мають як спільні риси, так і відмінні характерні ознаки. Тому на рисунку 1.2 ми розглянули державні видатки як: систему грошових відносин, систему фінансових відносин та сукупність грошових коштів.

1. Державні видатки як система грошових відносин

Біла О. Г., Чуй І. Р.	грошові відносини, що складаються при використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування витрат розширеного відтворення, задоволення інших суспільних потреб
Романенко О. Р.	грошові відносини, що складаються при розподілі і використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування витрат розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб

2. Державні видатки як система фінансових відносин

Федосов В. М., Юрій С. І.	сукупність фінансових відносин із приводу використання державних фондів грошових ресурсів із метою фінансування соціально-економічного розвитку держави
Василик О.Д.	сукупність фінансових відносин з приводу використання державних фондів грошових ресурсів з метою фінансування соціально-економічного розвитку держави
Віхров О. П., Ніцимна С. О.	- це складова частина фінансових відносин, яка полягає у безперервному цільовому використанні державних грошових ресурсів, що накопичуються у: - державному бюджеті; - державних бюджетних та позабюджетних фондах; - власних фондах державних підприємств, установ та організацій з метою виконання загальнодержавних функцій, фінансування державної та комунальної соціальної і культурної сфер, державних цільових програм, а також фінансування розширення виробництва окремих державних та комунальних підприємств, установ, організацій у відповідності з чинним законодавством держави

3. Державні видатки як сукупність грошових коштів (ресурсів)

Опарін В. М.	сума коштів, що витрачається державою в процесі здійснення її фінансової діяльності. Відповідно до рівня розміщення державних доходів вони також поділяються на централізовані (з бюджету і фондів цільового призначення) і децентралізовані
Лондар С.Л., Тимошенко О.Б.	обсяг коштів, що витрачається державою в процесі виконання її функцій. Відповідно до рівня розміщення державних видатків їх поділяють на централізовані та децентралізовані. З урахуванням впливу державних видатків на процеси розширеного відтворення їх поділяють на поточні видатки та видатки розвитку

Рис. 1.2. Методичні підходи до визначення сутності поняття «державні видатки»

* Джерело: побудовано автором на основі [2, 3].

Отож, зазначимо, що державні видатки – це система фінансових відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій. Важливо, що державні видатки виступають інструментом справедливого розподілу державних благ для кожного члена суспільства та покликані задовольняти найважливіші потреби громадян в соціальній, екологічній та економічній сферах. Крім того, деякі державні видатки є прямими трансфертними платежами приватному сектору (соціальна допомога, пенсії, страхування безробіття), які не збільшують приватне споживання, але змінюють його структуру.

Таким чином, термін «державні видатки» за економічним змістом є набагато ширшим, ніж видатки та витрати бюджету, оскільки поєднує в собі всі витрати, пов'язані з діяльністю держави. Поняття видатки та витрати бюджету розкриваються за допомогою одне одного. Зокрема, у Бюджетному кодексі України зазначено, що «витрати бюджету» – це видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. В свою чергу, «видатки бюджету» трактуються, як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів, спрямованих на:

- погашення боргу;
- надання кредитів з бюджету;
- розміщення бюджетних коштів на депозитах;
- придбання цінних паперів;
- повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування;
- компенсацію частини суми штрафних санкцій, що перераховується покупцям за рахунок штрафних санкцій, застосованих органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, за наслідками проведеної перевірки за зверненням або скаргою покупця про порушення платником податків устанавленого порядку проведення розрахункових операцій [1].

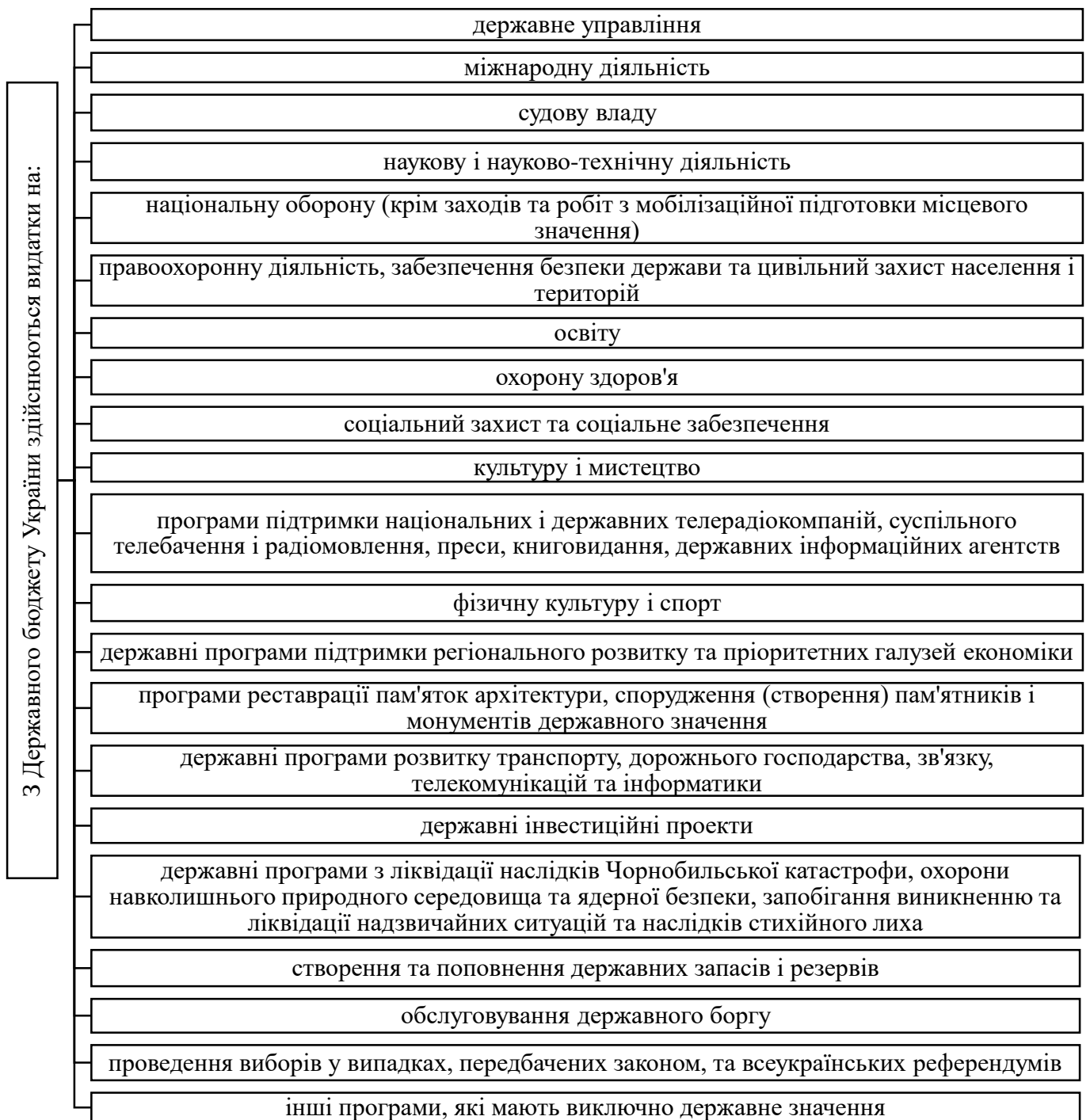
Система видатків бюджету являє собою сукупність певних напрямків видатків (програм), їх структура, а також відносини між відповідними органами в процесі планування і виконання видатків, складання звітності та контролю за виконанням видаткової частини бюджету. Саме через видатки бюджету уособлюється роль держави у регулюванні економічних процесів, забезпеченні макроекономічного зростання, дотриманні соціальних гарантій населення, вдосконалення структури суспільного виробництва [16, 36]. На обсяги видатків бюджету та їх використання основний вплив мають функції держави, визначені Конституцією України, оскільки збільшення функцій викликає збільшення видатків, і навпаки. Тому в процесі складання бюджету держава зобов'язана виходити, в першу чергу, з потреби у видатках, а не з обсягів доходів.

Перейдемо до того, що державні видатки включають в себе видатки Державного бюджету України, і відповідно до Бюджетного кодексу України, під цими видатками слід розуміти кошти, які спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених законом про державний бюджет на відповідний бюджетний період, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Видатки державного бюджету відіграють важливу роль в розвитку країни. Вони є основою забезпечення фінансування соціальних програм, регулювання економіки, проведення структурної перебудови народного господарства, створення загальних умов розвитку ринкових відносин, збільшення обсягів кредитування юридичних та фізичних осіб, розвитку міжнародних відносин та інших важливих напрямів діяльності. Разом з тим, в залежності від рівня розвитку держави, історичних, культурних та інших факторів роль держави в вирішенні соціально-економічних проблем змінюється. У зв'язку з цим можуть відбуватися зміни в обсягах та структурі державних випадків [37].

Видатки Державного бюджету України регулюються відповідними законодавчими і нормативними актами – Бюджетним кодексом України, Законом України про державний бюджет на відповідний рік, Бюджетною класифікацією та

юридичними актами органів влади. Безпосередньо, у статті 87 Бюджетного кодексу України перераховані видатки, що здійснюються з Державного бюджету України (рис.1.3).

Рис. 1.3. Категорії, на які спрямовані видатки, що здійснюються з Державного бюджету України

* Джерело: побудовано автором на основі [1].

Бачимо, що у системі видатків Державного бюджету України важливо визначати основні напрями раціонального розподілу коштів між галузями національної економіки та сферами господарської діяльності суб'єктів господарювання, оскільки результативність бюджетної політики має безпосередній вплив на загальну збалансованість фінансової системи країни. Категорій, на які спрямовані видатки, що здійснюються з Державного бюджету України, дуже багато, і для забезпечення прозорості їх виконання, та ефективності використання бюджетних коштів використовуються бюджетні програми.

Бюджетна програма - сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій [1]. Її метою є кінцевий результат, що досягається при виконанні бюджетної програми, відповідає пріоритетам державної та регіональної політики і сприяє досягненню стратегічної мети розвитку держави та/або адміністративно-територіальної одиниці в середньостроковому періоді. Бюджетні програми затверджуються щорічно виключно в межах наявних бюджетних ресурсів з метою досягнення конкретного результату при використанні цих ресурсів [59].

Використання бюджетних програм дозволяє Міністерству фінансів України отримувати детальну інформацію, які статті видатків планує фінансувати кожне міністерство, а процедура погодження паспортів бюджетних програм дає Міністерству фінансів України дієві важелі для відмови у недоцільних видатках[60]. А для того, щоб визначити які видатки є недоцільними, головні розпорядники бюджетних коштів використовують результативні показники виконання бюджетних програм. На їх основі здійснюється оцінка й аналіз ефективності використання бюджетних коштів, передбачених на виконання бюджетної програми для досягнення мети бюджетної програми та реалізації її завдань.

Існує чотири групи результативних показників:

- показники затрат (визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми та характеризують структуру витрат бюджетної програми).
- показники продукту (використовуються для оцінки досягнення поставленої мети);
- показники ефективності (визначаються залежно від завдань, виконання яких забезпечує реалізацію бюджетної програми);
- показники якості (сукупність властивостей, які характеризують досягнуті результати якості створеного продукту, що задовольняють споживача відповідно до їх призначення та відображають послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у наданні послуг (виробленні товарів, виконанні робіт) споживачам за рахунок коштів бюджетної програми) [59].

Таким чином, для встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання на основі окреслених цілей і результативних показників, використовуються бюджетні програми. А їх ключовою рисою є наявність чітких цілей, на досягнення яких спрямовано урядову політику, та чітких індикаторів, за якими можна виміряти прогрес у досягненні цілей. Те, що бюджетні видатки забезпечують реалізацію численних програм соціального, економічного, культурного розвитку країни, значно впливає на рівень доходів і якість життя громадян та сприяє впровадженню загальної економічної політики держави, що є надзвичайно важливо і актуально.

Сутність видатків можна характеризувати з різних точок зору, проте важливо, що держава може виконувати свої функції у повному обсязі, тільки за умови достатньої суми бюджетних ресурсів. Видатки державного бюджету відображають розподільчі та перерозподільні процеси грошових коштів і їх використання для задоволення потреб суспільства. Також, вони мають вплив на процес забезпечення фінансування соціальних програм та проведення структурної перебудови народного господарства, сприяють розвитку міжнародних відносин, або ж інших важливих напрямків діяльності. Розподіл видатків розпочинається ще на стадії планування, де

за основу береться очікуване виконання бюджету за видатками за попередній рік. При плануванні видатків потрібно дотримуватися найважливішого принципу – врахування реальної необхідності в ресурсах і додержання пропорцій розподілу. Це дозволяє виконувати основне завдання видатків – задоволення найважливіших потреб людства – безпеки держави, забезпечення громадського суспільства, державного управління, розвитку економіки та соціальної сфери.

1.2. Склад, структура та класифікація видатків Державного бюджету України

Видатки бюджету відображають функції і завдання держави, рівень і напрям суспільного розвитку, взаємозалежність між економікою і фінансами держави, відносини даної країни з іншими країнами. Саме склад і структура видатків бюджету дозволяють зробити висновки та узагальнення з приводу економічного, соціального і політичного стану розвитку країни на певний час.

Видатки, які здійснює держава, повинні задовольнити найбільш важливі суспільні потреби у розвитку економіки та у соціальній сфері, в якій визначається матеріальний та культурний рівень життя народу. Ми зазначали, що видатки Державного бюджету України є важливою складовою частиною державних видатків в цілому, оскільки вони виражають економічні відносини, що виникають у зв'язку з використанням коштів загальнодержавного грошового фонду. Ці відносини проявляються у формі конкретних видів видатків, різноманіття яких обумовлено такими факторами:

- природою і функціями держави;
- формами надання коштів;
- рівнем соціально-економічного розвитку держави;
- розгалуженням зв'язків бюджету з народним господарством [39].

Видатки державного бюджету пов'язані з реалізацією програм і функцій, що виконуються державою відповідно до Конституції і нормативно-правових актів.

Відповідно до статті 10 Бюджетного кодексу України видатки бюджету класифікуються:

- 1) за бюджетними програмами (використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі та визначається шляхом розподілу видатків державного бюджету за бюджетними програмами);
- 2) за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів);
- 3) за функціями, з виконанням яких пов'язані видатки бюджету;
- 4) за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні [1].

Класифікацію видатків бюджету додатково ми ще подали на рисунку 1.4.

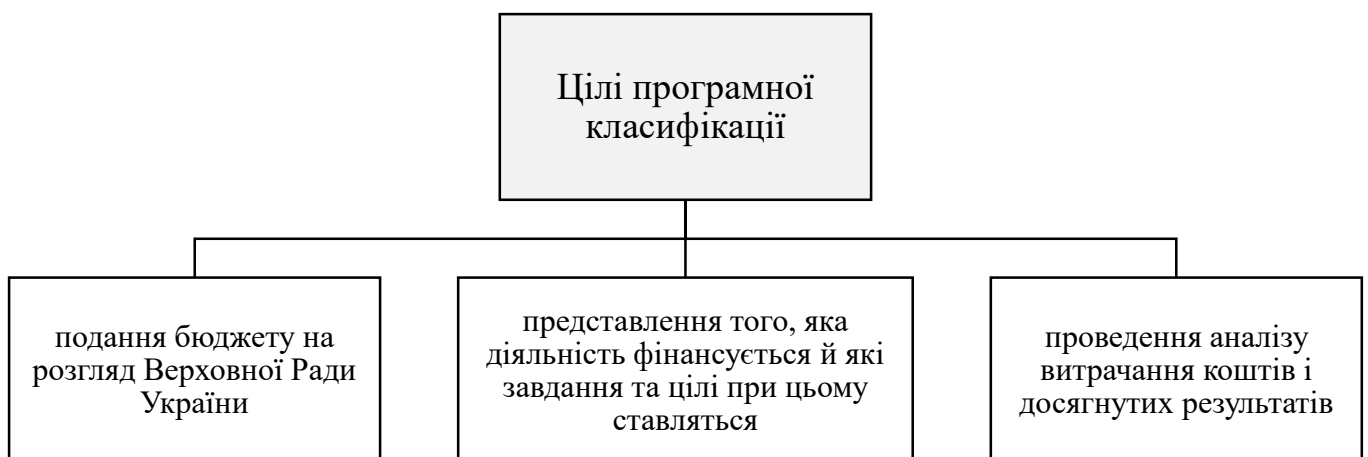
Рис. 1.4. Класифікація видатків бюджету

* Джерело: побудовано автором на основі [1].

Програмна класифікація видатків державного бюджету формується Міністерством фінансів України за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний

бюджет України у бюджетних запитах. При цьому, вона визначається шляхом розподілу видатків державного бюджету за бюджетними програмами у законі про Державний бюджет України і може бути уточнена під час виконання державного бюджету при внесенні змін до закону про Державний бюджет України[1].

Згідно з програмною класифікацією відбувається розподіл бюджетних призначень за бюджетними програмами. Кожна така програма виконує визначену для неї функцію та відображає одного головного розпорядника бюджетних коштів. Бюджетна програма складається з паспорта, який є її зовнішнім атрибутом. Процес формування бюджетних програм з використанням програмно-цільового методу базується на визначенні результатів, яких необхідно досягти в державному секторі унаслідок реалізації цих програм, і найбільш оптимальних об'ємів ресурсів для досягнення цих результатів. На рисунку 1.5 визначено цілі програмної класифікації.

Рис. 1.5. Основні цілі програмної класифікації

*Джерело: побудовано автором на основі [42].

Отже, метою застосування програмної класифікації є оцінка ефективності та результативності діяльності державних установ. Моніторинг та оцінка бюджетних програм включають насамперед порівняння результатів і витрат на їх досягнення, аналіз тривалості їх виконання, аргументацію та відповідність цих програм вимогам часу. Застосування відповідних показників дає можливість порівнювати стан

виконання бюджетних програм у динаміці, за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів, передбачати строк їх виконання та визначити найефективніші бюджетні програми під час розподілу бюджетних коштів на середньострокову перспективу.

Щодо відомчої класифікації державних видатків, то на її основі Державна казначейська служба України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів [1]. Розпорядниками бюджетних коштів вважаються комітети, адміністрації, міністерства, комісії, університети, служби, які одержують бюджетні асигнування і мають право на взяття бюджетних зобов'язань. Для державного бюджету відомча класифікація затверджується Міністерством фінансів України відповідно до Закону про державний бюджет [40]. На рисунку 1.6. ми згрупували основні функції відомчої класифікації видатків.

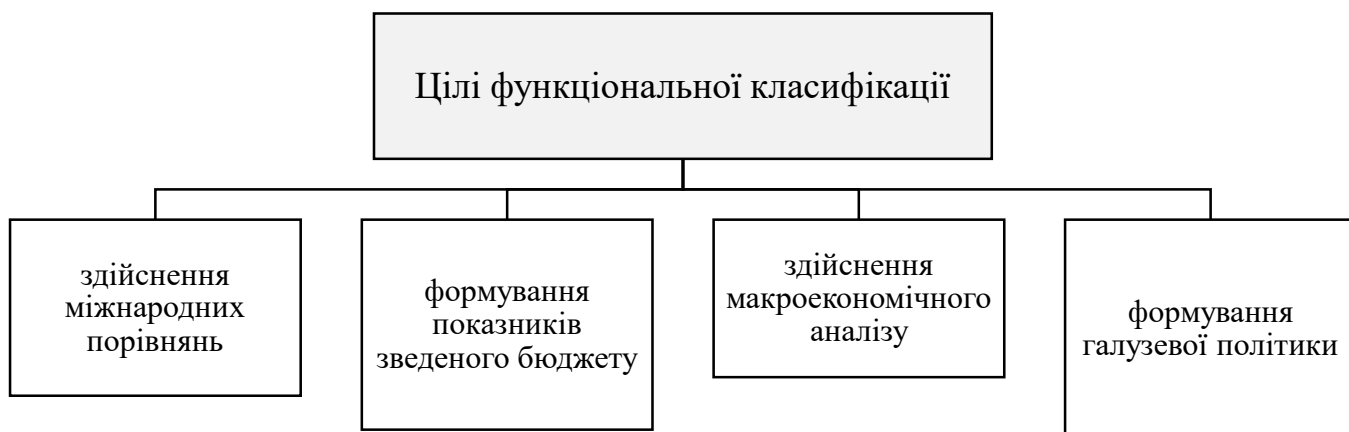
Рис. 1.6. Основні функції відомчої класифікації

* Джерело: побудовано автором на основі [42].

Таким чином, мета даної класифікації визначається в оптимізації кількості головних розпорядників коштів державного бюджету, поліпшенні бюджетного планування та побудові чіткої, організаційно-досконалої системи державного управління. Завдяки відомчій класифікації в процесі аналізу видатків бюджету є

можливість виокремити того, кому безпосередньо надаються бюджетні асигнування, а це сприяє ефективному бюджетному контролю.

В свою чергу, функціональна класифікація видатків здійснюється відповідно до основних функцій державних органів влади. На її основі можна аналізувати зміни у видатках держави, відстежувати їх динаміку відносно їх функціонального призначення [41]. Враховуючи це та вищезазначене щодо функціональної класифікації, на рис.1.7 ми визначили її основні цілі.

Рис. 1.7. Основні цілі функціональної класифікації

*Джерело: побудовано автором на основі [42].

Відповідно функціональної класифікації, видатки бюджету розподіляються залежно від напрямів використання бюджетних коштів державою на виконання основних функцій:

- економічної;
- соціальної;
- оборонної;
- управлінської.

Тому на рис. 1.8. ми зазначили статті, між якими розподіляються видатки відповідно до функціональної класифікації.

Видатки на загальнодержавні функції
Видатки на оборону
Видатки на громадський порядок та судову владу
Видатки на економічну діяльність
Видатки на охорону навколишнього природного середовища
Видатки на житлово-комунальне господарство
Видатки на охорону здоров'я
Видатки на духовний та фізичний розвиток освіти
Видатки на освіту
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення

Рис. 1.8. Видатки Державного бюджету України відповідно до функціональної класифікації

* Джерело: побудовано автором на основі [5].

Економічна класифікація видатків бюджету відображає економічний бік операцій, пов'язаний з видатками. Дана класифікація забезпечує єдиний підхід до всіх учасників бюджетного процесу з точки зору виконання бюджету. Відповідно до економічної класифікації виокремлюють поточні та капітальні видатки.

Поточні видатки – це видатки, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення й соціально-культурної сфери. Тобто, сюди відносять видатки на:

- закупівлю товарів і послуг, необхідних для утримання економічної та соціальної інфраструктури;
- трансферти населенню;
- поточні субсидії державним і приватним підприємствам, а також нижчестоящим органам влади;
- виплату процентів по державному боргу тощо[42, 43].

Капітальні видатки – це видатки розвитку, пов'язані з фінансуванням наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансове забезпечення

капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням видатки розвитку. Таким чином, до даної категорії видатків відносять видатки на:

- нове будівництво та розвиток діючих об'єктів державної та комунальної власності;
- інвестиційні субсидії;
- довгострокові бюджетні кредити й державні гарантії інвесторам, які фінансують високоефективні інвестиційні проекти [42, 43].

Законом про Державний бюджет України визначається загальна сума видатків з розподілом на загальний та спеціальний фонди. Більшу частину видатків державного бюджету становить загальний фонд, кошти якого призначені для виконання державою загальних функцій (надання освітніх і медичних послуг, соціального захисту, оборони і т. д.). В ці ж сфери перерозподіляються кошти і спеціального фонду, але їх відмінність полягає в тому, що вони мають конкретні, чітко визначені напрями використання, тобто передбачається предметно-цільове використання бюджетних коштів (для фінансування конкретних цілей).

У держави можуть бути певні потреби, що мають особливе значення і тому повинні мати відповідне гарантоване фінансове забезпечення. З цією метою держава створює фонди цільового призначення. Це відбувається шляхом відокремлення видатків Державного бюджету України на конкретні цілі, що мають першочергове значення для країни в цей момент, або через формування спеціальних фондів, які мають самостійні джерела доходів. Відповідно до Бюджетного кодексу України в Державному бюджеті України утворені такі фонди:

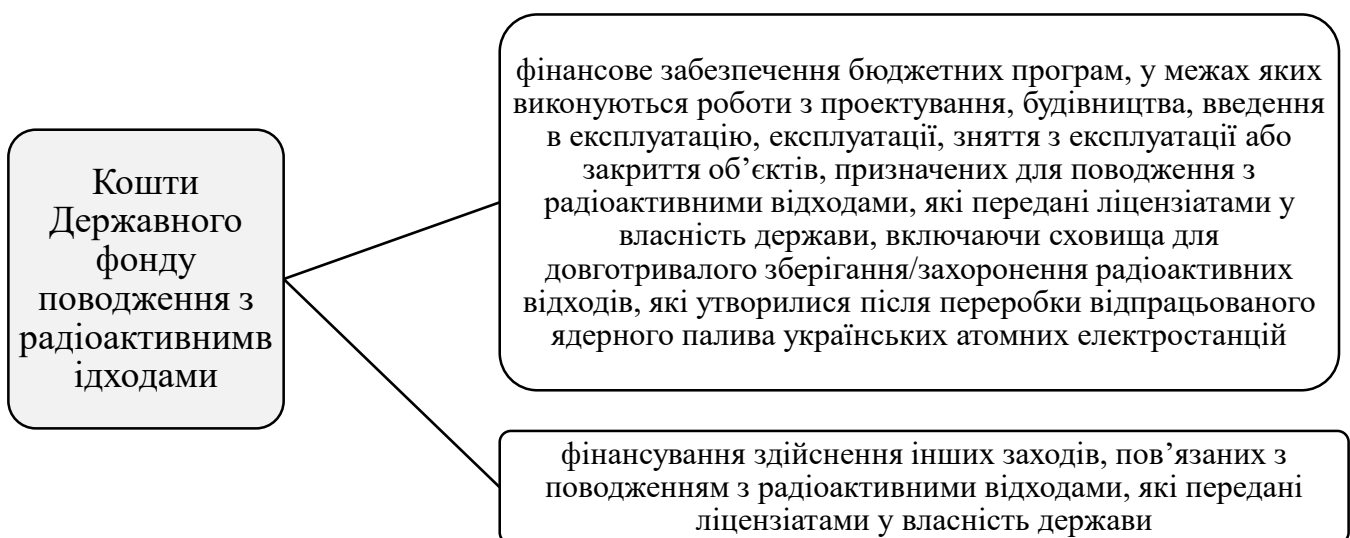
- Державний фонд регіонального розвитку;
- Державний дорожній фонд;
- Державний фонд поводження з радіоактивними відходами;
- Державний фонд розвитку водного господарства.

Кошти Державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що мають на меті розвиток регіонів і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних регіональних стратегіях розвитку. На реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що мають на меті розвиток регіонів у частині розвитку спортивної інфраструктури, передбачається не менше 10 відсотків коштів Державного фонду регіонального розвитку [1].

У сучасному суспільстві екологічні проблеми набувають значної вагомості, а їх вирішення потребує все більшого фінансування. У зв'язку із значним використанням ядерної енергетики упродовж останніх десятиліть на території нашої держави збільшилась кількість радіоактивних відходів. Переробка цих радіоактивних відходів стає одним з пріоритетів екологічної політики держави. При цьому, видатки на забезпечення належної екологічної ситуації в країні спрямовуються з спеціального фонду Державного бюджету України, а саме з Державного фонду поводження з радіоактивними відходами.

На рисунку 1.9. вказані напрями використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами.

Рис. 1.9. Напрями використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами

* Джерело: побудовано автором на основі [1].

Щодо Державного фонду розвитку водного господарства, який також створюється у складі спеціального фонду Державного бюджету України, то його кошти спрямовуються на фінансове забезпечення заходів з:

- 1) експлуатації водогосподарського комплексу;
- 2) будівництва та реконструкції меліоративних систем;
- 3) захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь;
- 4) централізованого водопостачання сільських населених пунктів, які користуються привізною водою;
- 5) модернізації та розвитку водогосподарського комплексу.

Порядок використання коштів Державного фонду розвитку водного господарства визначається Кабінетом Міністрів України [1].

В останні роки стан автомобільних шляхів в Україні постає однією з основних проблем, що є суттєвою перешкодою нашій державі до економічного зростання. За роки незалежності автошляхи країни досягли критичних позначок зношення, а їх відновлення потребує значних змін законодавства та фінансових ресурсів. В зв'язку з цим було створено Державний дорожній фонд державний цільовий фонд, який включений до складу спеціального фонду Державного бюджету України, а його головною метою є забезпечення фінансування дорожньої галузі.

Верховною Радою України 17 листопада 2016 року прийнято Закони України № 1762 «Про внесення змін до Закону України "Про джерела фінансування дорожнього господарства України" щодо удосконалення механізму фінансування дорожньої галузі» та № 1763 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення дорожньої галузі». Відповідно до зазначених законів у Державному бюджеті щорічно передбачаються видатки на фінансування робіт, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, ремонтом і утриманням автомобільних доріг загального користування[44].

Кошти Державного дорожнього фонду спрямовуються на:	
1	• фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування державного значення
2	• фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах
3	• виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, отриманими державою або під державні гарантії, на розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування
4	• фінансове забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних програм

Рис. 1.10. Напрями використання коштів Державного дорожнього фонду

*Джерело: побудовано автором на основі [1].

Таким чином, аналізуючи інформацію наведену на рисунку 1.10, зазначимо, що функціонування Державного дорожнього фонду у складі Державного бюджету України сприяє ефективному цілеспрямованому використанню бюджетних коштів. Даний фонд функціонує лише з 2018 року, проте в результаті, виділення фінансування дорожньої галузі в окремий цільовий фонд свідчить про те, що уряд нарешті визнав проблему автодоріг країни та забезпечив можливість довгострокового фінансування ремонту та будівництва доріг.

Створення державних фондів, які ми розглянули вище, є важливим кроком до підвищення прозорості у використанні державних коштів, зокрема з метою поліпшення звітності за державні кошти. Більше того порядок та схема роботи цих фондів постійно вдосконалюється.

Отож, система державних видатків являє собою сукупність певних напрямків видатків (програм), їх структура, а також відносини між відповідними органами в процесі планування і виконання видатків, складання звітності та контролю за виконанням видаткової частини бюджету. Ми визначили, що велика кількість видів державних видатків зумовлена різними факторами (рівнем соціально-економічного розвитку держави, її адміністративно-територіальним устроєм, характером функцій

держави), а існуюча систематизація видів видатків дозволяє ефективно управляти процесами організації, планування, аналізу та контролю за фінансовими ресурсами держави.

Таким чином, ми переконалися, що видатки є дуже важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки за допомогою них можна обґрунтувати напрями використання бюджетних коштів, при цьому враховуючи визначені цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку держави. Розвиток країни, її суспільних відносин вимагає поглиблення аналізу впливу видатків Державного бюджету України на зміну соціально-економічних процесів для того щоб виникла можливість покращення дієвості використання державних видатків.

1.3. Вплив видатків Державного бюджету України на економічне зростання держави

Від обраного державою механізму регулювання соціально-економічних процесів та формування відповідної моделі розвитку суспільства, залежить інтенсивність макроекономічного зростання. Економічне зростання є основним показником розвитку країни, що визначає довготривалий розвиток економіки. Воно залежить від стану економічного розвитку країни, який характеризується обсягом ВВП на душу населення, структурою ВВП, станом розвитку інфраструктури, ступенем забезпечення ресурсами. Динаміка ключових економічних показників і тенденції у розвитку суспільства дозволяє визначити стадію економічного розвитку країни.

Забезпечення економічного зростання є складним процесом, який зазнає впливу значної кількості зовнішніх і внутрішніх факторів. Тому представники різних наукових економічних напрямків обґрунтовували доцільність державного втручання в економічні процеси з метою стимулювання економічного зростання. На рис. 1.11 наведено визначення характеру регулювання державних видатків у забезпеченні економічного зростання.

Камералізм

- Державні видатки виступають основним інструментом впливу на стимулювання економічного зростання (представники: Юсті Ф., Зонненфельс І.)

Класична економічна теорія

- Державні видатки носять непродуктивний характер, що обумовлює необхідність їх мінімізації (представники: Сміт А., Петті У., Рікардо Д.)

Кейнсіанство

- Державні видатки виступають основним інструментом впливу на стимулювання сукупного попиту (представники: Кейнса Дж.М.)

Теорія «економіки пропозиції»

- Стимулювання економічного зростання за рахунок скорочення державних видатків (представники: Лаффер А., Мандель Р., Стейном Г.)

Рис. 1.11. Визначення характеру регулювання державних видатків у забезпеченні економічного зростання

* Джерело: побудовано автором на основі [7].

При побудові обґрунтованої та ефективною бюджетної політики видатки значно впливають на розвиток пріоритетних галузей та на темпи зростання економіки в цілому. Існує взаємний вплив економічного розвитку країни та бюджетної політики у сфері державних видатків. Тобто, з одного боку, темпи економічного зростання та відповідні зміни ВВП країни зумовлюють коригування підходів щодо формування обсягу та структури державних видатків, з іншого – державне фінансування впливає на соціально-економічний розвиток країни та динаміку макроекономічних показників.

Відмінності позицій науковців стосовно впливу державних видатків на економічне зростання зумовлені тим, що науковці вивчають взаємозв'язок темпів економічного зростання з динамікою різних складових та видів державних видатків. Взагалі, загальноприйнятим положенням є те, що державні видатки сприяють

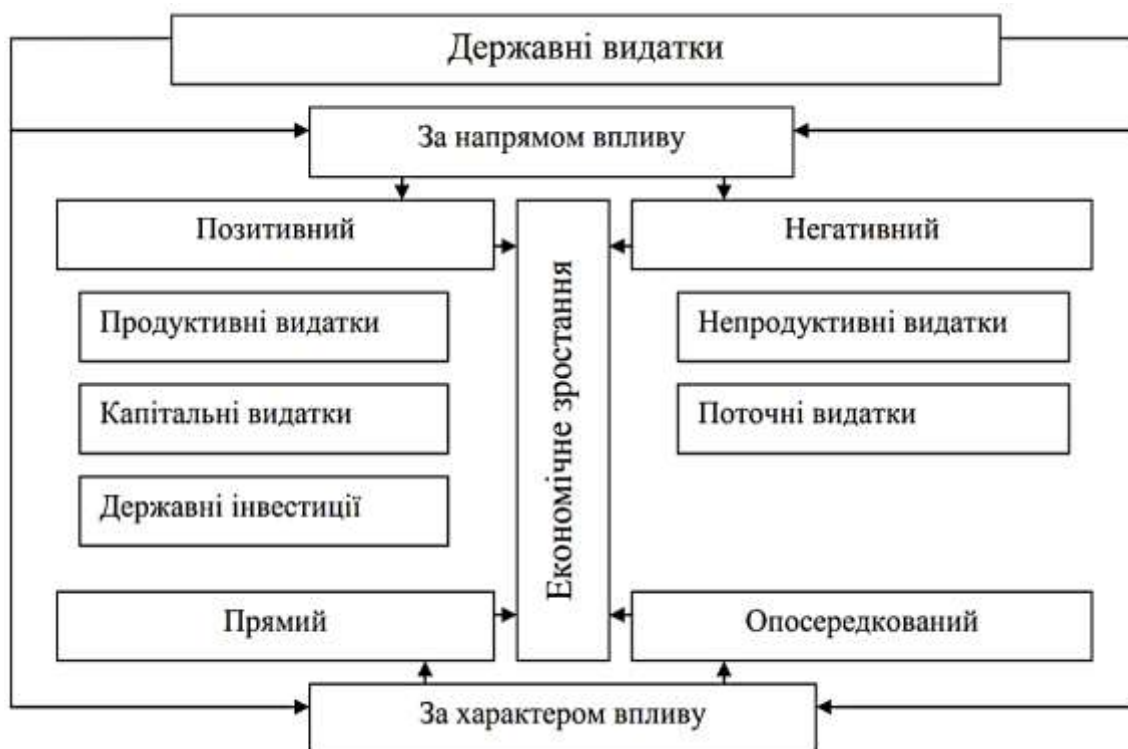
досягненню мети економічного зростання. Проте, американський економіст Барро Р., вивчаючи взаємовпливи динаміки частки державного споживання у ВВП та темпів економічного зростання, дійшов висновку про їх негативний взаємозв'язок. На його думку, нарощення державного споживання породжує деформації у формуванні головних ринкових економічних важелів (таких як високі відсоткові ставки та ставки податків), які зменшують привабливість інвестування та не сприяють подальшому зростанню в економіці країни. Також, Юсіфов Ф. стверджує, що надмірна концентрація видатків у руках держави стає перешкодою для розвитку економіки, тому економічно розвинені країни та навіть ті, що розвиваються, почали зменшувати частку урядових видатків шляхом роздержавлення установ соціальної сфери, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету [8].

Якщо враховувати цю неоднозначність впливу державних витрат на економічний розвиток, Бланкарт Ш. подав певні рекомендації щодо принципів формування державних витрат, які дозволяють здійснювати ефективне управління ними як фактором економічного розвитку:

- рішення про витрати мають прийматись лише за умови наявності реальних джерел їх покриття;
- планомірне погашення державної заборгованості, яке має проводитися з коштів, отриманих у результаті реалізації інвестиційних проектів;
- рішення у сфері оподаткування, видатків і державної заборгованості мають прийматися кваліфікованою більшістю в парламенті;
- обмеження періоду дії рішень у сфері доходів і видатків, тобто всі зобов'язання держави повинні припинятися із закінченням термінів дії конкретних програм[9].

Зрозуміло, що економічне зростання є позитивним і бажаним явищем для кожної країни. А можливість забезпечення економічного зростання за рахунок регулювання державних видатків є одним із важливих напрямків реалізації бюджетної політики держави, що впливає не лише на темпи, а й на якість

економічного розвитку. Напрями та характер впливу державних видатків на економічне зростання зображено на рис. 1.12.

Рис. 1.12. Напрями та характер впливу державних видатків на економічне зростання

* Джерело: [7].

Зростання державних видатків може призводити до збільшення сукупного попиту і, відповідно, стимулювати розвиток економіки чи, навпаки, стримувати економічне зростання. Максимальний позитивний ефект на економічний розвиток мають видатки інвестиційного характеру. До них відносяться як інвестиції в основний капітал (капітальні видатки), так і інвестиції в людський капітал (освіта, охорона здоров'я). До витрат, що мають менший вплив на зростання економіки належать, так звані, витрати споживчого характеру – непродуктивні видатки. У першу чергу це витрати на підтримку галузей економіки та видатки соціального характеру. Однак, слід зазначити, що непродуктивні витрати виконують певні завдання, що підтверджує необхідність їх існування. Непродуктивні поточні витрати реалізують соціальну політику (за виключенням витрат на освіту та охорону здоров'я) та забезпечують функціонування державного апарату. Вони меншою мірою стимулюють економічне

зростання в довгостроковій перспективі, так як їх ефект проявляється миттєво. Ці витрати збільшують ВВП поточного року, оскільки є частиною цього показника. Детальна класифікація державних видатків на продуктивні та непродуктивні подана в табл. 1.2. Проте, витрати на міжнародну діяльність та інші витрати можуть бути сформовані в окрему групу.

Таблиця 1.2

Групи та види державних видатків в залежності від характеру їх впливу на економічне зростання

Продуктивні видатки	Непродуктивні видатки
Загальнодержавні видатки (функціонування адміністративної та правової системи). Фундаментальні дослідження. Охорона громадського порядку, безпека та судова влада. Економічна діяльність (розвиток економічної інфраструктури). Охорона навколишнього природного середовища. Житлово-комунальне господарство (капітальні видатки). Охорона здоров'я. Фізичний розвиток. Освіта. Бюджетні та позабюджетні фонди економічного призначення	Бюджетні та позабюджетні фонди економічного призначення Оборона. Духовний розвиток. Економічна діяльність (субсидії). Соціальний захист та соціальне забезпечення. Позабюджетні соціальні фонди

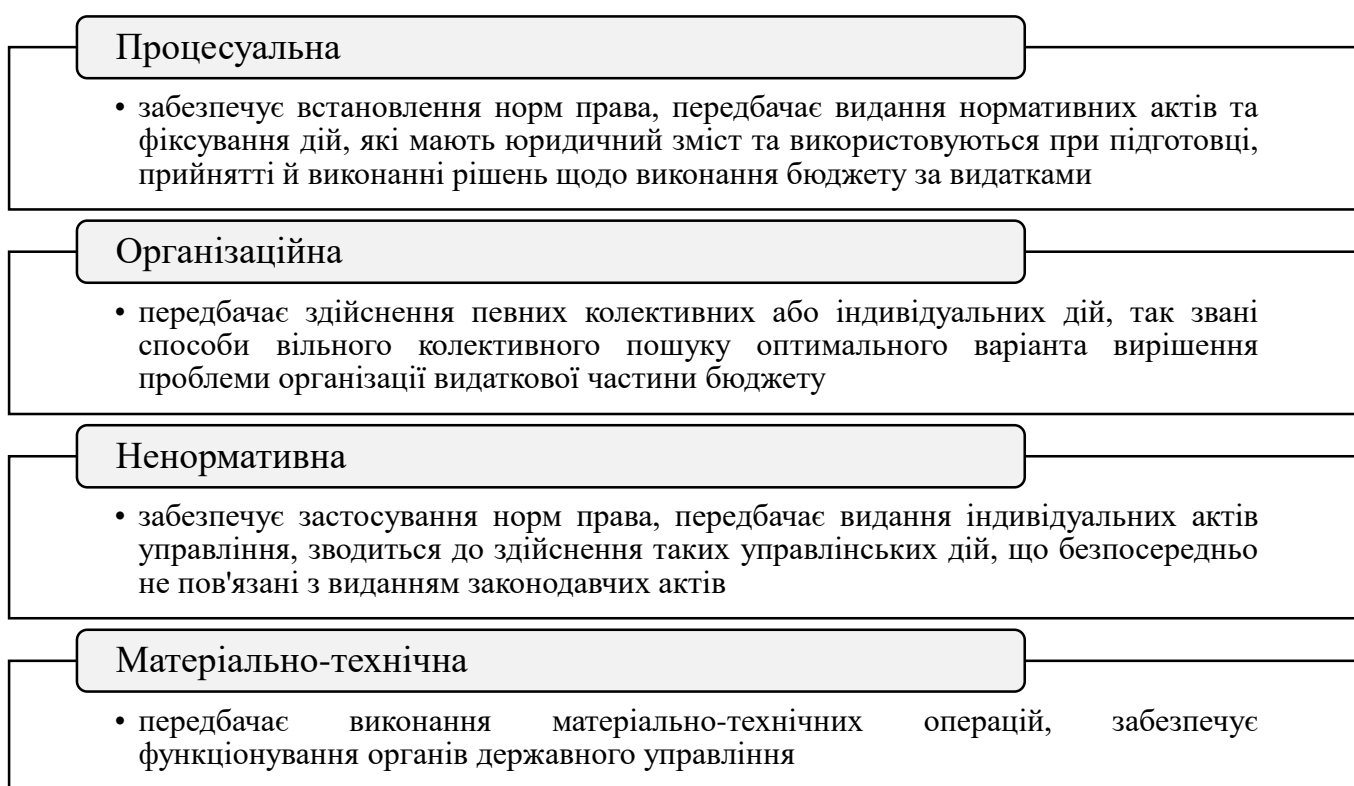
* Джерело: побудовано автором на основі [8].

У фінансовому забезпеченні потреб соціально-економічного розвитку суспільства державні видатки відіграють провідну роль, саме тому вони є предметом аналізу не тільки для вчених та науковців, а й для органів фінансового контролю. Зокрема, Державна казначейська служба України публікує звіти про виконання Державного бюджету України за певний період часу (за місяць, квартал і рік). Рахункова палата здійснює державний зовнішній фінансовий аудит та публікує звіти. В свою чергу, Державна аудиторська служба України проводить оцінку управління бюджетними коштами, досягнення їх економії, стану фінансової й господарської діяльності, ефективності і результативності в діяльності підконтрольних установ та подає щомісяця Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України й Міністерству

фінансів України звіти про узагальнені результати контролю за дотриманням бюджетного законодавства[10, 11, 12].

Важливою складовою бюджетної політики кожної країни є управління видатками Державного бюджету, оскільки основна частка фінансових ресурсів держави перерозподіляється через державний бюджет. Від ефективності та раціональності планування й розподілу фінансового ресурсу залежить добробут та стабільність держави в цілому і кожного громадянина окремо[28]. Тому звернемо увагу на те, які бувають форми управління видатковою частиною бюджету, їх умовно розділяють на чотири групи(рис.1.13).

Рис. 1.13. Форми управління видатковою частиною бюджету

*Джерело: розроблено автором на основі [32].

Розглянувши зазначені форми, ми вважаємо, що найважливішими формами управління видатковою частиною бюджету є процесуальна та ненормативна. Оскільки до процесуальної форми відносяться накази, постанови, розпорядження, положення та інші законодавчі акти, реалізація яких відбувається через видання Кабінетом Міністрів України, відомчими міністерствами чи іншими центральними

органами виконавчої влади. В них зазначаються головні відомості про мету запланованих дій, а також завдання щодо її виконання – стадії дій, способи виконання, строки, співвиконавці тощо. Зазначені акти повинні відповідати Конституції та чинному законодавству, а також узгоджуватися з вже прийнятими актами. Для забезпечення ефективності управління важливим є належне правове оформлення основних дій, операцій, прогнозних оцінок та інформаційних відомостей, на яких базується те чи інше рішення щодо видаткової частини бюджету.

В свою чергу, ненормативна форма передбачає забезпечення застосування норм права, відповідно з наданою компетенцією органу управління чи посадової особи. Дана форма також відноситься до правової та відображається в актах державного управління, які носять ненормативний характер як загального, так й індивідуального значення. Так, органи державного управління можуть здійснювати такі юридичні дії, як видача документів, складання актів, протоколів, подання обов'язкових звітів [32].

Система управління видатками бюджету України складається з двох основних взаємопов'язаних елементів: об'єкта та суб'єкта. У цьому випадку об'єктом виступають безпосередньо видатки бюджету, а суб'єктом системи управління є сукупність відповідних органів управління видатками бюджету, які умовно можна об'єднати в три групи:

I група. Органи загального управління видатками бюджету:

- органи законодавчої влади (Президент України, Верховна Рада України, Верховна Рада АРК, місцеві ради);
- органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів АРК, державні адміністрації, виконавчі комітети).

II група. Органи оперативного управління видатками бюджету (Органи системи Міністерства фінансів України, державна казначейська служба України, Державна аудиторська служба України, Рахункова палата).

III група. Органи нефінансового профілю (Управлінські структури, насамперед галузеві міністерства та відомства, а також підприємства, організації, установи,

керівники яких наділені функціями розпорядників коштів та одержувачів бюджетних коштів) [1,31].

Тепер перейдемо до факторів, які на нашу думку, найбільше впливають на ефективність процесу управління видатками Державного бюджету України:

1) вибір напрямків, структури та обсягів видатків бюджету залежить від політичних рішень. Переваги політичних рішень над рішеннями економічного характеру призводять до необґрунтованого збільшення бюджетних програм. Досить часто масштабність рішень, які приймаються бюрократією та доступність до інформаційних ресурсів призводять до переваг у вирішенні ключових питань щодо структури, обсягів та напрямів використання бюджетних коштів. Конфлікт інтересів має своїм наслідком зниження ефективності використання бюджетних коштів;

2) складність у визначенні витрат і вигід при проведенні аналізу ефективності видатків бюджету, яка полягає у виборі кола найбільш значущих зовнішніх ефектів. При цьому варто виокремлювати з них саме такі, що не мають перерозподільного характеру. При оцінці ефективності управління видатками бюджету необхідно враховувати зміни витрат і вигід у часі, тобто приводити витрати й вигоди до початкового або кінцевого періоду. Складність питання полягає у тому, що суспільний акцент проєктів публічного сектору, масштабність завдань, які вирішуються, потребують дослідження широкого кола факторів для оцінки соціального ефекту;

3) слабка орієнтація на ефективне використання обмежених бюджетних ресурсів. На практиці оплата праці у публічному і приватному секторах економіки визначається шляхом використання різного інструментарію. Якщо у приватному секторі розмір винагороди визначається з огляду на результати діяльності (підвищення продуктивності праці, зниження витрат на виробництво продукту тощо), то у публічному секторі оплата праці значною мірою залежить від вислуги років;

4) відсутність достатнього обсягу інформації щодо оцінювання ефективності управління видатками бюджету. За умов, коли система контролю зосереджена на питаннях цільового використання коштів бюджету, а не на досягненні

задекларованих у бюджетних програмах результатів, обмежується можливість зниження витрат діяльності та визначення адекватного обсягу бюджетного фінансування. Складність вимірювання ефективності діяльності розпорядників бюджетних коштів передбачає формування необхідної інформаційної бази для визначення певних оцінок, на основі яких проводиться аналіз ефективності управління бюджетними видатками[33].

Протягом досліджуваного нами періоду ми спостерігали постійне зростання видатків Державного бюджету України. Частково це викликано появою нових цільових статей та програми. Проте, процес розпорошення бюджетних коштів за великою кількістю бюджетних програм може викликати унеможливлення контролю за відповідністю профінансованих статей пріоритетам бюджетної політики.

В Україні питанням оптимізації бюджетних програм приділяється значна увага. Відповідно до завдань, які закріплено Розпорядженням КМУ щодо питань оптимізації кількості бюджетних програм, оптимізація останніх може здійснюватися шляхом їх об'єднання або повного їх виключення. Програми можуть об'єднуватися за галузевим принципом, шляхом передачі іншим головним розпорядникам коштів відповідно до функцій, які вони виконують[34]. Оптимізація бюджетних програм є необхідним заходом на шляху до підвищення ефективності управління видатками бюджету. Питання полягає в тому, чи будуть кошти, які спрямовуються на виконання оптимізованих програм використовуватися ефективно і чи буде спрямований фокус на діяльності розпорядників бюджетних коштів та виконавців бюджетних програм.

Отже, економічне зростання залежить від структури державних видатків, оскільки деякі їх види є більш зорієнтовані на збільшення обсягів та прискорення темпів нарощення ВВП країни. Так, розвиток економічної інфраструктури, заходи щодо створення ефективних організаційно-економічних механізмів державного регулювання, покращення якості та продуктивності трудового потенціалу за рахунок видатків на освіту, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища створюють умови, необхідні для соціально-економічного розвитку на засадах стійкого економічного зростання. Процес управління видатками Державного

бюджету України пов'язаний з методикою оцінки результатів діяльності розпорядників бюджетних коштів та формуванням системи критеріїв для обґрунтування бюджетних рішень щодо вибору пріоритетних напрямів фінансування державних інвестиційних проектів. Тобто, для того щоб знайти ключові напрями оптимізації видатків державного бюджету, варто звернути увагу на вдосконалення державного управління бюджетними видатками, яке повинно, в першу чергу, базуватися на здійсненні державного контролю, моніторингу якості роботи виконавців бюджетних програм, слідкуванні за дотриманням бюджетного та податкового законодавства.

РОЗДІЛ 2

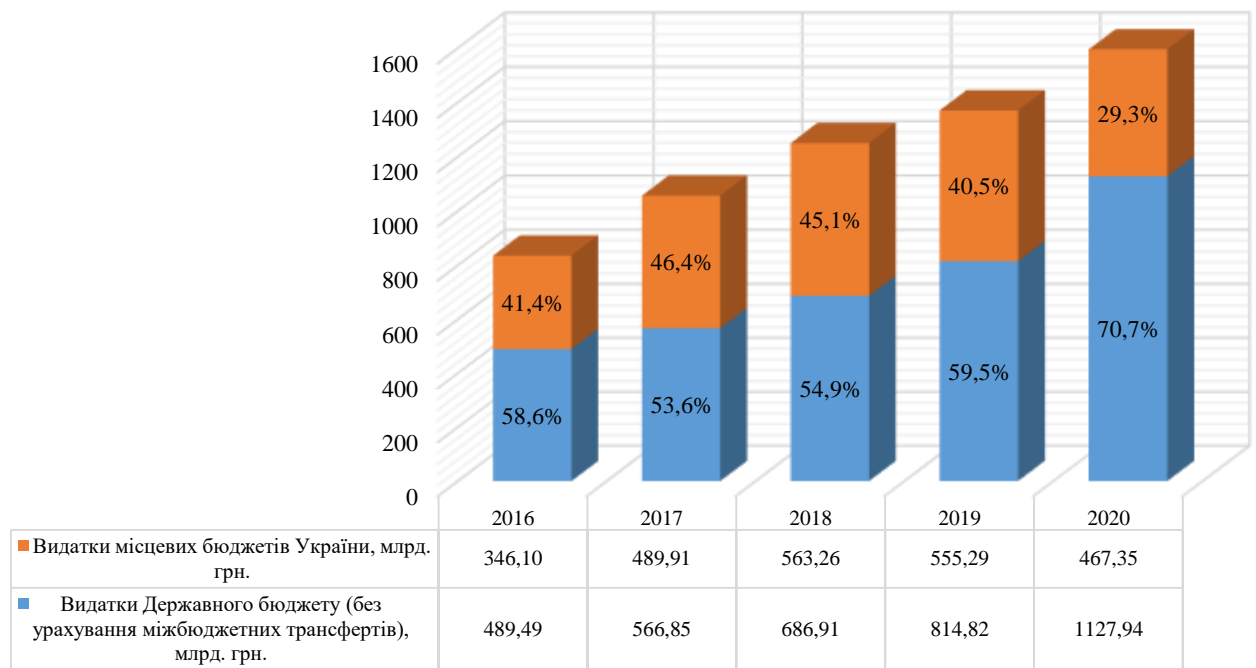
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2016-2020 РОКИ

2.1. Структурно-динамічний аналіз видатків Державного бюджету України

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин в Україні характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави та регіонів. Виконання державою її функцій залежить від рівня їх фінансування та ефективності використання виділених коштів. До політичних та економічних факторів, які впливають на зміну рівня державних видатків відносять:

- зміна структури потреб домогосподарств та зростання питомої ваги потреб, які задовольняються державою;
- зміна можливостей фінансування потреб населення;
- зміна відносного значення благ і послуг, надання яких державою зумовлене наявністю зовнішніх ефектів;
- проведення стабілізаційної політики;
- збільшення державного боргу та зростання процентних витрат;
- демографічні зміни [20].

Зведений бюджет є узагальнюючим та статистичним показником прогнозування видаткової частини, який забезпечує отримання комплексного уявлення про бюджету політику країни в контексті виконання державного та місцевих бюджетів. Тому на рис. 2.1 ми визначили яку частку в структурі видатків Зведеного бюджету України займають видатки Державного бюджету України протягом 2016-2020 років.

Рис. 2.1. Структура видатків Зведеного бюджету України протягом 2016-2020 років

* Джерело: побудовано автором на основі [5, 10].

Бачимо, що видатки Зведеного бюджету України протягом досліджуваного нами періоду щороку зростали. Це зумовлено щорічним збільшенням суми видатків Державного бюджету України (без урахування міжбюджетних трансфертів). Проте, їх частка у структурі Зведеного Бюджету України протягом 2016-2019 років в одні роки зменшувалась, в інші - збільшувалась в межах 53%-60%, а у 2020 році їх частка досягнула позначки 70,7%. Більшою мірою, це пов'язано із зменшенням видатків місцевих бюджетів протягом 2020 року на 87,94 млрд. грн. в порівнянні з 2019 роком та збільшенням у 2020 році потреб у видатках на боротьбу з розповсюдженням пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі - COVID-19), які здійснюються безпосередньо з Державного бюджету України.

Рівень забезпеченості держави ресурсами, які необхідні для виконання покладених на неї функцій, залежить від обсягу доходів Державного бюджету України. Наповнення бюджету може ускладнюватися зі спадом економіки, чи використанням застарілих підходів до організації бюджетних відносин, або ж через

певні недоліки законодавчої бази. Разом з цим відповідно може виникати складність виконання завдань соціально-економічного розвитку країни. В таблиці 2.1. ми проаналізували виконання Державного бюджету України за 2016-2020 роки.

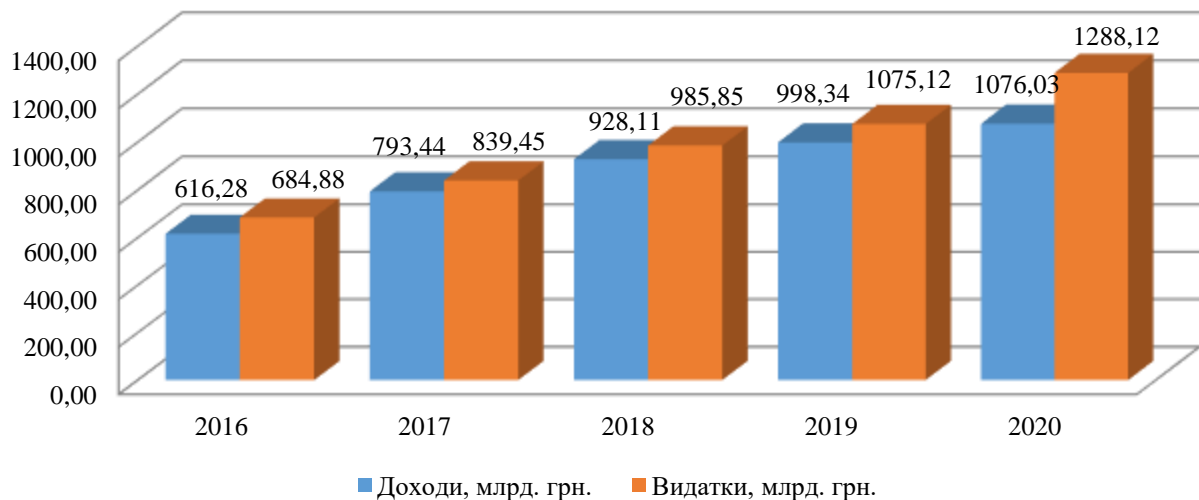
Таблиця 2.1

Виконання Державного бюджету України протягом 2016-2020 років

Роки	Доходи		Видатки		Кредитування		Дефіцит	
	млрд. грн.	% до ВВП	млрд. грн.	% до ВВП	млрд. грн.	% до ВВП	млрд. грн.	% до ВВП
2016	616,28	25,86	684,88	28,74	1,66	0,07	70,26	2,95
2017	793,44	26,60	839,45	28,14	1,87	0,06	47,88	1,61
2018	928,11	26,08	985,85	27,70	1,51	0,04	59,25	1,66
2019	998,34	25,12	1075,12	27,05	3,44	0,09	80,21	2,02
2020	1076,03	25,66	1288,12	30,71	5,10	0,12	217,19	5,18

* Джерело: розраховано автором на основі [10].

З таблиці 2.1 видно що наявний рівень доходів Державного бюджету України є недостатнім для фінансування видатків повною мірою. Для кращого сприйняття інформації, динаміку співвідношення дохідної та видаткової частини Державного бюджету України за 2016–2020 років ми відобразили діаграмою (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка доходів та видатків Державного бюджету України у 2016–2020 роках

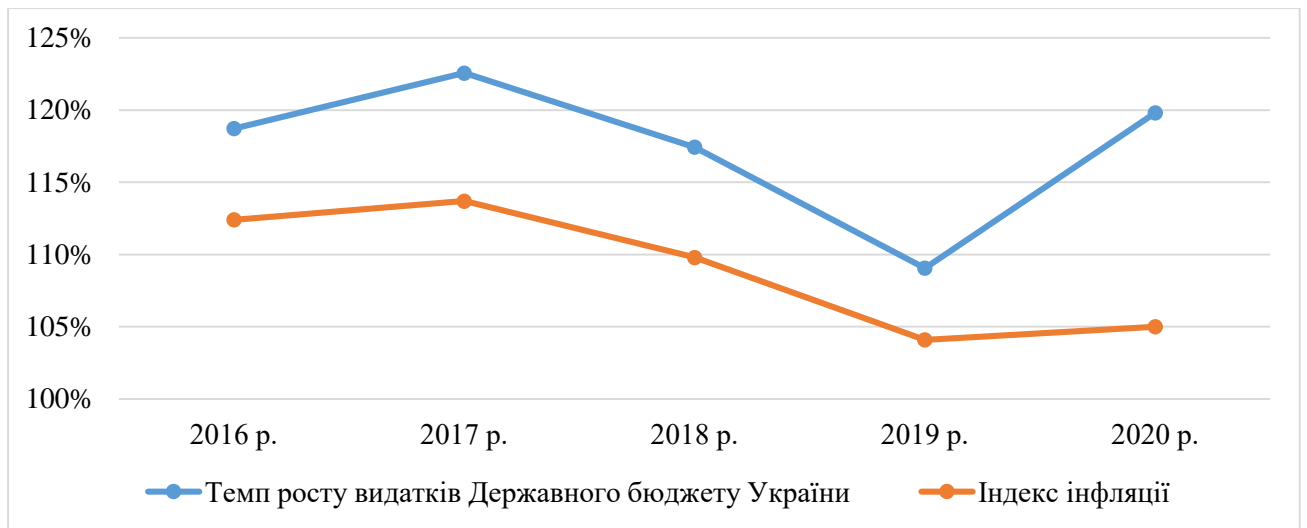
* Джерело: побудовано автором на основі [10].

Таким чином, перевищення видатків Державного бюджету України над його доходами спостерігалось протягом всього досліджуваного періоду. Відхилення між дохідною і видатковою частинами Державного бюджету України зросло з 70,26 млрд. грн. у 2016 році до 217,19 млрд. грн. у 2020 році. З 2017 року питома вага дефіциту бюджету до ВВП поступово збільшувалась (з 1,61% (у 2017 році) до 5,18% (у 2020 році)). З точки зору економічної теорії зростання сукупних державних видатків збільшує споживання та в результаті зумовлює зростання доходів бюджету.

Наявність та зростання бюджетного дефіциту свідчить про неефективне формування та використання коштів Державного бюджету України. Проте, у 2020 році було зафіксовано найбільше перевищення суми видатків Державного бюджету України над доходами і важливою причиною цього є суттєве збільшення видатків на запобігання та боротьбу з наслідками хвороби COVID-19. Більше того, запровадження заходів, необхідних для подолання пандемії (ізоляція громадян, закриття виробництв і магазинів, заборона на проведення спортивних та розважальних заходів), безперечно позначилося на економічних показниках. Тому важливо було прийняти заходи стимулювання економіки країни. Одним із таких заходів, який стосується видатків Державного бюджету України, стало схвалення законопроектів про портфельні гарантії для кредитів бізнесу, які передбачають надання малому і середньому бізнесу, що зазнав фінансових втрат внаслідок пандемії COVID-19, доступу до фінансових ресурсів шляхом отримання кредитів з частковою державною гарантією.

Відповідно до таблиці 2.1, ми прослідкували стійку тенденцію до зростання видатків Державного бюджету України протягом 2016-2020 років. У 2020 році видатки Державного бюджету України становили 1288,12 млрд. грн., що майже у 2 рази більше ніж у 2016 році. Проте, варто дослідити чи існує залежність темпів зростання цих обсягів від рівня інфляції, оскільки вона оскільки вона має кардинальний вплив на життя суспільства в цілому (рис.2.3).

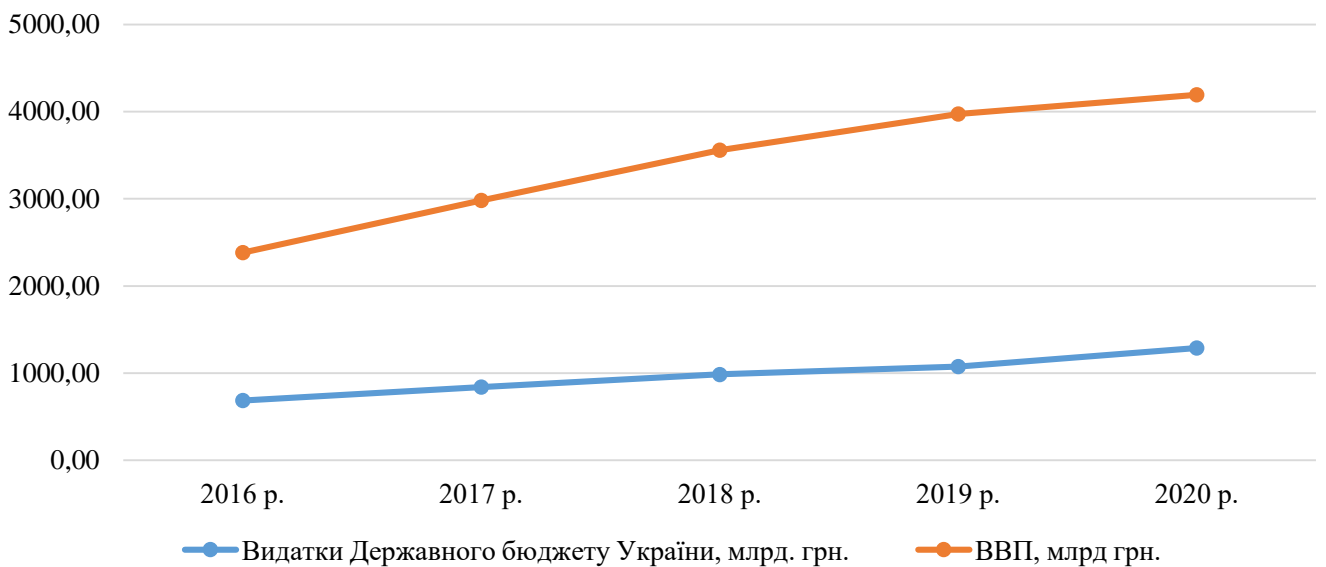

Рис. 2.3. Залежність темпів зростання обсягу витраток Державного бюджету України від інфляції протягом 2016-2020 років

* Джерело: розроблено автором на основі [5, 10].

Розглядаючи графік на рисунку 2.3 ми бачимо явну залежність темпів зростання обсягу витраток Державного бюджету України від інфляції протягом 2016-2020 років. У 2017 році рівень інфляції збільшився з 12,4%(у 2016 році) до 13,7%. Відповідно протягом цього періоду темп зростання обсягу витраток був найвищим за аналізований період та становив 122,6%. У 2019 році було зниження рівня інфляції у 2 рази (з 9,8% до 4,1%) в порівнянні з минулим роком. Відповідно темп зростання витраток держбюджету в цей період знизився з 17,4% (у 2018 році) до 9,1% (у 2019 році), теж майже у 2 рази. І у 2020 році з невеликим, але все ж таки підвищенням рівня інфляції в Україні, темп зростання витраток теж збільшився. Тобто бачимо, що темп зростання витраток Державного бюджету України, хоч і не повною мірою, але все ж має пряму залежність від рівня інфляції в Україні.

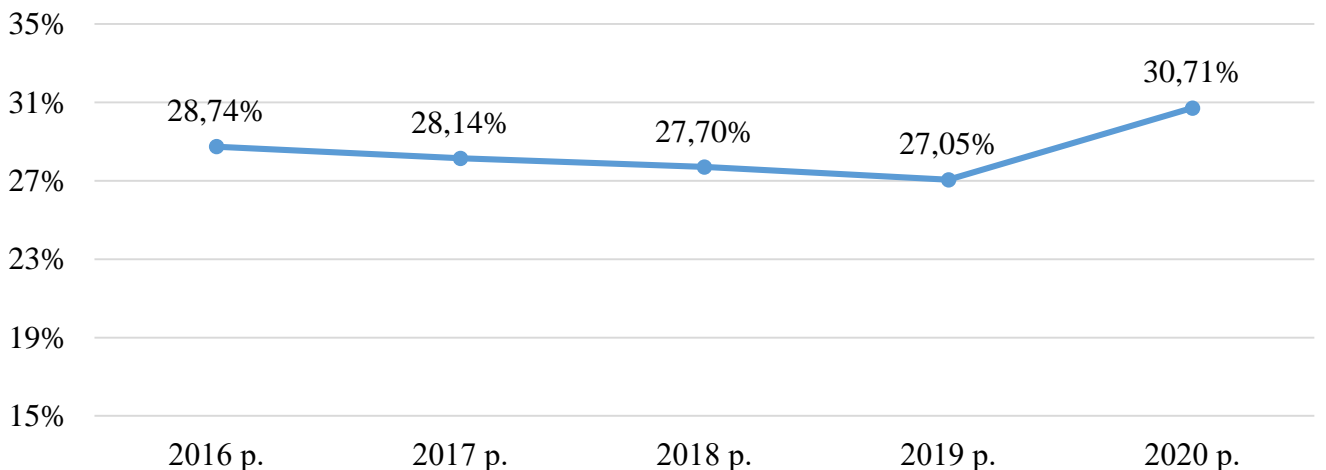
Існує взаємний вплив економічного розвитку країни та бюджетної політики у сфері державних витраток: з одного боку, темпи економічного зростання та відповідні зміни ВВП країни зумовлюють коригування підходів щодо формування обсягу та структури державних витраток, з іншого – державне фінансування впливає на соціально-економічний розвиток країни та динаміку макроекономічних показників. Тому варто зупинитися на дослідженні того, як змінювалися витатки Державного бюджету України та номінальний ВВП протягом 2016-2020 років (рис.2.4).

Рис. 2.4. Динаміка видатків Державного бюджету України та номінального ВВП протягом 2016-2020 років

* Джерело: розроблено автором на основі [5, 10].

Бачимо, що зростання видатків Державного бюджету України викликає зростання номінального ВВП протягом 2016-2020 років, тобто вони є залежними. В такому разі, на рис. 2.5 подивимось яку частку у ВВП займають видатки Державного бюджету України.

Рис. 2.5. Частка видатків Державного бюджету України у % до ВВП протягом 2016-2020 років

* Джерело: розроблено автором на основі [5, 10].

Отож, бачимо, що рівень видатків Державного бюджету України у ВВП протягом 2016-2019 років становив 27%-28%. А у 2020 році цей показник досягнув

позначки 30,71%. Якщо частка державних видатків у ВВП незначна (до 30%), то їх збільшення позитивно позначається на економіці.

Тут зазначимо, що однією із найважливіших конституційних характеристик української держави є її характеристика як держави соціальної. Найважливішою особливістю такого типу держави є високий рівень соціальної безпеки й соціальної захищеності її громадян. Досягнення такого рівня можливе завдяки проведенню ефективної соціальної політики, яка нині в Україні є дещо суперечливою. Ми можемо визначити три моделі соціальної політики на які варто звернути увагу:

- ліберальна (передбачає мінімальне втручання держави в ринкові відносини, обмежене застосування заходів державного регулювання, державні обов'язки з соціального захисту лише для найбільш вразливих груп населення; у ВВП державному сектору економіки належить лише невелика частка);

- консервативна (позиції держави тут значно сильніші, бюджетні відрахування на соціальні заходи приблизно дорівнюють страховим внескам працівників і роботодавців, основні канали перерозподілу перебувають або в руках держави, або під її контролем);

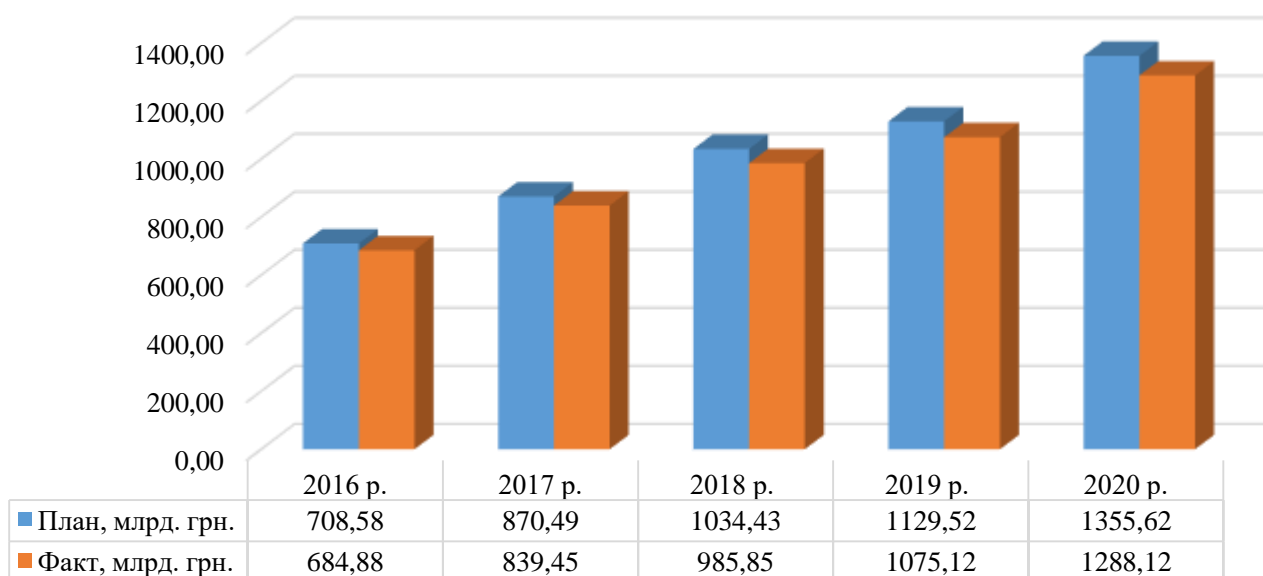
- скандинавська (провідну роль у соціальному захисті населення відводить державі і надає базове забезпечення всім громадянам країни з державного й місцевого бюджетів, сформованих за рахунок податків; частка державних витрат у ВВП становить 56%-66% [61, 62, 63].

Таким чином, загальний обсяг видатків Державного бюджету України у структурі ВВП є доволі значним, проте за рахунок того, що в Україні не визначена конкретна модель соціальної політики, на яку варто зорієнтуватися, якість надання соціальної допомоги, соціальних послуг та інших заходів соціального захисту залишається відносно низькою у порівнянні з іншими країнами, а соціальні потреби найбільш вразливих категорій громадян підтримуються на мінімальному рівні. Тому для України першочергово варто чітко визначити модель, згідно з якою буде побудована її соціальна політика. Дана соціальна модель має бути сталою, тобто керівництво країни повинно її розвивати і реалізовувати незалежно від інтересів

політичних сил, які перебувають при владі або прийдуть до влади після чергових виборів.

У порівнянні з розвинутими європейськими країнами в Україні загальний обсяг видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення населення є доволі значним і складає 21,8% ВВП країни у 2016 році, а частка видатків зведеного бюджету України на дану сферу складає 38% усіх видатків цього бюджету. Водночас, при значному обсязі соціальних видатків, якість надання соціальної допомоги, соціальних послуг та інших заходів соціального захисту залишається відносно низькою у порівнянні з іншими країнами, а соціальні потреби найбільш вразливих категорій громадян підтримуються на мінімальному рівні.

Державні видатки плануються у відповідних обсягах, а їх фінансування забезпечується державними коштами. Якщо буде присутнє значне відхилення фактичних показників виконання бюджету в порівнянні з плановими, це може свідчити про недосконалу організацію бюджетного планування. Тому проаналізуємо виконання видаткової частини Державного бюджету України за період 2016–2020 рр. на рисунку 2.6.

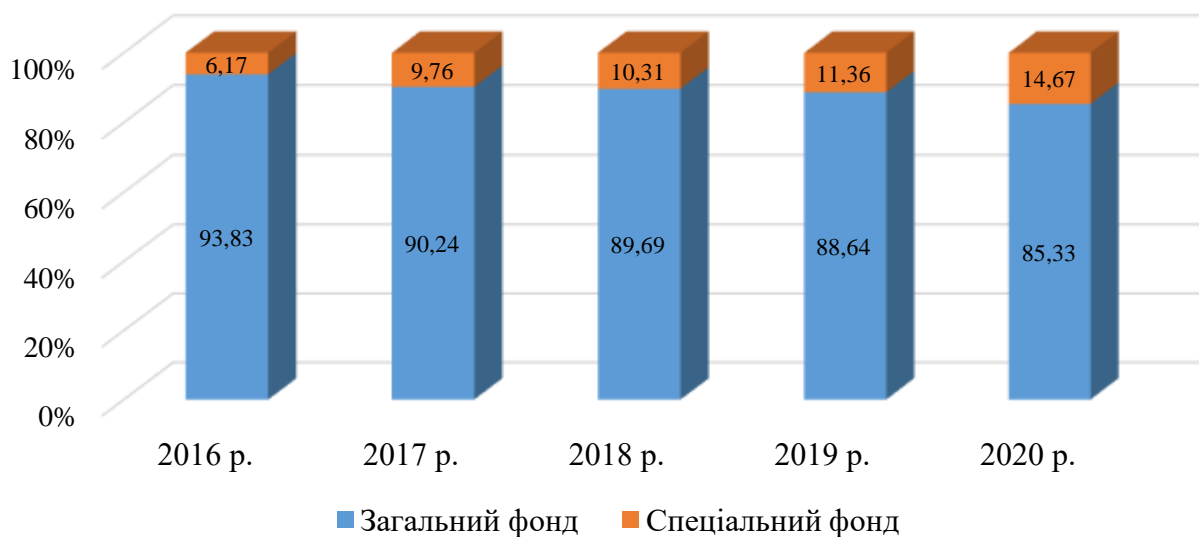

Рис. 2.6. Виконання видаткової частини Державного бюджету України за 2016-2020 роки

* Джерело: розроблено автором на основі [10].

Виходячи з даних, на рисунку 2.6. бачимо, що протягом аналізованого періоду планові показники видаткової частини Державного бюджету України повністю не виконувалися. Протягом 2016-2020 років спостерігається зростання планових та фактичних показників видаткової частини державного бюджету, проте виконати встановлений план вдалося кожного року на 95%-96%.

Загальна сума видатків державного бюджету відповідно до Закону України про Державний бюджет України розподіляється на загальний та спеціальний фонди. Для того, щоб зрозуміти які частки займають в загальній сумі видатків Державного бюджету України видатки з цих фондів, звернемо увагу на рисунок 2.7.

Рис. 2.7. Структура видатків Державного бюджету України в розрізі фондів

*Джерело: розроблено автором на основі [10].

Отже, в основному видатки Державного бюджету України здійснюються з загального фонду (їх частина становила протягом досліджуваного періоду більше 85%). Проте, з кожним роком їх питома вага мала тенденцію до зменшення, оскільки у 2016 році вони займали 93,83%, а у 2020 році – 85,33 % всіх видатків держбюджету. Зауважимо, що сума видатків загального фонду, як і спеціального щороку зростала, але як виявилось, не такими швидкими темпами. Протягом досліджуваного нами періоду сума видатків загального фонду зросла у 1,7 раза, а спеціального фонду – у 4,5 разів. Основною причиною стрімкого зростання видатків зі спеціального фонду

Державного бюджету України є потреба у фінансуванні дорожньої галузі, для чого у складі даного фонду у 2018 році було створено Державний дорожній фонд.

Що стосується конкретно 2020 року, то касових видатків державного бюджету у 2020 році було проведено у сумі 1288 млрд. грн., що становить 95% річних планових призначень. У порівнянні із 2019 роком проведено видатків більше на 212,9 млрд. грн. або на 19,8 %, зокрема:

➤ касові видатки загального фонду становили 1 099,2 млрд. грн., або 96,8 % річних планових призначень загального фонду (1 135,3 млрд. грн.). У порівнянні із 2019 роком проведено видатків більше на 146,2 млрд грн, або на 15,3 % ;

➤ касові видатки спеціального фонду становили 188,8 млрд грн, або 85,8 % річних планових призначень спеціального фонду (219,9 млрд. грн.). У порівнянні із 2019 роком проведено видатків більше на 66,7 млрд. грн., або на 54,6 %[21].

Залежно від економічної характеристики операцій, під час проведення яких здійснюються бюджетні видатки, вони класифікуються на поточні і капітальні (таблиця 2.2).

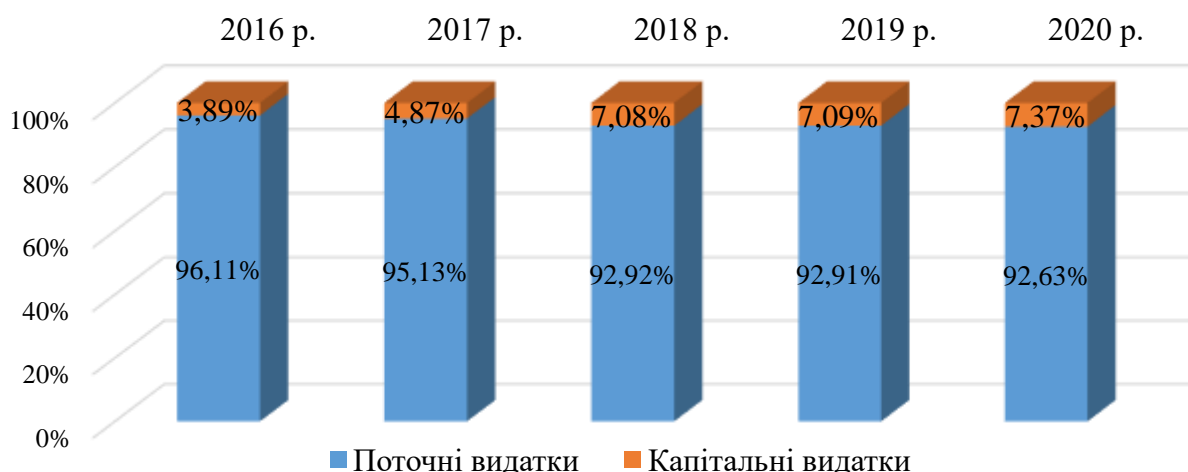
Таблиця 2.2

Динаміка видатків Державного бюджету України за 2016-2020 роки у розрізі економічної класифікації

Стаття видатків	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+/-) 2020р. від 2016р.	
	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	Абсолютне, млрд. грн	Відносне, %
Поточні видатки	658,25	798,60	916,05	998,93	1193,19	534,95	81,27
Капітальні видатки	26,64	40,86	69,81	76,19	94,93	68,29	256,40
Усього	684,88	839,45	985,85	1075,12	1288,12	603,24	88,08

* Джерело: розраховано автором на основі [10].

Згідно даних таблиці 2.2 бачимо, що як капітальні так і поточні видатки щороку зростали, проте капітальні видатки зростали стрімкіше, хоча вони становлять зовсім малу частку всіх видатків Державного бюджету України. Проілюструємо зміну структури державних видатків в розрізі економічної класифікації рисунком 2.8.

Рис. 2.8. Структура видатків Державного бюджету за економічною класифікацією протягом 2016-2020 років

*Джерело: розроблено автором на основі [10].

Отож, якщо розглядати державні видатки за економічною класифікацією, бачимо, що поточні видатки протягом 2016-2020 років становили 92-97%. Капітальні видатки відповідно займають від 3% до 8% у структурі державних видатків, проте бачимо їх тенденцію до збільшення протягом досліджуваного періоду.

Поточні видатки пов'язані із наданням бюджетних коштів юридичним і фізичним особам з метою покриття їх поточних потреб. Сюди відносять: закупівлю товарів і послуг, необхідних для утримання економічної і соціальної інфраструктури, трансферти населенню, виплату процентів за державним боргом та ін. У своїй сукупності ці видатки формують звичайний бюджет, на який припадає основна частина всіх бюджетних витрат. Капітальні видатки пов'язані із інвестуванням бюджетних коштів в основні фонди і нематеріальні активи, зі створенням державних запасів і резервів. Вони включають затрати на нове будівництво і розвиток діючих об'єктів державної і комунальної власності, інвестиційні субсидії, довгострокові бюджетні кредити і державні гарантії інвесторам, що фінансують високоефективні інвестиційні проекти [16, 18].

Враховуючи те, що видатки бюджету відображають функції і завдання держави, рівень і напрям суспільного розвитку, взаємозалежність між економікою і фінансами країни, відносини даної країни з іншими країнами, варто проаналізувати видатки

Державного бюджету України з 2016 по 2020 рік спираючись на функціональну класифікацію (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка видатків Державного бюджету України в розрізі функціональної класифікації за період 2016–2020 рр.

Статті видатків	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+/-) 2020р. від 2016р.	
	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	Абсолютне, млрд. грн	Відносне, %
Загальнодержавні функції	118,05	142,49	162,96	168,19	163,85	45,80	38,80
Оборона	59,35	74,35	97,02	106,63	120,37	61,02	102,82
Громадський порядок, безпека та судова влада	71,67	87,85	116,88	142,39	157,68	86,01	120,00
Економічна діяльність	31,42	47,00	63,60	72,36	168,99	137,57	437,80
Охорона навколишнього природного середовища	4,77	4,74	5,24	6,32	6,64	1,87	39,09
Житлово-комунальне господарство	0,01	0,02	0,30	0,11	0,09	0,08	607,62
Охорона здоров'я	12,46	16,73	22,62	38,57	124,92	112,46	902,23
Духовний та фізичний розвиток	4,96	7,90	10,11	9,97	9,83	4,87	98,15
Освіта	34,83	41,30	44,32	51,66	52,86	18,03	51,77
Соціальний захист та соціальне забезпечення	151,96	144,48	163,87	218,63	322,72	170,76	112,37
Міжбюджетні трансферти	195,40	272,60	298,94	260,30	160,18	-35,22	-18,02
Усього	684,88	839,45	985,85	1075,12	1288,12	603,24	88,08

* Джерело: розраховано автором на основі [10].

Найстрімкіше зростання видатків протягом 2016-2020 років спостерігається на охорону здоров'я, економічну діяльність та житлово-комунальне господарство (хоча ця стаття займає зовсім малу частку у структурі всіх видатків).

Видатки соціального спрямування протягом досліджуваного нами періоду зросли більше ніж у 2 рази. Кожного року сума збільшувалася і на кінець 2020 року досягнула 322,72 млрд. грн. (у 2016 році було 151,96 млрд. грн). Незважаючи на те,

що в нашій державі створений Пенсійний фонд України, більшу половину видатків системи соціального захисту України спрямовується на осіб пенсійного віку. Зокрема, відповідно до Бюджетного кодексу України, з Державного бюджету України здійснюються видатки на виплату пенсій: військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їхніх сімей, пенсій військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ; сплату до Пенсійного фонду України страхових внесків за окремі категорії осіб, передбачені законом; виплату доплат, надбавок, підвищень до пенсій, додаткових пенсій, пенсій за особливі заслуги перед Україною.

Що стосується саме 2020 року, то в порівнянні з 2019 роком видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли на 47,6%. Це обумовлено зміною механізму надання у 2020 році пільг та житлових субсидій. Так, у 2020 році, Міністерству соціальної політики було передано видатки, які у 2019 році здійснювалися за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, зокрема, субвенція на виплату допомог сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям та дітям інвалідам та субвенція на виплату допомог дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Більше того, міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим за період 2019-2020 року знизились на 38,4 %.

З 2016 року сума видатків на економічну діяльність щороку зростає. На це основний вплив має зростання видатків на такі напрямки: сільське господарство; паливно-енергетичний комплекс та транспорт. У 2020 році в порівнянні з 2019 роком видатки Державного бюджету України на економічну діяльність збільшились у 2,3 рази до 168,99 мільярдів гривень. Більшою мірою це обумовлено тим, що за програмою «Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення» у 2020 році здійснено видатків у сумі 85,4 мільярдів гривень, відтак як у 2019 році лише 17,6 мільярдів гривень.

Якщо говорити про різке зростання суми видатків Державного бюджету України на охорону здоров'я у 2020 році, то воно пов'язане з розповсюдженням пандемії, спричиненої гострою респіраторною хворобою COVID-19. У зв'язку з цим,

у квітні Верховна Рада України на позачерговому пленарному засіданні прийняла Закон про внесення змін державного бюджету на 2020 рік, яким було визначено додаткові видатки на охорону здоров'я та сформовано Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками. Обсяг цього фонду становив 64,7 млрд. грн. [45]. Більше того, розповсюдження пандемії обумовило розгортання карантинних заходів у світі та Україні, які призвели до обмеження ділової активності, тимчасового призупинення роботи бізнесу і його часткового звільнення від оподаткування, погіршили споживчі настрої та кон'юнктуру на світових товарних і фінансових ринках. Тому витрати на надання соціальної підтримки населення під час запровадження обмежувальних заходів також збільшилися.

Тепер зупинимося на структурі видатків Державного бюджету України в розрізі функціональної класифікації за 2016–2020 роки (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Структура видатків Державного бюджету України в розрізі функціональної класифікації за період 2016–2020 рр., у %

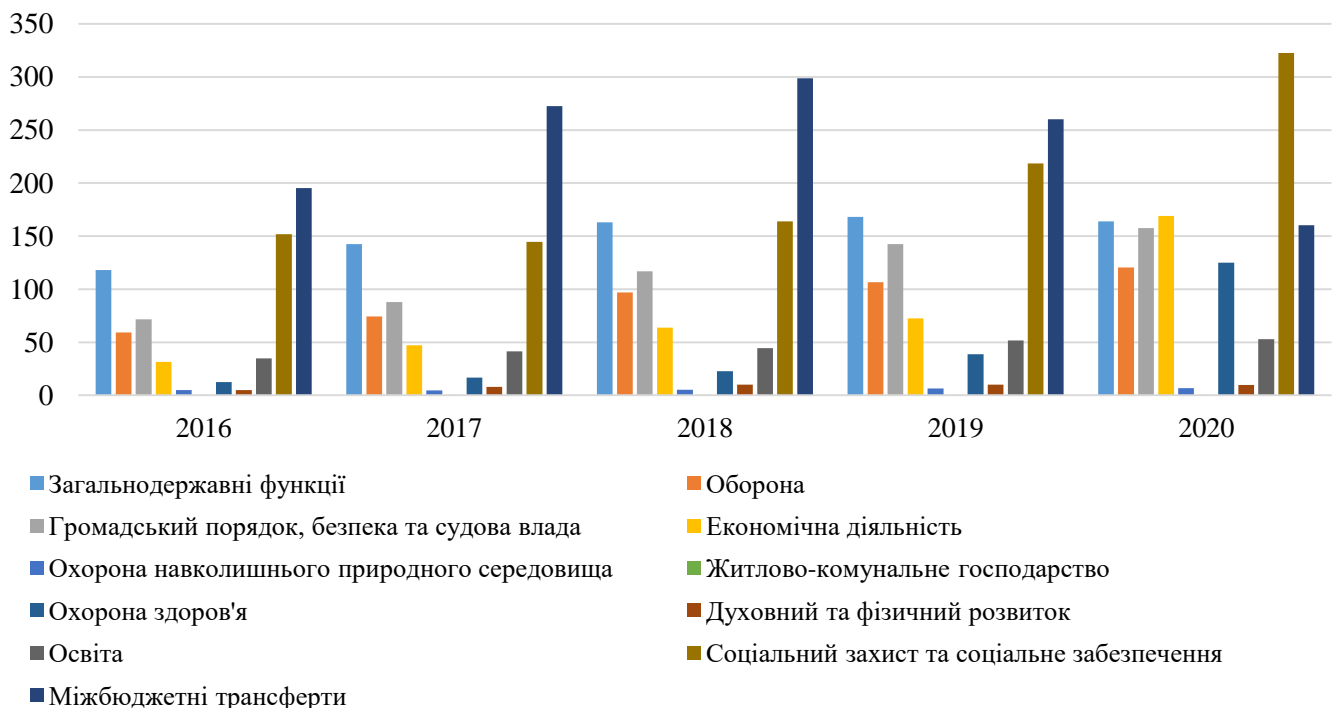
Статті видатків	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Загальнодержавні функції	17,24	16,97	16,53	15,64	12,72
Оборона	8,67	8,86	9,84	9,92	9,34
Громадський порядок, безпека та судова влада	10,46	10,47	11,86	13,24	12,24
Економічна діяльність	4,59	5,60	6,45	6,73	13,12
Охорона навколишнього природного середовища	0,70	0,56	0,53	0,59	0,52
Житлово-комунальне господарство	0,002	0,002	0,03	0,01	0,01
Охорона здоров'я	1,82	1,99	2,29	3,59	9,70
Духовний та фізичний розвиток	0,72	0,94	1,03	0,93	0,76
Освіта	5,09	4,92	4,50	4,80	4,10
Соціальний захист та соціальне забезпечення	22,19	17,21	16,62	20,34	25,05
Міжбюджетні трансферти	28,53	32,47	30,32	24,21	12,43
Усього	100	100	100	100	100

* Джерело: розраховано автором на основі [10].

Аналіз видаткової частини Державного бюджету України у таблиці 2.4 говорить про те, що найбільш вагомими в даній структурі протягом досліджуваного

періоду є видатки з надання трансфертів місцевим бюджетам (коливається в межах від 24% до 33%, проте у 2020 році цей показник зменшився до 12%), соціального захисту та соціального забезпечення (коливається в межах від 16% до 25%) та загальнодержавних функцій (коливається в межах від 12% до 17%). Також протягом 2016-2020 років збільшилися видатки на охорону здоров'я (від 1,82% до 9,7%) та видатки на економічну діяльність (від 4,59% до 13,12%).

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення то зменшувались то збільшувались, але все ж постійно займали велику частку бюджету. Згідно з наведеними даними, структуру видатків можна назвати неоднорідною: деякі статті характеризуються відносною відсутністю істотних коливань, а деякі демонструють суттєві зміни з часом (рис. 2.9). Це, у свою чергу, впливає на частки розділів у загальних обсягах бюджету.

Рис. 2.9. Видатки Державного бюджету України за 2016-2020 роки у розрізі функціональної класифікації, у млрд. грн

*Джерело: розроблено автором на основі [10].

Дана діаграма наглядно підтверджує те, про що було вказано нами раніше: основну частку в структурі видатків займають видатки на соціальний захист та

соціальне забезпечення, економічну діяльність, міжбюджетні трансферти, та видатки на загальнодержавні функції. Також з діаграми помітно, що у 2020 році міжбюджетні трансферти значно зменшилися, видатки на економічну діяльність збільшилися, а видатки на охорону здоров'я у 2020 році досягли позначки 9,7% (у 2016 році даний показник становив 1,82%). Помітно, що надзвичайно малими є видатки держави на фінансування житлово-комунального господарства, охорону навколишнього природного середовища та духовний і фізичний розвиток.

Міжбюджетні трансферти протягом 2017-2019 років активно зростали, оскільки були надані кошти на освітню та медичну субвенції, проте в 2020 році зменшилися майже в 2 рази в порівнянні з 2019 роком. Це зменшення обсягу міжбюджетних трансфертів пов'язано із підвищенням рівня самостійності місцевих бюджетів у зв'язку з децентралізацією. У тому числі, за рахунок зменшення медичної субвенції, яка надавалася місцевим бюджетам лише у I кварталі 2020 року, оскільки з 1 квітня 2020 року заклади охорони здоров'я перейшли на фінансування через Національну службу здоров'я України відповідно до Програми державних гарантій медичного обслуговування населення. Це пояснює збільшення видатків на охорону здоров'я з Державного бюджету України, адже ці видатки тепер будуть виконуватися саме з цієї статті. З перерахованих трансфертів місцевими бюджетами повернуто до державного бюджету як невикористані 1,1 млрд грн [10, 15].

Таким чином, ми дослідили, що видатки Державного бюджету України щороку зростають, та становлять більшу частину видатків у структурі Зведеного бюджету України, і на кінець 2020 року їх частина становить 70,7% (без урахування міжбюджетних трансфертів). Це викликано зменшенням видатків місцевих бюджетів протягом 2020 року та збільшенням потреб у видатках на боротьбу з розповсюдженням пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, які здійснюються безпосередньо з Державного бюджету України. Проте, важливою тут є також залежність зростання видатків від зростання рівня інфляції протягом 2016-2020 років. Тому зростання загального обсягу видатків Державного бюджету України не обов'язково відразу свідчить про автоматичне зростання економіки.

Нами було з'ясовано, що рівень забезпеченості держави ресурсами, які необхідні для виконання покладених на неї функцій, залежить від обсягу доходів Державного бюджету України, який протягом 2016-2020 років є недостатнім для фінансування видатків повною мірою, але зростання сукупних державних видатків збільшує споживання та в результаті зумовлює зростання доходів бюджету. Планові показники видатків Державного бюджету України протягом досліджуваного періоду виконувались у межах 95-96%. При цьому основна частина (більше 85%) цих видатків здійснюється з загального фонду, проте, з кожним роком частка видатків зі спеціального фонду мала тенденцію до збільшення.

Здійснивши аналіз державних видатків в розрізі економічної класифікації, ми з'ясували, що основну частину видатків Державного бюджету України становлять поточні видатки, а капітальні видатки займають від 3% до 8% державних видатків, проте ми прослідкували їх тенденцію до збільшення протягом досліджуваного періоду. Якщо розглядати видатки в залежності від функцій, покладених на державу, то найстрімкіше зростання видатків протягом 2016-2020 років спостерігається на охорону здоров'я, економічну діяльність та житлово-комунальне господарство, проте найбільшу частку у структурі займають видатки з надання трансфертів місцевим бюджетам, соціального захисту та соціального забезпечення та загальнодержавних функцій.

Високої уваги потребує зростання видатків соціального спрямування більше ніж у 2 рази протягом досліджуваного нами періоду, оскільки більшу половину цих видатків спрямовується саме на осіб пенсійного віку. А різке зростання видатків на охорону здоров'я у 2020 році було пов'язане саме з розповсюдженням пандемії COVID-19, для боротьби з якою в Україні було створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19.

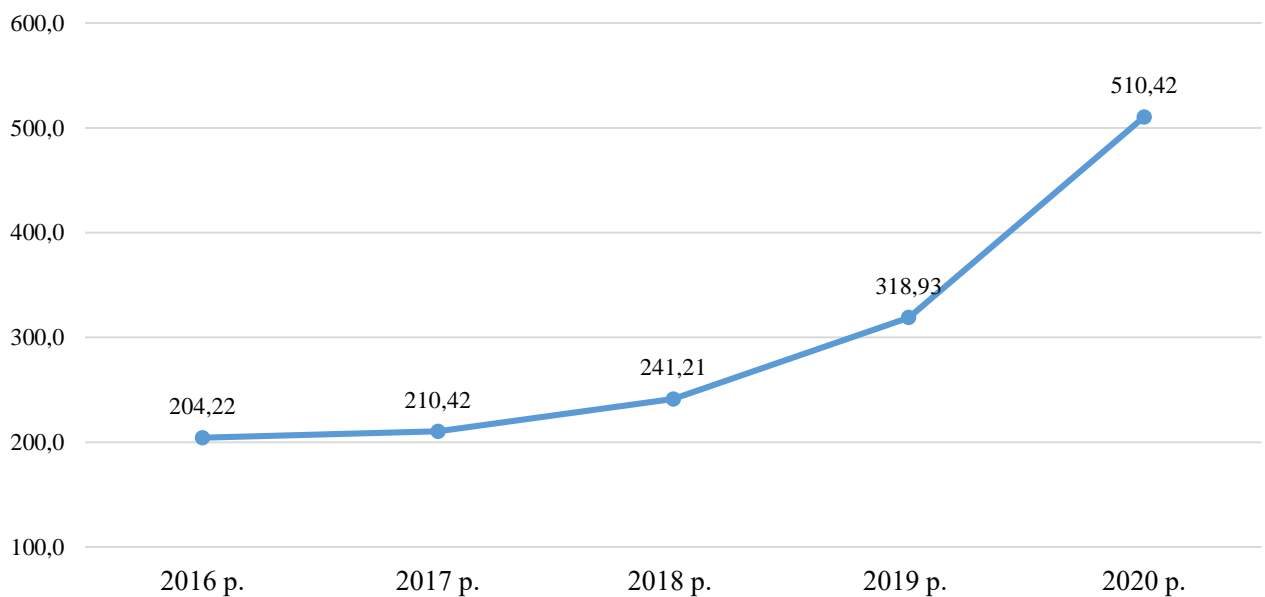
Таким чином, державні видатки поки що не можна розглядати в числі основних чинників, що здійснюють найбільший вплив на темпи економічного зростання. Вони до певної міри сприяють зростанню економіки, але у процесі управління державними видатками важливо більше уваги приділяти не нарощенню їх обсягу, а формуванню

ефективної структури на основі поділу витрат на продуктивні та непродуктивні з точки зору забезпечення реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку та загальнодержавних функцій.

2.2. Оцінка видатків соціального спрямування

Однією з головних функцій держави є проведення соціальної політики, яка здатна забезпечити повноцінний розвиток людини, реалізацію її інтелектуального і професійного потенціалу. В Україні в державних видатках соціальні видатки завжди займали провідне місце, а бюджет країни був одним з основних джерел фінансування системи соціального захисту. Тому на сьогодні державна система соціального захисту є необхідністю для стабільного функціонування сучасного суспільства.

На рисунку 2.10 ми зобразили якою ж була динаміка видатків Державного бюджету України соціального спрямування протягом 2016-2020 років.

Рис. 2.10. Динаміка видатків Державного бюджету України соціального спрямування протягом 2016-2020 рр. (в млрд. грн.)

* Джерело: розроблено автором на основі [10].

Отже, бачимо, що видатки соціального спрямування протягом досліджуваного нами періоду зросли більше ніж у 2 рази. Кожного року сума збільшувалася і на

кінець 2020 року досягнула 510,42 млрд. грн. (у 2016 році було 204,22 млрд. грн). Чим зумовлене таке збільшення досліджено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка окремих видів видатків соціального спрямування з Державного бюджету України за 2016 - 2020 рр.

Статті видатків	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+/-) 2020р. від 2016р.	
	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	сума, млрд. грн.	Абсолютне, млрд. грн	Відносне, %
Охорона здоров'я	12,46	16,73	22,62	38,57	124,92	112,46	902,23
Духовний та фізичний розвиток	4,96	7,90	10,11	9,97	9,83	4,87	98,15
Освіта	34,83	41,30	44,32	51,66	52,86	18,03	51,77
Соціальний захист та соціальне забезпечення	151,96	144,48	163,87	218,63	322,72	170,76	112,37
Усього	204,21	210,40	240,92	318,82	510,33	306,12	149,90

* Джерело: розраховано автором на основі [10].

Як бачимо з табл. 2.5, протягом 2016-2020 років особливо збільшились видатків на охорону здоров'я у 2020 році в порівнянні з 2019 роком, яке відбувається у зв'язку з збільшенням заходів реагування на пандемію COVID-19. Також на це вплинуло збільшення асигнувань на Національну службу здоров'я України та потенційно істотну статтю видатків у вигляді нового Фонду боротьби з COVID-19. Протягом досліджуваного періоду, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли в 2 рази, а видатки на освіту також мають тенденцію до зростання, але не таку стрімку, як інші статті. В такому разі, варто звернути увагу на таблицю 2.6, в якій зазначено вагомість кожної статті видатків у видатках соціального спрямування з Державного бюджету України протягом 2016-2020 років.

Таблиця 2.6

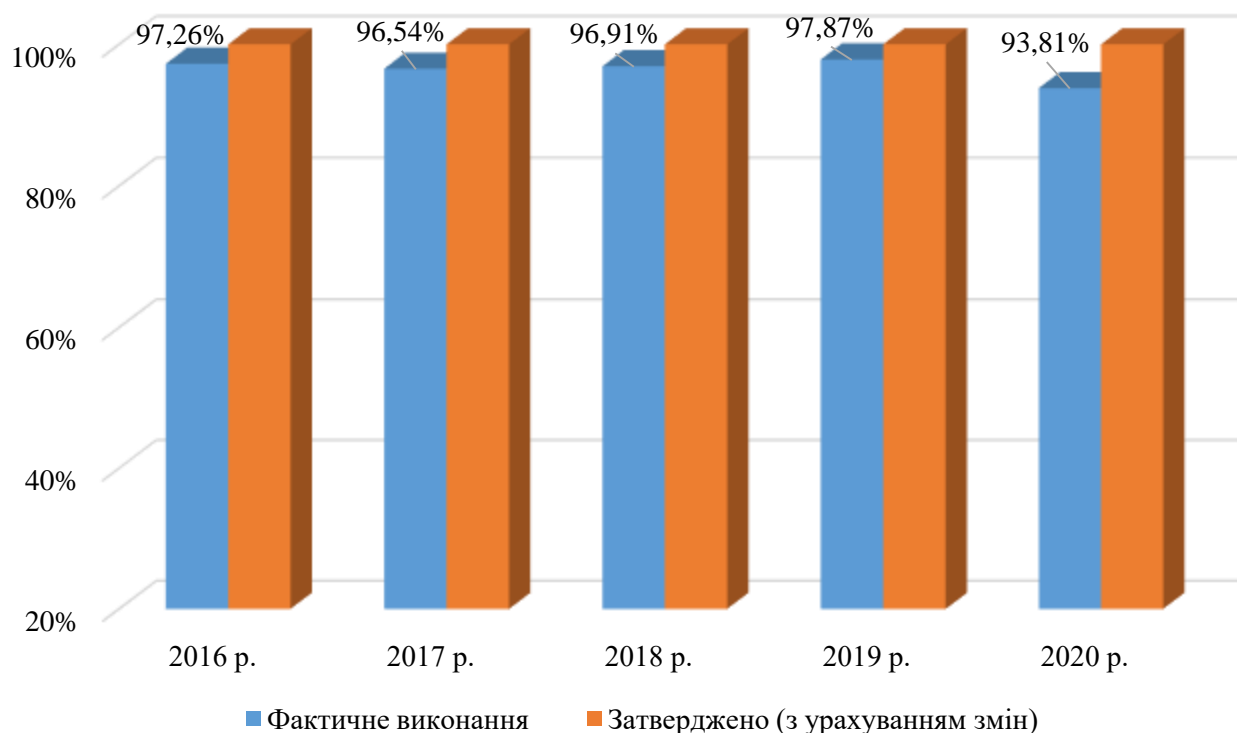
Структура видатків соціального спрямування з Державного бюджету України
2016 - 2020 рр., у %

Статті видатків	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Охорона здоров'я	6,10	7,95	9,39	12,10	24,48
Духовний та фізичний розвиток	2,43	3,75	4,20	3,13	1,93
Освіта	17,05	19,63	18,40	16,20	10,36
Соціальний захист та соціальне забезпечення	74,41	68,67	68,02	68,57	63,24
Усього	100	100	100	100	100

*Джерело: розраховано автором на основі [10].

Робимо висновок, що найбільше видатків соціального спрямування виконується зі статті соціального захисту та соціального забезпечення. Їх частка становить від 63% до 74,41%. Проте, найменша їх частка – 63,23% була у 2020 році. Це пов'язано із збільшенням вагомості видатків на охорону здоров'я (до 24,47%) з Державного бюджету України. Частка видатків на освіту у даній структурі зменшилась з 17,05% до 10,36% протягом 2016-2020 років. Найменше видатків соціального спрямування становлять видатки на духовний та фізичний розвиток. Що стосується конкретно 2020 року, то найважливішими у складі видатків соціального спрямування Державного бюджету України є фінансування соціального захисту та соціального забезпечення – 63,23%, охорони здоров'я – 24,47%, а також освіти – 10,36%.

Проаналізуємо яким було виконання видатків на охорону здоров'я з Державного бюджету України протягом 2016-2020 років (рис.2.11).

Рис. 2.11. Виконання видатків на охорону здоров'я з Державного бюджету України за 2016-2020 роки

* Джерело: розроблено автором на основі [10].

Отож, бачимо що протягом 2016-2020 років планові показники видатків на охорону здоров'я з Державного бюджету України щороку не виконувалися. Більше того у 2020 році недовиконання досягнуло найвищого рівня протяго досліджуваного періоду – 6,19%.

Важливо звернути увагу на те, що розповсюдження пандемії та запровадження карантинних обмежень у 2020 році суттєво вплинуло на соціально-економічний розвиток України (особливо гострим питанням в цей час стало збільшення чисельності безробітного населення та забезпечення їм допомоги). Так, у 2020 році на 4% (до 16 млн осіб) зменшилась чисельність зайнятого населення, а рівень працевлаштування знизився майже до 31%. При цьому в 1,4 рази збільшилась чисельність безробітних – до 1,1 млн осіб, які отримували допомогу по безробіттю.

Зниження рівня зайнятості разом з недонадходженням коштів від ЄСВ призвело до дефіциту фінансових ресурсів у раніше бездефіцитному бюджету Фонду безробіття. Тому для виплати допомоги по частковому безробіттю на період

карантину використовуватись кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, які були передбачено його бюджетом за рахунок коштів Державного бюджету України на 2020 рік. Це дозволило певною мірою подолати негативні наслідки для економіки, зберегти кадровий потенціал роботодавців, підтримати фізичних осіб-підприємців.

Якщо говорити про освіту, то зазначимо, що переважна частина видатків на освіту здійснюється за кошти місцевих бюджетів, а не Державного бюджету України. Більше того, видатки на освіту у місцевих бюджетах є пріоритетним напрямком фінансування. Проте, з державного бюджету для місцевих бюджетів у вигляді трансферту щороку надавалася освітня субвенція, яка допомагає максимально наблизити надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача.

Подивимось яким було виконання видатків на освіту з Державного бюджету України протягом 2016-2020 років (рис.2.12).

Рис. 2.12. Виконання видатків на освіту з Державного бюджету України за 2016-2020 роки

*Джерело: розроблено автором на основі [10].

З діаграми чітко видно протягом 2016-2020 років постійне недовиконання затверджених показників видатків на освіту з Державного бюджету України. Щороку план видатків у цю сферу виконувався у межах 88%-89,42%.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення займають найбільшу частку у всіх видатках соціального спрямування та їх сума збільшується щорічно, тому варто дослідити детальніше їх структуру (табл. 2.7)

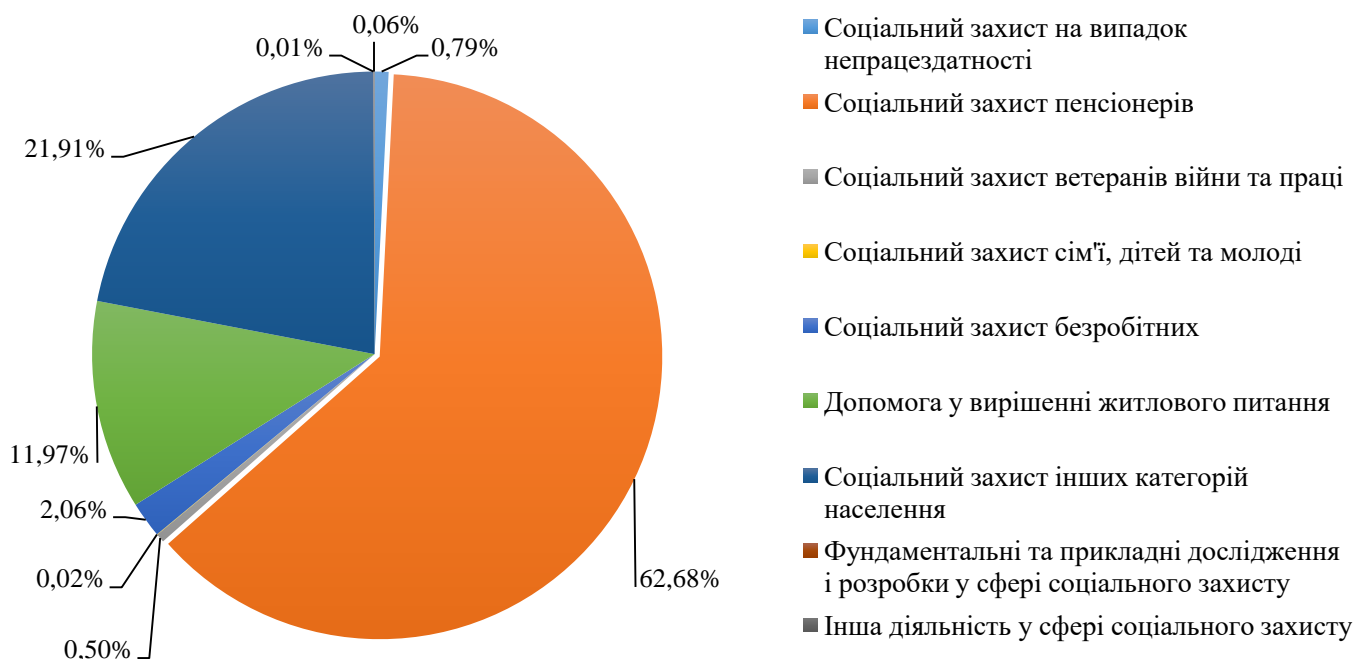
Таблиця 2.7

Склад і структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення
протягом 2016-2020 років

Статті видатків	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	сума, млрд. грн.	у % до підсу- мку	сума, млрд. грн.	у % до підсу- мку	сума, млрд. грн.	у % до підсу- мку	сума, млрд. грн.	у % до підсу- мку	сума, млрд. грн.	у % до підсу- мку
Соціальний захист на випадок непрацездатності	1,47	0,97	2,06	1,43	1,73	1,06	2,74	1,25	2,56	0,79
Соціальний захист пенсіонерів	142,59	93,83	133,46	92,37	150,09	91,59	182,27	83,37	202,28	62,68
Соціальний захист ветеранів війни та праці	1,29	0,85	1,45	1,01	1,42	0,87	1,44	0,66	1,61	0,50
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,04	0,03	0,07	0,05	0,11	0,07	0,14	0,06	0,08	0,02
Соціальний захист безробітних	0,04	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	6,65	2,06
Допомога у вирішенні житлового питання	1,35	0,89	1,63	1,13	3,83	2,34	25,55	11,69	38,61	11,97
Соціальний захист інших категорій населення	5,11	3,36	5,65	3,91	6,23	3,80	6,22	2,85	70,71	21,91
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,02	0,01	0,02	0,01	0,03	0,02	0,03	0,01	0,03	0,01
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,05	0,03	0,13	0,09	0,42	0,25	0,24	0,11	0,20	0,06
Усього	151,96	100	144,48	100	163,87	100	218,63	100	322,72	100

* Джерело: розраховано автором на основі [10].

З таблиці 2.7 бачимо, що сума видатків на соціальний захист пенсіонерів за досліджуваний період зросла з 142,59 млрд. грн до 202,28 млрд. грн., проте їх частка у структурі зменшилася з 93.83%(у 2016 р.) до 62,68%(у 2020 р.). Це пов'язано із значним збільшенням видатків на допомогу у вирішенні житлових питань та на соціальний захист інших категорій населення. На рис. 2.13. діаграмою зображено структуру видатків Державного бюджету України на соціальне забезпечення та соціальний захист у 2020 році.

Рис. 2.13. Структура видатків Державного бюджету України на соціальне забезпечення та соціальний захист у 2020 році

* Джерело: розроблено автором на основі [10].

Таким чином, ми бачимо, що фінансування видатків на соціальну сферу протягом останніх років активно зростає, але на жаль, неможливо стверджувати про його ефективність. Соціальні потреби найбільш незахищених прошарків населення задовольняються недостатньою мірою, оскільки в Україні високий рівень бідності, особливо серед сімей із дітьми або непрацездатними особами працездатного віку та сімей, де один із членів має інвалідність.

Крім того, неспроможність держави забезпечити належний рівень соціального захисту населення України зумовлює відтік кадрів за кордон та збільшення трудової

міграції. Саме це свідчить про недостатню ефективність підтримки найбільш соціально незахищених категорій населення. Тому дослідивши видатки на соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні, варто відмітити, що фактично половина всіх видатків на соціальний захист направлена на соціальний захист пенсіонерів. Решта напрямків фінансується не так ефективно.

Зупинимося на Пенсійному фонді, оскільки одним із головних напрямків соціальної політики держави є соціальний захист населення і, зокрема, найбільш соціально вразливих верств – пенсіонерів. Громадяни похилого віку повинні мати впевненість у соціальному захисті їх державою, який гарантується пенсіями, виплатою різних соціальних допомог, наданням різних соціальних пільг. Проте попри спрямування великих ресурсів на виплату пенсій Пенсійний фонд відчуває постійну нестачу фінансових ресурсів. В зв'язку з цим, зі статті видатків соціального захисту та соціального забезпечення Державного бюджету України значна частка фінансових ресурсів спрямовується на виплату пенсій та покриття дефіциту Пенсійного фонду України (таблиця 2.8.)

Таблиця 2.8

Видатки Державного бюджету України на виплату пенсій та покриття дефіциту Пенсійного фонду України протягом 2016-2020 років

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Видатки на виплату пенсій та покриття дефіциту Пенсійного фонду України, млрд. грн.	142,59	133,46	150,09	182,27	202,28
У % до загальної суми видатків Державного бюджету України	20,82	15,90	15,22	16,95	15,70
Видатки Державного бюджету України, млрд. грн.	684,88	839,45	985,85	1 075,12	1 288,12

* Джерело: розроблено автором на основі [10].

Аналізуючи дані таблиці 2.8, визначаємо, що протягом 2017-2020 років видатки Державного бюджету України на виплату пенсій та покриття дефіциту Пенсійного фонду України мали суттєвий вплив на загальне збільшення суми видатків, оскільки їх частка протягом даного періоду становила 15%-17%, тобто кожного року на це йде п'ята частина видаткової складової бюджету і майже всі видатки на соціальний захист

населення. При цьому трансферт Пенсійному фонду України протягом досліджуваного періоду постійно збільшувався, і в кінці 2020 року становив 202,28 млрд. грн. Це пов'язано зі скороченням власних надходжень Пенсійного фонду України, яке викликане умовами природного скорочення населення, зовнішньою трудовою міграцією та низьким рівнем офіційних доходів громадян.

Таким чином, ми з'ясували, що фінансування соціальної сфери на сьогодні є одним із основних пріоритетів державних видатків в Україні, тому номінальні обсяги асигнувань, які спрямовуються на соціальні цілі, займають вагомую частину видатків Державного бюджету України. Більше того, видатки соціального спрямування державного бюджету щороку зростають, у 2020 році в порівнянні з 2019 вони зросли в 1,5 разу. Це зумовлено в першу чергу зростанням статті видатків на охорону здоров'я, яке відбувається у зв'язку з збільшенням заходів реагування на пандемію COVID-19 та збільшенням асигнувань на Національну службу здоров'я України та потенційно істотну статтю видатків у вигляді нового Фонду боротьби з COVID-19. Також в зв'язку з цим зросла кількість безробітного населення, відповідно видатки на допомогу та їх підтримку також зросли. Оскільки Фонд безробіття зазнав дефіциту фінансових ресурсів, для виплати допомоги по частковому безробіттю на період карантину використовувались кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, які були передбачено його бюджетом за рахунок коштів Державного бюджету України на 2020 рік. Нестачу фінансових ресурсів протягом досліджуваного нами періоду зазнав і Пенсійний фонд України, тому зі статті видатків соціального захисту та соціального забезпечення Державного бюджету України найбільша частка фінансових ресурсів спрямовується саме на виплату пенсій та покриття дефіциту Пенсійного фонду України.

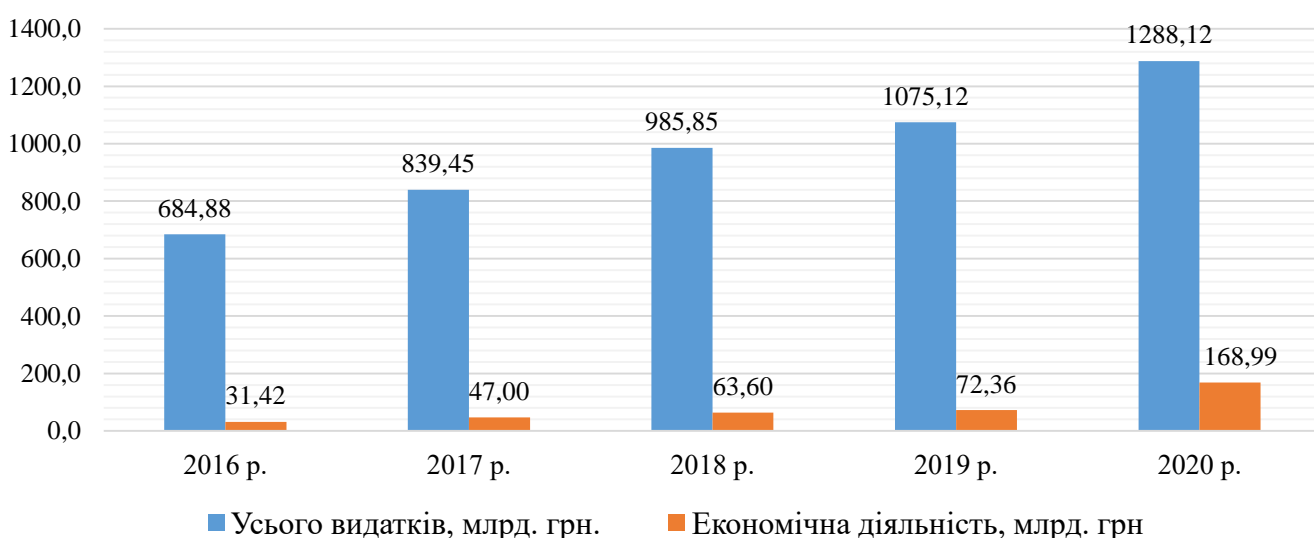
За допомогою видатків бюджету держава в тій чи іншій мірі може здійснювати певні соціальні перетворення. Через це, державна система фінансування соціальних виплат, пільг і допомоги залишається одним з основних складників комплексної системи соціального захисту України та потребує певних змін, впровадження нових шляхів та методів, які без додаткових затрат коштів, матеріальних засобів дадуть

змогу працювати більш результативно на користь тих, хто потребує соціального захисту.

2.3. Аналіз видатків Державного бюджету України на економічну діяльність та загальнодержавні функції

Ефективна соціальна політика є міцним підґрунтям всебічного інноваційного, соціального розвитку країни з конкурентоспроможною ринковою економікою, здатною забезпечити людський розвиток, гідний рівень і якість життя громадян. При цьому, одними з найважливіших напрямів видатків Державного бюджету України є видатки на економічну діяльність, оскільки від ефективності його роботи безпосередньо залежить фінансування всіх інших функціональних розділів, та видатки на загальнодержавні функції.

Особливої уваги щодо доцільності та ефективності витрачання бюджетних коштів як з боку урядовців, так і фахівців потребують видатки державного бюджету на економічну діяльність. Видатки на економічну діяльність складають разом 168,99 млрд. грн. або 13,12% від загальної кількості видатків у 2020 році (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Динаміка видатків Державного бюджету України на економічну діяльність та їх частка до загальної суми видатків протягом 2016-2020 рр.

*Джерело: розроблено автором на основі [10].

Як бачимо з рисунку 2.14, видатки на економічну діяльність серед загальної кількості видатків, займають невелику частку. З 2016 року сума видатків на економічну діяльність щороку зростає, так як і їх частка в загальній структурі видатків, яка зросла від 4,59% (у 2016 р.) до 13,12% (у 2020 р.). Детальніший аналіз видатків на економічну діяльність подано у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Склад та структура видатків Державного бюджету України на економічну діяльність протягом 2016-2020 років

Статті видатків	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	сума, млрд. грн.	у % до підсумку	сума, млрд. грн.	у % до підсумку	сума, млрд. грн.	у % до підсумку	сума, млрд. грн.	у % до підсумку	сума, млрд. грн.	у % до підсумку
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	1,44	4,57	2,52	5,37	3,49	5,48	3,68	5,08	3,87	2,29
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	4,37	13,92	11,07	23,56	13,76	21,63	13,97	19,30	14,47	8,56
Паливно-енергетичний комплекс	2,20	7,00	2,77	5,88	3,44	5,42	4,26	5,89	5,98	3,54
Інша промисловість та будівництво	0,37	1,17	1,64	3,49	3,63	5,71	2,82	3,90	2,79	1,65
Транспорт	15,34	48,80	20,58	43,78	27,95	43,95	36,77	50,81	94,56	55,95
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,12	0,38	0,20	0,42	0,27	0,43	0,29	0,40	0,31	0,18
Інші галузі економіки	5,60	17,82	5,94	12,63	7,98	12,55	7,85	10,85	5,99	3,55
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	1,01	3,21	1,41	3,00	1,52	2,39	1,40	1,93	1,47	0,87
Інша економічна діяльність	0,98	3,12	0,88	1,87	1,55	2,44	1,33	1,84	39,54	23,40
Усього	31,42	100	47,00	100	63,60	100	72,36	100	168,99	100

* Джерело: розраховано автором на основі [10].

Як бачимо з таблиці 2.9, видатки економічного спрямування протягом досліджуваного періоду мають тенденцію до зростання. Найбільшу частку у структурі цієї категорії видатків складають видатки на транспорт (після 2019 року сума цих видатків у відсотковому вираженні перетнула позначку 50%, та у 2020 році

вони становлять 55,95% від всієї суми видатків економічного спрямування). При цьому тут майже 90% складають видатки на дорожнє господарство.

Також вагому частку у видатках Державного бюджету на економічну діяльність у 2020 році займають видатки на сільське господарство, лісове господарство, мисливство, рибне господарство та іншу економічну діяльність (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Структура видатків Державного бюджету України на економічну діяльність за 2020 р.

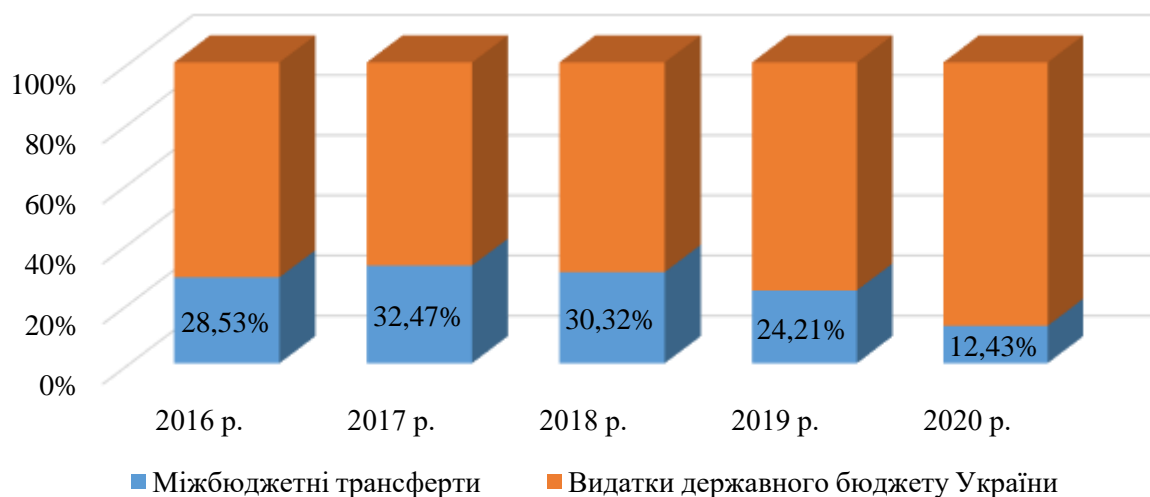
*Джерело: розроблено автором на основі [10].

З діаграми 2.15 видно, що найменшу частку серед видатків економічного спрямування займають зв'язок, телекомунікації, інформатика та фундаментальні і прикладні дослідження. Щодо останнього, то в Україні відсутній реальний державний пріоритет щодо бюджетного фінансування на користь фундаментальної науки, хоча саме це є базовим компонентом запровадження інновацій у сфері економіки.

Серед основних складових видатків на економічну діяльність виділяємо три пріоритетних напрямки витрачання бюджетних коштів: сільське господарство; паливно-енергетичний комплекс та транспорт. Сума зазначених нами видатків

протягом досліджуваного періоду перевищує 68% загального обсягу видатків Державного бюджету України на економічну діяльність.

Механізм міжбюджетних відносин відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку країни. Він визначає пропорції розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи та орієнтований на забезпечення збалансованості і стійкості місцевих бюджетів. Ефективна організація відносин всередині бюджетної системи, а саме між державним бюджетом і місцевих бюджетів – є однією із найважливіших та найскладніших проблем державних фінансів кожної країни. Складовою частиною системи бюджетного вирівнювання є міжбюджетні трансферти, які використовуються для усунення диспропорцій, що виникають між бюджетами різних рівнів. Розглянемо, яку ж частину міжбюджетні трансферти займають у видатках Державного бюджету України (рис.2.16).

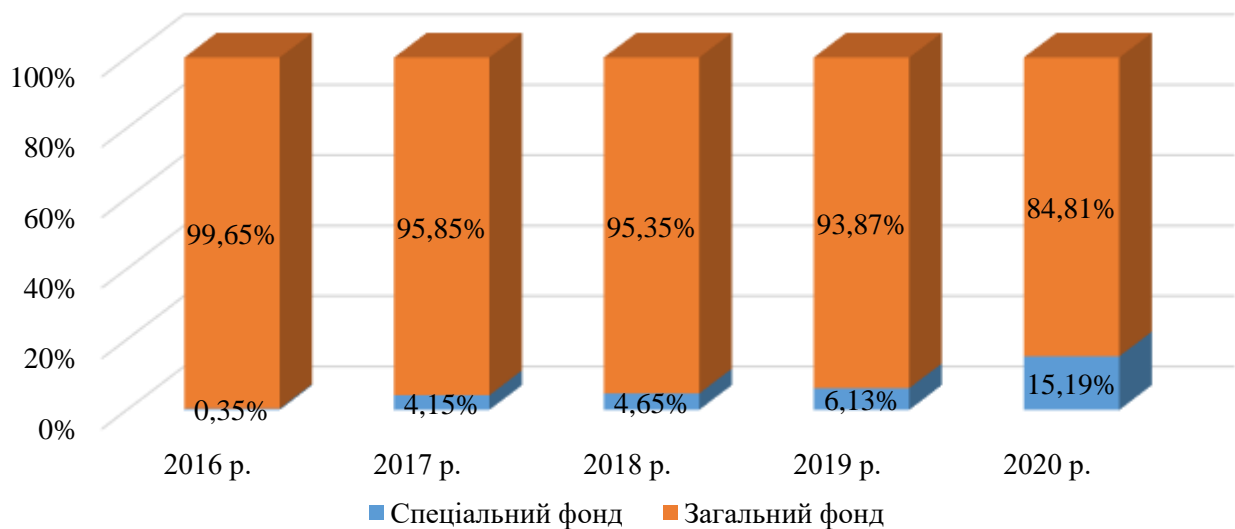

Рис. 2.16. Питома вага міжбюджетних трансфертів у загальній сумі видатків Державного бюджету України протягом 2016-2020 років

* Джерело: розроблено автором на основі [10].

Бачимо, що частка міжбюджетних трансфертів у загальній сумі видатків Державного бюджету України має тенденцію до зменшення починаючи з 2017 року, і на кінець 2020 року вона становить 12,43%, в той час як у 2017 році цей показник становив 32,47%. Це означає, що рівень залежності місцевих бюджетів протягом цього періоду зменшується, причиною цього є процес децентралізації, який розпочався 2014 року та продовжується й сьогодні. Він підвищує фінансову

самостійність місцевих бюджетів, покращує міжбюджетні відносини та дозволяє націлити кошти Державного бюджету України на виконання інших не менш важливих завдань. Так, у 2018 році з Державного бюджету України було передано для місцевих бюджетів 298,94 мільярдів гривень, а у 2020 році лише 160,18 мільярдів гривень. Варто також проаналізувати яку частину міжбюджетних трансфертів виконано з загального фонду видатків Державного бюджету України, а яку із спеціального (рис. 2.17)

Рис. 2.17. Розподіл міжбюджетних трансфертів Державного бюджету України протягом 2016-2020 років у розрізі фондів

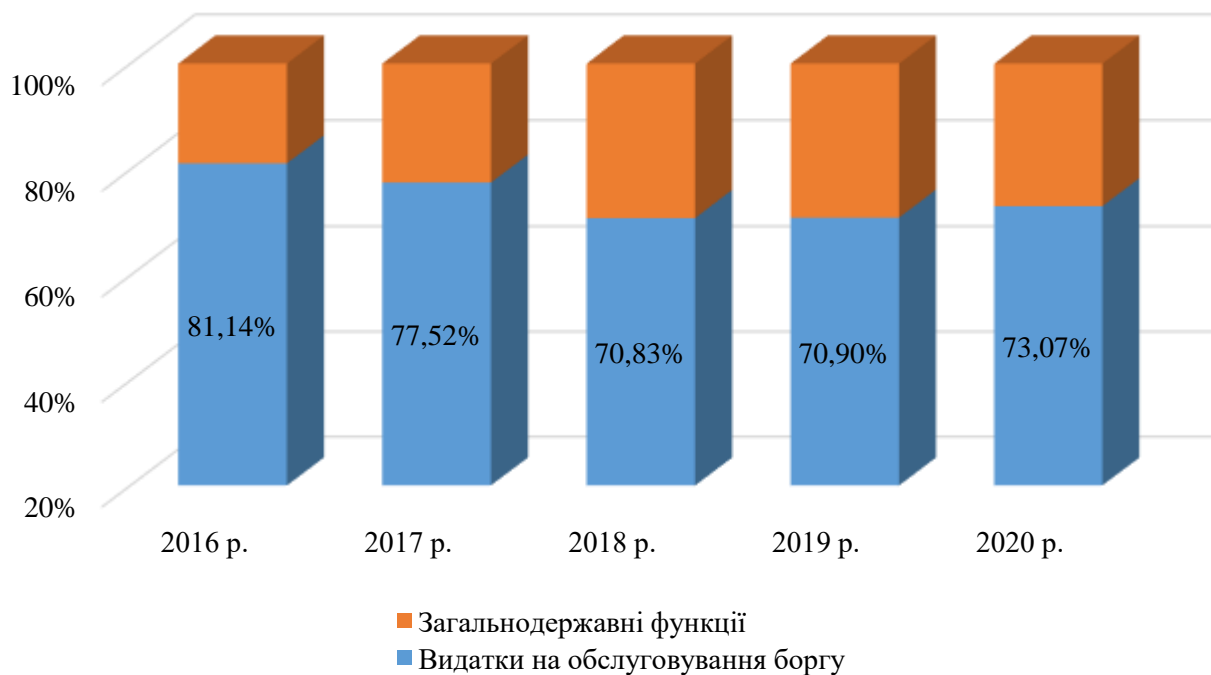
*Джерело: розроблено автором на основі [10].

Як видно з рис. 2.17, основна частина видатків на здійснення міжбюджетних трансфертів відбувається за рахунок загального фонду Державного бюджету України. На неї протягом 2016-2019 року припадало від 93,87% (у 2019 році) до 99,65% (у 2016 році) від усього обсягу виділених міжбюджетних трансфертів. Більше того у 2020 році обсяг здійснення міжбюджетних трансфертів з спеціального фонду становив 15,19%, це в 2 рази більше ніж у попередньому році, та в загальному протягом 2016-2020 років все більше коштів на міжбюджетні трансферти витрачалось саме зі спеціального фонду.

Таким чином, ми визначили, що протягом 2016-2020 років місцеві бюджети здобули більшу фінансову незалежність та автономію. Це пов'язано із процесом

децентралізації, який дає змогу по-новому розподіляти владні та функціональні повноваження між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, та перевести частину відповідальності на місцевий рівень.

Щодо загальнодержавних функцій, то як виявляється, для забезпечення процесу виконання державних повноважень необхідні значні витрати фінансових ресурсів не лише на першочергові потреби, а й на обслуговування державного боргу, яке включає сукупні платежі за державними зобов'язаннями перед кредиторами щодо сплати відсотків, комісійних та штрафних платежів. Ці платежі здійснюються з Державного бюджету України у вигляді видатків. Подивимось, яку частину у видатках на загальнодержавні функції Державного бюджету України протягом 2016-2020 років займають видатки на обслуговування боргу (рис. 2.18) .

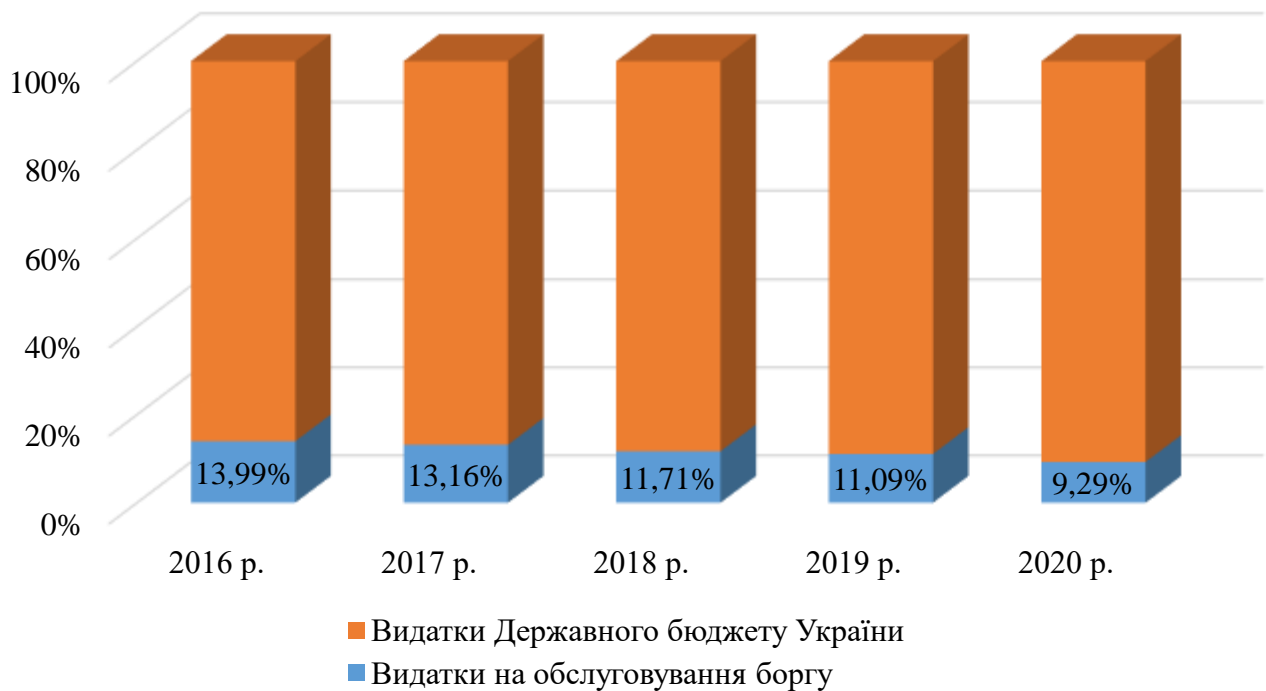
Рис. 2.18. Питома вага видатків на обслуговування боргу у сумі видатків на загальнодержавні функції з Державного бюджету України протягом 2016-2020 років

* Джерело: розроблено автором на основі [10].

Тобто, бачимо, із видатків на загальнодержавні функції з Державного бюджету України більше 70% коштів виділяється на обслуговування боргу, і лише до 30% відповідно на інші функції. Найбільшу частину у даній структурі вони займали у 2016

році (81,14%). Проте, відбувалося щорічне зростання цих видатків в абсолютному вираженні. Зростання обсягу платежів з обслуговування державного боргу є суттєвим чинником, що тривалий час породжує проблеми в сфері державних фінансів і впливає на бюджетну безпеку України.

Варто оцінити питому вагу видатків на обслуговування боргу у загальній сумі видатків Державного бюджету України(рис.2.19).

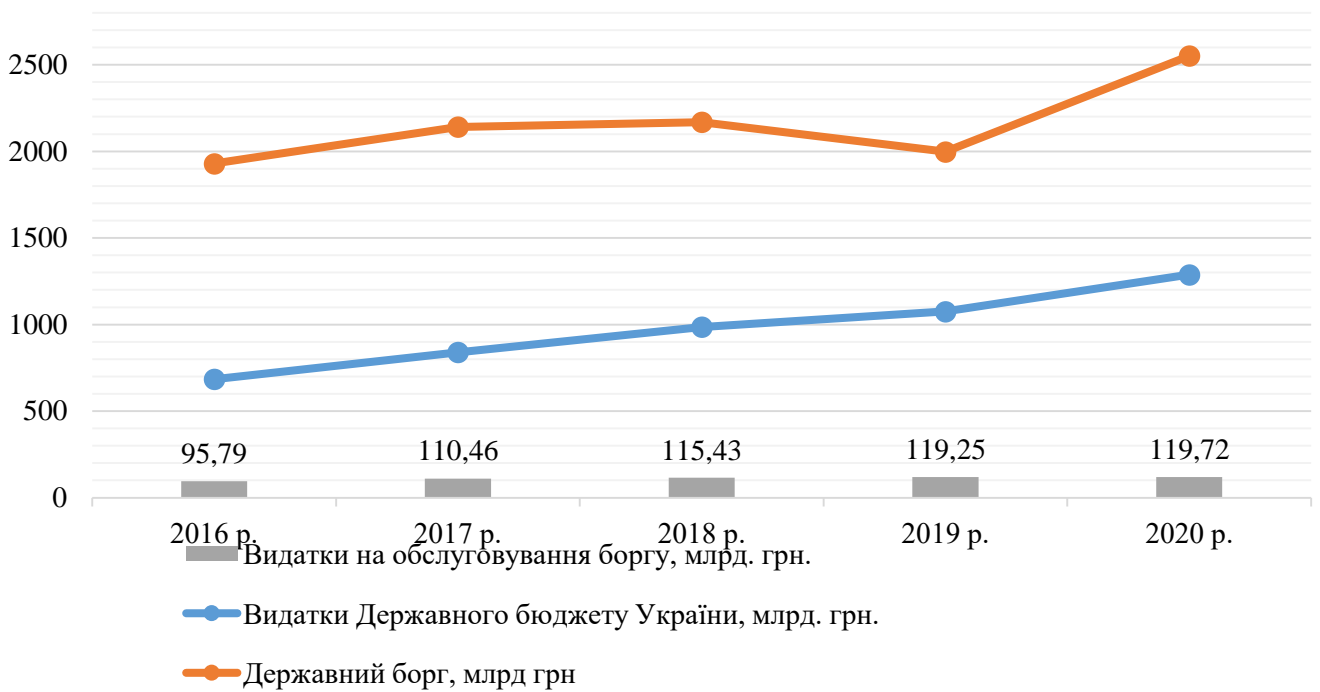

Рис. 2.19. Питома вага видатків на обслуговування боргу у загальній сумі видатків Державного бюджету України протягом 2016-2020 років

*Джерело: розроблено автором на основі [10].

Таким чином, незважаючи на те, що сума видатків на обслуговування боргу щорічно зростає, їх частина у складі видатків Державного бюджету України протягом 2016-2020 років постійно зменшувалась, і з 13,99% (у 2016 році) вона досягнула позначки 9,29% (у 2020 році).

Варто заодно і дослідити залежність зміни Державного боргу України і змін загальної суми видатків Державного бюджету України, та безпосередньо видатків на обслуговування боргу (рис. 2.20).

Рис. 2.20. Динаміка державного боргу, видатків Державного бюджету України та видатків на обслуговування боргу протягом 2016-2020 років

* Джерело: розроблено автором на основі [5, 10].

Робимо висновок, що зростання суми державного боргу викликає збільшення суми не тільки на його погашення, а й на його обслуговування. Ці видатки здійснюються за рахунок коштів загального фонду бюджету. Сума коштів державного бюджету, необхідних для погашення та обслуговування державного боргу на рік, визначається і затверджується Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік. Зауважимо, що зростання обсягу видатків на обслуговування державного боргу може спричинити такі наслідки, як боргова криза та криза економіки.

Отже, видатки від ефективного здійснення видатків на економічну діяльність залежить фінансування всіх інших функціональних розділів. Протягом досліджуваного періоду видатки по цій статті займають невелику частку серед загальної кількості видатків Державного бюджету України (до 14%), але щороку помітна їх тенденція до зростання. При цьому пріоритетними напрямками серед основних складових видатків на економічну діяльність є сільське господарство,

паливно-енергетичний комплекс та транспорт. Тому саме ця група видатків потребує оптимізації та визначення доцільності продовження надання бюджетної підтримки в існуючих обсягах.

Аналізуючи трансферти з державного бюджету для місцевих, ми визначили, що протягом 2016-2020 років місцеві бюджети здобули більшу фінансову незалежність та автономію, і завдяки процесу децентралізації в Україні значна частина відповідальності тепер перейшла на місцевий рівень. А зростання державного боргу потребує збільшення витрат на його обслуговування. Видатки на виконання даної функції займають більше 9% загальної суми видатків Державного бюджету України на інші функції протягом 2016-2020 років. Збільшення обсягу витрат з обслуговування державного боргу вважається суттєвим фактором, який тривалий період викликає проблеми у сфері державних фінансів і негативно позначається на бюджетній безпеці країни.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Концепції оптимізації видатків Державного бюджету України

На сучасному етапі видатки бюджету чинять вагомий вплив на розвиток окремих галузей, економіки в цілому та рівень соціального розвитку країни. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання підвищення ефективності використання коштів Державного бюджету України, їх раціонального розподілу. При цьому процес надання державних послуг має бути якісним.

В загальному, для оптимізації видатків державного бюджету існує дві концепції: концепція ощадливості та концепція ефективності. Для того, щоб визначити яку із них варто використовувати в Україні, ми дослідили обидві (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Концепції оптимізації державних видатків

Ознака	Оптимізація видатків державного бюджету	
	Концепція ощадливості	Концепція ефективності
Провідна мета	скорочення видатків державного бюджету	підвищення ефективності використання коштів
Головні інструменти	скорочення мережі установ, скорочення персоналу, секвестр зобов'язань	контроль ефективності видатків, програмно-цільове бюджетування
Наслідки	скорочення видатків державного бюджету	підвищення якості суспільних послуг, скорочення видатків державного бюджету

* Джерело: розроблено автором.

Таким чином, ми бачимо, що концепція ощадливості характеризує оптимізацію як комплекс заходів, спрямованих на пошук резервів зменшення бюджетних витрат. Інструментами такої оптимізації може бути скорочення мережі бюджетних установ за рахунок реорганізації чи закриття окремих закладів, зменшення фондів, чисельності персоналу. Проте, на наш погляд, таке скорочення видатків державного бюджету не має відношення до оптимізації, а є лише способом вирішення проблеми дефіциту ресурсів бюджету. Тому наслідками такої «оптимізації» є тільки зниження

рівня доступності суспільних послуг для значної частини громадян та погіршення їх якісних характеристик. Такий підхід до оптимізації видатків державного бюджету, який полягає у її фактичному ототожненні із зменшенням чи закриттям закладів соціального обслуговування, на наш погляд, є вкрай шкідливим, оскільки веде до руйнації основ соціальної держави та обмеження доступності базових суспільних послуг для значного числа громадян країни. Тому в Україні ми рекомендуємо використовувати в майбутньому іншу концепцію - концепцію ефективності, яка характеризує оптимізацію як сукупність заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання обмежених ресурсів, тобто максимізацію їхньої корисності. Головним інструментом такої оптимізації є бюджетування – технологія бюджетного менеджменту, що прагне найбільш ефективного витрачання обмежених бюджетних коштів в умовах вибору альтернатив фінансування.

Використовувати концепцію ощадливості в Україні звичайно можна, але швидке урізання видатків містить руйнівний ефект, тому якщо скорочувати видатки Державного бюджету України, то це треба робити поступово, а не одразу, потрібно дати людям призвичаїтися. Але наразі Україна потребує активного розвитку економіки, і враховуючи те, що для цього важливими є підтримка аграрного сектору, будівництво доріг, реформа освіти, медична реформа, фінансування спорту і культури, децентралізація варто зосередитися саме на ефективності витрачання бюджетних коштів у ці сфери, а не на їх скороченні.

Незважаючи на щорічне збільшення видатків Державного бюджету України, ми визначили, що в бюджет включається певна сума видатків, які не мають відповідного забезпечення, тобто певною мірою доходів постійно не вистачає. Тому головним моментом оптимізації видаткової частини державного бюджету є саме збільшення доходів, а не скорочення витрат. І в Україні перш за все потрібно збільшувати доходи не за допомогою адміністративного тиску, а завдяки створенню стимулу для сплати податків. Варто скоротити податкові пільги, але щоб це не стало тягарем для платників податків, адже пільги при сплаті податків одного підприємства спричиняють високі податкові ставки для іншого, що змушує приховувати свої

доходи. А одержання податкових пільг має в першу чергу залежати від виду діяльності та корисності і важливості для суспільства. Разом з тим, потрібно створити відповідну систему формування Державного бюджету України, яка б могла зацікавити як органів влади, так і виробників збільшувати доходи та ефективно їх використовувати. Для цього потрібно удосконалити чинне податкове законодавство шляхом перегляду податкових ставок, в результаті це зменшить відсоток тіньової економіки та збільшить надходження до Державного бюджету України.

Тут зазначимо, що дієвим механізмом для України може бути розвиток проведення спонсорства, благодійництва та меценатства, яке полягає у наданні відстрочки чи розстрочки сплати податків чи наданні податкових пільг, також підтримки культури, недержавних організацій. При цьому благодійність можна розглядати як інвестування у соціальну сферу, а також як не комерційну діяльність (неприбуткову діяльність окремих осіб або цілих організацій).

Крім цього, для зменшення різниці між видатками та доходами Державного бюджету України, варто активно залучати в країну іноземний капітал. З його допомогою буде вирішено відразу декілька задач, причому не тільки фіскального, але й економічного характеру: скорочуються бюджетні витрати, розширюється база для виробництва товарів і послуг, з'являється новий платник податків, поліпшується стан платіжного балансу.

Раніше ми дослідили, що бюджетна політика України спрямована більше на забезпечення надання соціальних послуг, а не на стратегічний розвиток, про це свідчить те, що частка капітальних видатків у структурі всіх видатків Державного бюджету України становить менше 8%. А для розвитку держави бюджетні капіталовкладення мають становити більше 10% загального їх обсягу. Тому в Україні варто збільшувати обсяг капітальних видатків державного бюджету, оскільки, як свідчить міжнародний досвід успішно розвинутих країн, держава має бути одним із провідних інвесторів. Збільшення бюджетних інвестицій, нарощування потенціалу інноваційної-інвестиційної складової бюджету, підвищення ефективності державних капітальних вкладень та їх концентрація на підтримці технологічних інновацій дасть

змогу забезпечити дієздатність важливих секторів економіки і позитивно вплине на якісне виконання державою своїх зобов'язань та соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Водночас важливою проблемою є проблема фінансування державного боргу. В зв'язку із збільшенням загальних обсягів державного боргу України, збільшуються витрати й на його обслуговування, і їх частка становить від 9% до 13% всіх видатків Державного бюджету України. Наявність боргу не вважається негативним явищем, адже багато високорозвинених країн мають державний борг. Та ці держави ведуть чіткий контроль державних позик та методів їх покриття. А для України характерне стрімке збільшення державного боргу без чіткого пошуку джерел його покриття. Оскільки зменшити витрати на обслуговування боргу ми не можемо, то перспективою на майбутнє повинно стати вирішення стратегічних завдань щодо знищення боргової залежності економіки і відновлення боргової стійкості. Це можливо зробити завдяки заохоченню внутрішніх інвесторів, а також створенню широкої виробничої бази та конкурентоспроможних експортних підприємств, які будуть сприяти подальшому розвитку економіки.

Отже, оптимізація видатків Державного бюджету України має втілюватися не в процесі скорочення їх обсягу, а в процесі підвищення їхньої ефективності та пошуку напрямків збільшення дохідної частини бюджету. Для збільшення надходжень до державного бюджету варто удосконалити чинне податкове законодавство шляхом перегляду податкових ставок, активно залучати в країну іноземний капітал, збільшувати бюджетні інвестиції та підвищувати ефективність державних капітальних вкладень, концентруючи їх на підтримці технологічних інновацій.

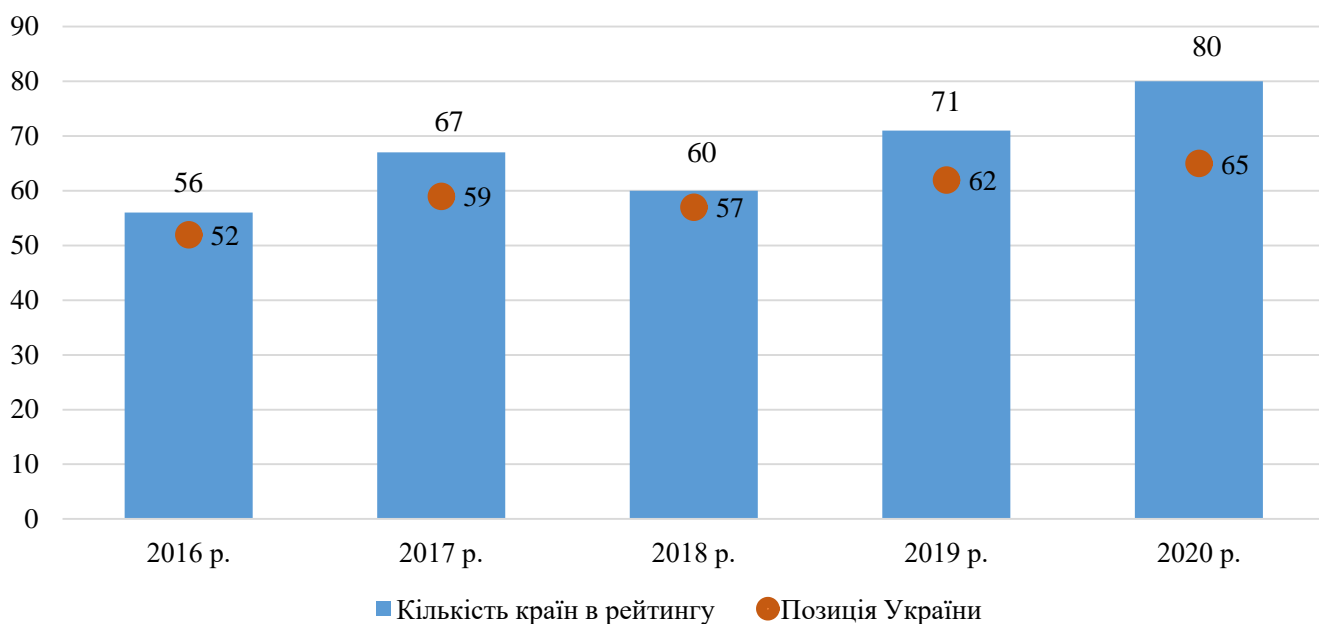
3.2. Вплив на соціальні видатки Державного бюджету України

Превалювання інтересів окремого індивіда над інтересами держави, орієнтація діяльності органів влади на усебічне задоволення потреб суспільства й підвищення добробуту кожного його члена зараховують до головних тенденцій суспільного

розвитку. В Україні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення займають одне із головних місць у структурі видатків державного бюджету та є одним із найважливіших джерел фінансування матеріального добробуту низки категорій громадян – пенсіонерів, інвалідів, малозабезпечених тощо. Втім, через недостатній рівень розвитку вітчизняної економіки та перманентний дефіцит фінансових ресурсів держави нарощування обсягів бюджетних видатків на соціальні цілі не дає можливості досягнути суттєвих зрушень у питанні вирішення найважливіших соціальних проблем.

Щорічне зростання видатків Державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення не означає зростання добробуту громадян. Більше того, така ситуація навпаки не спонукає до пошуку шляхів виходу із кризової ситуації, а лише тимчасово підтримує їх матеріальне становище, породжуючи при цьому утриманські настрої у суспільстві. Насамперед, зазначене пов'язано з обмеженими фінансовими можливостями держави, коли при зростанні абсолютних показників видатків бюджету на соціальний захист населення постійно зростаюча інфляція знецінює спроможність держави забезпечити зростання добробуту громадян шляхом надання соціальної допомоги та соціальних послуг.

Зростання економіки веде до нарощування обсягів державного фінансування усіх напрямів діяльності. Проте, неможливо дати відповідь на питання: «Яким є оптимальний обсяг видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення?», оскільки відповідно до закону про безмежність суспільних потреб його просто не може існувати. Тобто, не може існувати такого обсягу видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, після досягнення якого подальше нарощування відповідних витрат можна було б назвати недоцільним. Проте, щороку Міжнародний проєкт Numbeo складає рейтинг якості життя серед країн. Подивимось, як змінювалося місце України в цьому рейтингу(рис.3.1).

Рис. 3.1. Місце України в рейтингу по якості життя Міжнародного проєкту Numbeo протягом 2016-2020 років

*Джерело: розроблено автором на основі [56].

При цьому дослідженні рівень життя оцінюють за такими критеріями: клімат, рівень забруднення довкілля, купівельна спроможність населення, співвідношення цін на житло і доходу, вартість життя, рівень безпеки, якість охорони здоров'я, час у дорозі на роботу. В результаті, з рисунку 3.1 бачимо, що незважаючи на щорічне збільшення видатків Державного бюджету України в цілому та збільшенні видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, рівень якості життя населення в Україні є низьким в порівнянні з іншими країнами, оскільки щороку в рейтингу наша країна займає одне з останніх позицій. Так, у 2016 році Україна за рівнем життя посіла 52 місце з 56, а за підсумками 2020 року в рейтингу якості життя Україна опинилася на 65 позиції з 80.

Протягом 2020 року Україна продемонструвала високі показники забезпечення зайнятості вразливих груп, охоплення середньою освітою, наявності доступного мобільного зв'язку, доступної електроенергії. Проте, в той же час в Україні присутня висока нерівність в можливості впливати на політичні рішення в залежності від рівня соціально-економічного становища, корупція, високі рівні викидів парникових газів, висока смертність, пов'язана із забрудненням повітря, висока передчасна смертність

від неінфекційних хвороб. Тому при пошуку оптимізації видатків соціального спрямування, можна стверджувати не про оптимізацію їх обсягу, а про забезпечення високого рівня добробуту населення України.

На наш погляд, для покращення процесу здійснення видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення слід враховувати два головних критерії. Перший це очікування населення щодо рівня соціального захисту з боку держави. Для прикладу, у США традиційно популярними є погляди економічного лібералізму, внаслідок чого ідеї щодо збільшення видатків бюджету на соціальний захист не знаходять підтримки в суспільстві. Натомість, в Україні з огляду на тривале панування комуністичної ідеології та менталітет населення, ідеї стосовно розширення соціальних видатків держави користуються широкою підтримкою з боку суспільства. Другий критерій – це економічні можливості держави. Зрозуміло, що без мобілізації значних обсягів ресурсів до бюджету здійснення масштабних витрат на забезпечення соціального захисту населення не можливе. Досягти такого зростання можна лише за рахунок розвитку економіки, адже перерозподіл наявних ресурсів на користь соціальної складової видатків бюджету негативно вплине на обсяги фінансування інших функцій держави, а нарощування видатків за рахунок зростання фіскального тиску на економіку підриватиме можливості для її стійкого росту. Водночас, держава не може відмовитись від виконання своїх соціальних зобов'язань перед якою-небудь соціальною групою чи верствою населення й привести таким чином видатки на соціальний захист у відповідність до своїх можливостей. Виходом з цієї ситуації є перерозподіл наявного обсягу цих видатків та реалізація заходів, спрямованих на підвищення результату від їхнього використання.

Зважаючи на складне соціально-економічне становище України, пов'язане з веденням військових дій, необхідністю влаштування значної кількості внутрішньо переміщених осіб, розповсюдження пандемії COVID-19, знеціненням національної валюти, зниженням рівня добробуту громадян, зростанням бюджетного дефіциту, а відтак і державного боргу, необхідності його обслуговування, фінансування соціального захисту населення стає все більш обтяжливим для держави. Тому на

сьогодні варто приймати такі заходи оптимізації здійснення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, які будуть ґрунтуватися не на екстенсивному збільшенні їх обсягів та розширенні спектра соціального забезпечення, а на підвищенні якості, ефективності та прозорості надання послуг, створенні та впровадженні правових і організаційних умов недопущення зниження рівня та якості життя населення України.

Система соціального захисту населення має будуватися таким чином щоб:

- підтримувати належний рівень життя для нужденних громадян;
- запобігати бідності населення;
- створювати умови для підтримки економічно активного населення.

Соціальний захист населення є дієвим у тому разі, коли забезпечується матеріальний добробут, економічна самостійність, самореалізація і певний соціальний статус індивіда, його фізичне й духовне благополуччя та душевний комфорт, особливо це стосується працездатного населення, а не тільки соціально незахищених верств. Тут зазначимо, що в сучасних умовах проблема соціального захисту економічно активного населення повинна вирішуватися шляхом трансформації політики доходів громадян, а не через постійне збільшення їх фінансування за рахунок бюджетних коштів. Тому, Україні варто поступово переходити від політики встановлення системи державного захисту до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів населення, щоб кожна працююча людина могла за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами. Звичайно, держава повинна піклуватися про добробут своїх громадян, проте соціальні допомоги та виплати доцільно зберегти для осіб, які входять до групи економічно неактивного населення (діти, пенсіонери, інваліди), що нездатні самостійно себе забезпечити.

Таким чином, підвищення добробуту економічно активного населення повинно залежати від них самих, проте держава повинна забезпечити такий рівень заробітної плати, який є достатній людині для забезпечення усім необхідним їй та членам її сім'ї. Тому першим і важливим напрямом у сфері соціального захисту населення є те, що

держава має створити усі умови, щоб працездатна особа не потребувала соціальної підтримки: забезпечити можливість підвищення кваліфікації громадян, перекваліфікації, запровадження власної справи, і в разі втрати частини доходу таких громадян забезпечити соціальну підтримку на певний короткостроковий період.

Якщо говорити про видатки на соціальні виплати, послуги та пільги, то на нашу думку, акцент в майбутньому варто зробити саме на соціальних послугах, оскільки у багатьох випадках саме соціальне обслуговування у натуральній формі, а не грошові виплати є найефективнішим способом підтримати людину в складних життєвих обставинах, допомогти їй інтегруватися у суспільне життя. У зв'язку з цим, одним із пріоритетних завдань реформування системи соціального обслуговування є удосконалення управління державними видатками у сфері соціальних послуг з метою їх ефективного використання. Це завдання можна реалізувати шляхом поступового переходу від утримання установ соціального захисту та обслуговування, до фінансування витрат на надання соціальних послуг. Тому треба визначити:

- соціально та економічно обґрунтований перелік соціальних послуг, гарантованих державою на безоплатній основі;
- умови, за яких громадяни мають право на безкоштовне отримання тієї чи іншої послуги;
- методику диференційованого розрахунку вартості надання соціальної послуги на одного отримувача залежно від типу складних життєвих обставин (інвалідність, малозабезпеченість, похилий вік, багатодітність, відсутність батьківського піклування тощо) та місця отримання (вдома за місцем проживання, у стаціонарних закладах, у закладах денного перебування, у соціальних службах тощо);
- механізм надання платних соціальних послуг особам та сім'ям, які їх потребують, але не підпадають під категорії тих, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Особливо актуальний розвиток соціального обслуговування є в сучасний період, коли суспільство перебуває у перманентному стресовому стані через тривалі військові дії на Сході України. За цих обставин зростає чисельність осіб, які

потребують соціально-психологічної реабілітації, а не грошової допомоги. Затребуваними є програми психологічної реабілітації тимчасово переміщених осіб, військових із зони проведення АТО тощо. Погіршення економічної ситуації веде до зростання чисельності осіб, які потребують соціально-побутових послуг (забезпечення продуктами харчування, медикаментами, соціально-побутовий патронаж). Зважаючи на це, вважаємо за необхідне забезпечити прискорене зростання видатків бюджету на соціальні послуги, що дасть можливість підвищити їхню якість і забезпечити поліпшення характеристик соціального захисту населення.

Важливою формою соціального захисту населення, яка поєднує ознаки соціальних виплат та соціальних послуг є пільги, діючий порядок надання яких в Україні сформований безсистемно та не враховує фінансові можливості держави щодо їхнього надання. Надання пільг у сфері соціального захисту громадян позбавлений адресності, вони призначаються лише на основі приналежності осіб до тієї чи іншої категорії пільговиків, без перевірки матеріального стану та рівня доходів. Тобто мають можливість користуватися пільгами громадяни з високим та низьким рівнем доходів, а також чинна система пільг не забезпечує однакового доступу для всього населення, хто має на них право.

Для того, щоб оптимізувати видатки на соціальний захист, які здійснюються у формі пільг, необхідно вносити зміни поступово, а саме:

- на першому етапі призначення пільг повинно відбуватися адресно і з визначенням рівня добробуту (наявних доходів та володіння майном) пільговика. Такий підхід дозволить надавати пільги лише тим громадянам, які їх потребують, що у свою чергу призведе до економії коштів та ефективного їх використання;

- на другому етапі передбачається повна ліквідація соціальних пільг, які будуть замінені адресною соціальною допомогою.

Зважаючи на те, що в умовах сьогодення фінансові можливості держави є обмеженими, вважаємо, що підвищення рівня життя найбільш нужденних категорій громадян можливе за умови диверсифікації джерел фінансування. Відтак, окрім бюджетних коштів, які також доцільно оптимізувати в контексті перегляду

соціальних пільг, виплат та допомог за категоріями отримувачів, варто розглянути можливості надання суспільних благ і послуг громадянам на основі налагодження державно-приватного партнерства між владою і бізнесом, створення сприятливих умов для розвитку соціального підприємництва та соціальної відповідальності.

Державно-приватне партнерство використовується в багатьох країнах світу як активний інструмент вирішення суспільних проблем. Кінцевою метою співпраці держави і бізнесу в межах державно-приватного партнерства є забезпечення зростання добробуту громадян шляхом отримання послуг високої якості. В Україні проблему неспроможності державного бюджету надати належну фінансову підтримку окремих найбільш уразливих категорій громадян, допомогти вирішити може соціальне підприємство. Цілями таких соціальних підприємств є вирішення нагальних проблем з працевлаштування, підтримки соціально вразливих категорій громадян, їх адаптації до суспільного життя, надання соціальної допомоги і підтримки людям з обмеженими можливостями, забезпечення надання більш якісних і своєчасних соціальних благ і послуг населенню в умовах гострої нестачі бюджетних ресурсів.

Ефективному розвитку державно-приватного партнерства та соціального підприємництва в Україні перешкоджають колізії вітчизняного законодавства, а точніше його часткова відсутність та неузгодженість. Так, на сьогодні відсутні нормативно-правові акти, які б визначали умови створення і функціонування соціальних підприємств. У багатьох країнах світу започаткована практика співпраці соціальних підприємств з державними організаціями як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівні. В нашій країні категорія «соціальне підприємство» все ще не має широкого розповсюдження. Для того щоб можна було реалізувати проекти державно-приватного партнерства у сфері соціального захисту населення, в Україні варто:

– створити чітке законодавче поле, яке стосується саме державно-приватного партнерства у сфері соціального захисту населення з визначенням діяльності двох

сторін щодо забезпечення надання якісних соціальних послуг та ведення постійного моніторингу й оцінки результативності їх надання;

– забезпечити створення сприятливого суспільного клімату для партнерської взаємодії представників громадянського суспільства: публічного, державного, приватного, громадського секторів, усіляко заохочувати їх співробітництво;

– забезпечити гарантії громадянам, які мають право на безкоштовне соціальне обслуговування, особисто вибирати постачальника послуги з подальшою компенсацією частини витрат з бюджету;

– створити консультативно-дорадчі органи, експертні ради з питань державно-приватного партнерства, основними функціями яких буде вивчення попиту населення на соціальні послуги, ведення обліку громадян, які потребують таких послуг, проведення постійного контролю за реалізацією проектів на засадах державно-приватного партнерства.

Важливим моментом у реалізації соціальної функції держави повинно стати встановлення державних мінімальних стандартів, які мають зафіксувати ту межу, нижче за яку показники обсягу та якості соціальних послуг і гарантій, що надаються державою населенню, не повинні опускатись. Водночас, ці державні соціальні гарантії повинні бути на рівні економічно обґрунтованих показників виходячи із цінового фактора на товари та послуги в конкретному часовому періоді. Варто взяти до уваги те, що в Україні переважна більшість соціальних виплат прив'язана до розміру прожиткового мінімуму, тоді як у країнах – членах Європейського Союзу вони виплачуються з урахуванням попереднього заробітку стандартного отримувача яким є чоловік з дружиною та двома дітьми.

Для соціально вразливих груп населення мають створюватися ефективні системи підтримки, які дозволяють цим людям бути присутніми на ринку праці, що покращить їх добробут. Підвищення ефективності соціального компонента праці й освіти (соціальна і професійна реабілітація, удосконалення і перенавчання), запобігає відтворенню бідності та соціальної нерівності. З цього приводу для України корисним буде досвід Німеччини, де така соціальна підтримка є тимчасовою (на період до 6-ти

місяців), під час якої людина відвідує центри соціальної та професійної реабілітації шляхом бюджетних коштів. Після цього їй надається 3 місяці для працевлаштування з мінімальною державною підтримкою на рівні 50% прожиткового мінімуму. Якщо особа не працевлаштувалась самостійно, їй у цьому допомагають відповідні центри працевлаштування. Право на таку допомогу від держави особа може отримати лише один раз за життя.

Також важливо те, що у законодавчих актах, які регламентують порядок нарахування і виплати соціальної допомоги, вказується на приведення видатків на соціальний захист населення у відповідність до фінансових можливостей держави. Тобто виходить, що законодавець не ставить за мету підвищення рівня життя населення, зокрема найбільш нужденних, а все залежить від наявності фінансових ресурсів у держави. Проте ми вважаємо, що питання оптимізації видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення має ґрунтуватися на визначенні категорій громадян, які потребують першочергового соціального захисту за рахунок державних коштів та визначенні економічно обґрунтованого рівня соціальної допомоги, який би відповідав реаліям часу.

Надмірні соціальні видатки можуть призвести до фінансового краху держави, пропагуючи серед населення утриманство та безініціативність, оскільки в громадян може бути звикання до допомоги та відповідно її очікування. Тому одним з головних завдань є трансформація політики доходів громадян таким чином, щоб кожна працююча людина могла за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами, це дозволить вивільнити кошти на захист соціально неактивного населення. Також, варто зосередити увагу на переході від утримання установ соціального захисту та обслуговування, до фінансування витрат на надання соціальних послуг, оскільки саме соціальне обслуговування у натуральній формі, а не грошові виплати є найефективнішим способом надати належну підтримку людині в складних життєвих обставинах. Найважливішим етапом оптимізації видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення є не збільшення їх обсягів, а перерозподіл наявного обсягу цих видатків та реалізація заходів,

спрямованих на підвищення результату від їхнього використання. При цьому, активним додатковим інструментом може бути розвиток соціального підприємництва в Україні.

3.3. Покращення процесу планування видатків Державного бюджету України на основі міжнародного досвіду

Для досягнення успішних результатів ефективності виконання видатків державного бюджету, важливо велику увагу приділяти процесу їх планування, який є одним з головних інструментів регулювання розвитку країни. Важливість цього процесу визначається вибором раціональних шляхів розподілу бюджетних ресурсів для досягнення необхідних темпів економічного зростання та підвищення суспільного добробуту.

Для того, щоб встановити безпосередній зв'язок між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання в Україні в бюджетний процес було впроваджено програмно-цільовий метод. Проте, в цей час в інших країнах цей метод вже широко використовувався. Відповідно до Бюджетного кодексу України, програмно-цільовий метод - метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу[1]. Він передбачає складання видаткової частини проекту Державного бюджету України за відповідними програмами.

Майже весь цей час використання програмно-цільового методу в нашій країні було здебільш формальним:

- значна частина видатків Державного бюджету України затверджувалася без орієнтації на результат;

- не проводилась оцінка впливу бюджетних видатків на досягнення цілей соціально-економічного розвитку України та реалізацію стратегічних державних завдань;

- макроекономічне прогнозування, яке є основою бюджетного планування, характеризувалося невисокою надійністю [57].

Перераховані нами недоліки не є вичерпними, але враховуючи першочергові завдання, які стоять перед Україною щодо підвищення якості життя населення та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, вони обумовлюють необхідність вдосконалення саме процесу планування видатків Державного бюджету України. При цьому, вважаємо варто націлитись на практики, які застосовуються у інших країнах.

Процес планування видатків державного бюджету у зарубіжних країнах має багато спільних рис, однак, деякі з них все ж відрізняються в залежності від державного устрою та специфікою державного управління цих країн. До загальних спільних рис, притаманних Австралії, Канаді, США, Японії, Новій Зеландії, належать:

- ❖ середньострокова перспектива та планування бюджетної політики й показників бюджету (за іншими методами бюджетне планування здійснюється, як правило, тільки на один рік);

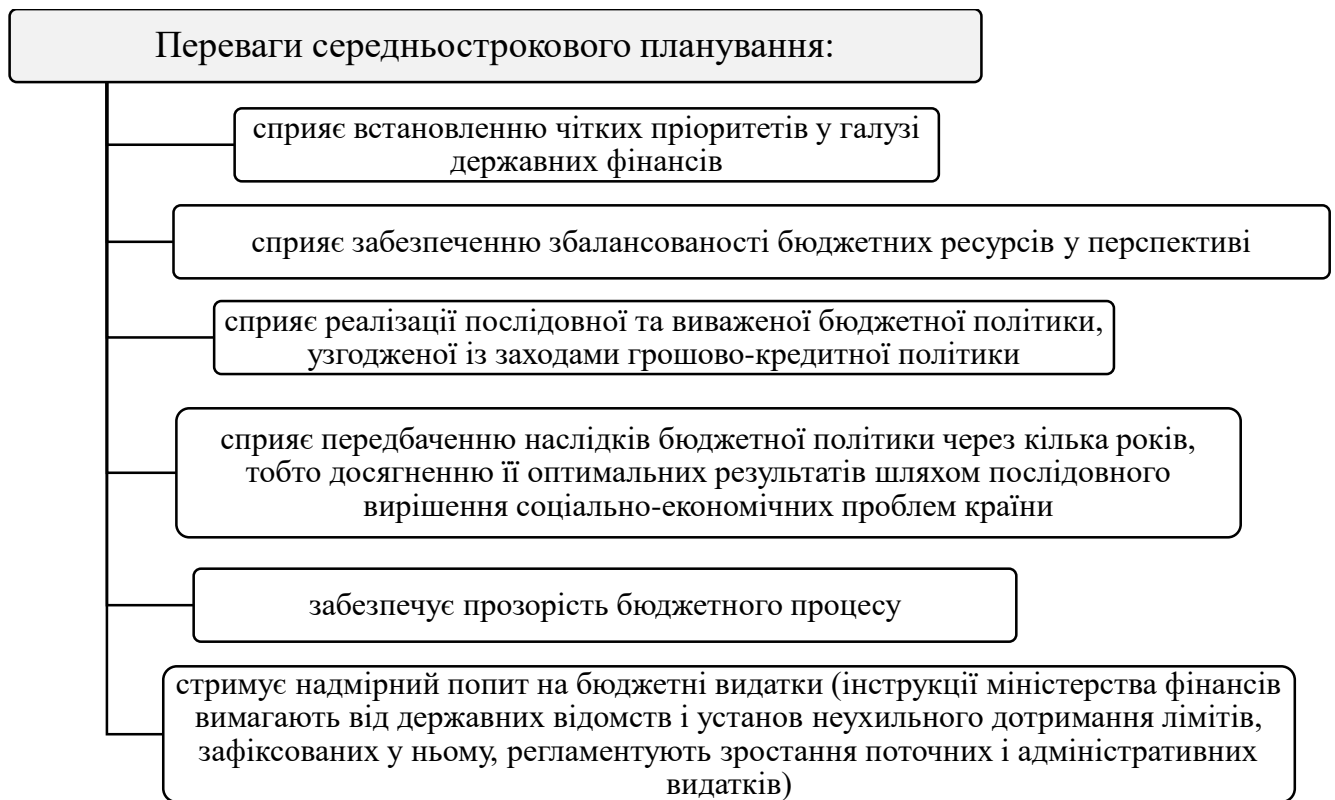
- ❖ оцінка економічного розвитку в середньостроковій перспективі як основа для розрахунку бюджетних показників (а не тільки фактичні дані по програмах за кілька останніх років);

- ❖ формування видатків бюджету не за узагальненими функціями, а за програмами із установленням індикаторів їхнього виконання;

- ❖ обґрунтування видатків бюджету не на оцінці виконання бюджету за минулі роки, а на аналізі результативності бюджетної програми[57].

Програмно-цільовий метод передбачає необхідність планування видатків державного бюджету на середньострокову перспективу з тим, щоб встановити взаємозв'язок між багаторічними державними цілями та фінансовими можливостями їх реалізації. Зауважимо, що налагодити такий зв'язок у рамках річного плану практично неможливо, оскільки короткострокове планування, як правило, спрямовано на реалізацію виключно тактичних завдань. На рисунку 3.2 ми

обґрунтували, чому застосування в Україні принципу середньострокового планування буде доцільним при плануванні видатків Державного бюджету України.

Рис. 3.2. Переваги використання середньострокового планування при плануванні видатків Державного бюджету України

* Джерело: розроблено автором на основі [57].

Отже, використання середньострокового планування при плануванні видатків Державного бюджету України міститиме позитивний ефект, оскільки планові показники видатків державного бюджету, розраховані на декілька років наперед, є своєрідною гарантією реалізації заходів державної підтримки економіки та соціальних програм.

Середньостроковий фінансовий план будується на базі програм соціально-економічного розвитку країни та макроекономічних прогнозів. У цьому зв'язку він вимагає чіткого, узгодженого формулювання цілей і пріоритетів державної політики та якісного прогнозування макроекономічних показників. Їх (наприклад, темпів зростання валового внутрішнього продукту) переоцінка в середньостроковому періоді може призвести до завищення обсягів державних видатків.

Наявне законодавство в Україні передбачає розробку прогнозу основних бюджетних показників на три роки, наступних за плановим. З огляду на практику ухвалення бюджету, коли між першим і третім читанням відбуваються суттєві зміни планових показників на наступний рік, середньостроковий прогноз бюджетних показників відразу ж втрачає властивість орієнтира для фінансового забезпечення загальнодержавної, регіональної і галузевої політики на середньострокову перспективу.

У Бюджетному кодексі України (ст. 38) передбачено подання до Верховної Ради України разом із проектом державного бюджету на наступний рік прогнозу показників Зведеного бюджету за основними видами доходів, видатків і фінансування на такі три бюджетних періоди [1]. Однак Верховна Рада України не затверджує в обов'язковому порядку бюджет на середньостроковий період. Постановою Кабінету Міністрів України уже три роки поспіль схвалюється прогноз показників Зведеного бюджету за основними видами доходів, видатків і фінансування на середньострокову перспективу. Цей прогноз жодним чином не пов'язаний із виробленням бюджетної політики на середньострокову перспективу, адже щорічно його показники істотно переглядаються [59]. Методологічна і нормативно-правова база для середньострокового бюджетного планування і вироблення бюджетної політики на перспективу в Україні взагалі відсутня. Це негативно впливає на стан всієї системи стратегічних і програмних документів із точки зору неврахування фінансових ресурсів у виробленні державної політики.

У більшості країн, зокрема у Великобританії, Канаді, Нідерландах, Швеції, Франції, Новій Зеландії та інших, середньостроковий бюджет розробляється, вноситься і коригується одночасно із щорічним бюджетом. При цьому, деякі країни мають певні особливості щодо планування видатків державного бюджету, які можна застосувати в Україні. Для прикладу, у Великобританії під час планування і здійснення контролю державних видатків у середньостроковій перспективі дотримуються двох основних правил:

1) уряд може брати позики лише з метою їх інвестування, а не для фінансування поточних витрат;

2) співвідношення чистого державного боргу і ВВП має утримуватись на визначеному законодавчому рівні. Особливістю середньострокового бюджетування у Великобританії є те, що розпорядники бюджетних коштів мають право переносити невикористані кошти у планах витрат з одного року на інший [60].

В свою чергу, у Швеції середньострокове бюджетне планування ґрунтується на принципі трирівневого складання фіскального плану. На другому етапі якого передбачається трансформація визначених урядом на першому етапі цілей у граничні обсяги витрат. До цього обмеження включають усі витрати з бюджету центрального уряду, за винятком відсотків за державним боргом та пенсійного забезпечення. Обмеження витрат, що складається на три роки, має юридичну силу: закон забороняє в бюджеті поточного року передбачити обсяг витрат, що перевищує встановлені середньостроковим планом ліміти. А уже на третьому етапі уряд Швеції формує план витрат таким чином, щоб загальна сума витрат була дещо меншою за встановлений граничний обсяг, визначений на другому етапі. Така різниця називається «запасом бюджету» та є важливим елементом бюджетного процесу Швеції. Цей фіскальний простір формується з метою захисту державних фінансів від перевищення запланованого ліміту витрат на випадок непередбачуваних обставин[61].

Отже, такий зважений підхід до середньострокового планування витрат державного бюджету, який ми навели на прикладі інших країн, у нас в Україні в майбутньому сприятиме ефективному виконанню державних програм, та дозволить досягнути запланованих пріоритетів та цілей державою.

Для запобігання можливого використання некоректних макроекономічних прогнозів у Австрії, Бельгії, Нідерландах та інших країнах Європейського Союзу на допомогу органам державної влади приходять незалежні від уряду установи. Найбільш успішною в реалізації такого співробітництва є Німеччина, де спільно з урядом оцінку поточного стану економіки країни та тенденцій її розвитку на

майбутній період здійснюють видатні вчені економісти та сторонні експертні організації. Їх залучення до процесу макроекономічного прогнозування здійснюється шляхом створення науково-допоміжних органів, наділених консультативними функціями, зокрема Ради експертів з питань загальногосподарського розвитку, Експертної ради з оцінки загально-економічного розвитку [58].

Дуже важливими при середньостроковому плануванні видатків державного бюджету є система певних правил та обмежень. Так, у Франції встановлені граничні показники зростання видатків бюджету у відсотках до внутрішнього європейського продукту. В США визначається контрольний показник скорочення бюджетного дефіциту, в разі недотримання якого автоматично розпочинається процес секвестрування, тобто зменшення видатків бюджету. В Греції застосовується мораторій на обмеження обсягів інвестиційних видатків, розрахованих Міністерством економіки. Враховуючи вище-зазначенні обмеження, бачимо, що вони відрізняються в залежності від бюджетних систем країн та потреб національних економік[64]. Але можна виділити певні рекомендації щодо середньострокового планування видатків державного бюджету, яких варто дотримуватися в Україні:

- середньостроковий план має покривати всі державні видатки або як мінімум видатки центральної влади та сектору соціального забезпечення;
- бажано проводити планування з глибокою деталізацією видатків за секторами;
- середньострокові плани мають встановлювати ліміти видатків (обмеження як на загальному рівні, так і на рівні розпорядників коштів);
- строк планування має становити три чотири роки.

Звернемо увагу на те, що в різні проміжки часу видаткова частина державних бюджетів зарубіжних країн може мати різну направленість. Наприклад в період становлення ринкових відносин країни спрямовують значну частину своїх бюджетних коштів на здійснення економічної діяльності, з яких до 70% асигнувань зосереджуються у сфері матеріального виробництва, а в разі посилення соціальної функції держави, орієнтованої на безпосереднє забезпечення потреб громадян,

здійснюється переорієнтацію грошових потоків держави на соціальний захист і соціальні послуги для населення.

Таким чином, досліджуючи міжнародний досвід планування видатків державного бюджету, акцентуємо увагу на необхідності впровадження середньострокового планування видатків Державного бюджету України. Це допоможе обґрунтувати напрями використання бюджетних коштів на цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку. При цьому, першочергово для вдосконалення планування видатків державного бюджету в Україні треба поліпшити макроекономічні прогнози шляхом залучення до їх підготовки неурядових організацій, де працюють експерти, які мають науковий ступінь у галузі економічних наук та вивчають питання макропрогнозування протягом тривалого періоду.

Для України впровадження ефективного середньострокового бюджетного планування видатків Державного бюджету України має сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів та результативності бюджетних програм. При чому, в умовах існування такого планування бюджетний процес має починатися з уточнення показників видатків першого року середньострокового плану, який береться за основу для розробки на наступний рік. Це забезпечить наступність податково-бюджетної політики і гарантуватиме повну реалізацію бюджетних програм, незалежно від бюджетного року.

ВИСНОВКИ

Якість виконання основних функцій держави залежить від ефективності формування, розподілу та використання бюджетних коштів. Видатки відображають рівень і напрям суспільного розвитку держави, взаємозалежність між її економікою і фінансами, відносини даної країни з іншими країнами. Безпосередня роль держави у регулюванні економічних процесів, забезпеченні макроекономічного зростання та дотриманні соціальних гарантій населення уособлюється саме через видатки.

Ми визначили, що видатки являють собою економічні відносини між державою, юридичними і фізичними особами, які виникають у процесі розподілу та використання бюджетних ресурсів, реалізуються в об'єктивних економічних процесах і проявляються за допомогою структурного різноманіття, динамічності та функціональної особливості. В свою чергу, державні видатки ми розглядали як систему фінансових відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій. Дана система включає в себе як витрати так і видатки бюджету, які розкривають свою сутність за допомогою одне одного.

Видатки Державного бюджету України – це кошти, які спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених законом про державний бюджет на відповідний бюджетний період, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. Перелік видатків, які здійснюються з Державного бюджету України та їх класифікація затверджені Бюджетним кодексом України. На обсяги цих видатків та їх використання основний вплив мають функції держави, оскільки збільшення функцій викликає збільшення видатків, і навпаки. Тому в процесі складання бюджету держава зобов'язана виходити, в першу чергу, з потреби у видатках, а не з обсягів доходів.

Категорій, на які спрямовані видатки, що здійснюються з Державного бюджету України, дуже багато, тому для забезпечення прозорості їх виконання, та ефективності використання бюджетних коштів застосовуються бюджетні програми.

Як результат, це дозволяє Міністерству фінансів України отримувати детальну інформацію, які статті видатків планує фінансувати кожне міністерство, а процедура погодження паспортів бюджетних програм дає дієві важелі для відмови у недоцільних видатках.

Рівень забезпеченості держави ресурсами, які необхідні для виконання покладених на неї функцій, залежить від обсягу доходів Державного бюджету України. Протягом 2016-2020 років наявний рівень доходів Державного бюджету України є недостатнім для фінансування видатків повною мірою. Більше того, протягом досліджуваного періоду дефіцит бюджету мав тенденцію до зростання, що свідчить про неефективне формування та використання коштів Державного бюджету України. І одним з головних моментів оптимізації видаткової частини державного бюджету є саме збільшення доходів, а не скорочення видатків. І в Україні перш за все потрібно збільшувати доходи не за допомогою адміністративного тиску, а завдяки створенню стимулу для сплати податків. Варто скоротити податкові пільги, але щоб це не стало тягарем для платників податків, Разом з тим, потрібно створити відповідну систему формування Державного бюджету України, яка б могла зацікавити як органів влади, так і виробників збільшувати доходи та ефективно їх використовувати. Для цього потрібно удосконалити чинне податкове законодавство шляхом перегляду податкових ставок, в результаті це зменшить відсоток тіньової економіки та збільшить надходження до Державного бюджету України.

Тут зазначимо, що дієвим механізмом для України може бути розвиток проведення спонсорства, благодійництва та меценатства, яке полягає у наданні відстрочки чи розстрочки сплати податків чи наданні податкових пільг, також підтримки культури, недержавних організацій. При цьому благодійність можна розглядати як інвестування у соціальну сферу, а також як не комерційну діяльність. Крім цього, для зменшення різниці між видатками та доходами Державного бюджету України, варто активно залучати в країну іноземний капітал. З його допомогою буде вирішено відразу декілька задач, причому не тільки фіскального, але й економічного характеру: скорочуються бюджетні витрати, розширюється база для виробництва

товарів і послуг, з'являється новий платник податків, поліпшується стан платіжного балансу.

Під час дослідження ми прослідкували стійку тенденцію до зростання видатків Державного бюджету України протягом 2016-2020 років, проте це зростання хоч і не повною мірою, але все ж має пряму залежність від рівня інфляції в Україні. Із збільшенням темпів інфляції в Україні зростають видатки державного бюджету і навпаки. Тому зростання загального обсягу видатків Державного бюджету України не обов'язково відразу свідчить про автоматичне зростання економіки.

У структурі ВВП, загальний обсяг видатків Державного бюджету України займає від 27% до 31%, проте за рахунок того, що в Україні не визначена конкретна модель соціальної політики, на яку варто зорієнтуватися, якість надання соціальної допомоги, соціальних послуг та інших заходів соціального захисту залишається відносно низькою у порівнянні з іншими країнами, а соціальні потреби найбільш вразливих категорій громадян підтримуються на мінімальному рівні. Тому для України першочергово варто чітко визначити модель, згідно з якою буде побудована її соціальна політика. Дана модель має бути сталою, тобто керівництво країни повинно її розвивати і реалізовувати незалежно від інтересів політичних сил, які перебувають при владі або прийдуть до влади після чергових виборів.

Незважаючи на щорічне збільшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення Державного бюджету України, рівень якості життя населення в Україні є низьким в порівнянні з іншими країнами. Протягом 2020 року Україна продемонструвала високі показники забезпечення зайнятості вразливих груп, охоплення середньою освітою, наявності доступного мобільного зв'язку, доступної електроенергії. Проте, в той же час в Україні присутня висока нерівність в можливості впливати на політичні рішення в залежності від рівня соціально-економічного становища, корупція, високі рівні викидів парникових газів, висока смертність, пов'язана із забрудненням повітря, висока передчасна смертність від неінфекційних хвороб. Тому при пошуку оптимізації видатків соціального спрямування, можна

стверджувати не про оптимізацію їх обсягу, а про забезпечення високого рівня добробуту населення України.

Україні варто поступово переходити від політики встановлення системи державного захисту до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів населення, щоб кожна працююча людина могла за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами. Підвищення добробуту економічно активного населення повинно залежати від них самих, проте держава повинна забезпечити такий рівень заробітної плати, який є достатнім людині для забезпечення усім необхідним їй та членам її сім'ї. Тому першим і важливим напрямом у сфері соціального захисту населення є те, що держава має створити усі умови, щоб працездатна особа не потребувала соціальної підтримки: забезпечити можливість підвищення кваліфікації громадян, перекваліфікації, запровадження власної справи, і в разі втрати частини доходу таких громадян забезпечити соціальну підтримку на певний короткостроковий період.

Якщо говорити про видатки на соціальні виплати, послуги та пільги, то на нашу думку, в Україні акцент в майбутньому варто зробити саме на соціальних послугах, оскільки у багатьох випадках саме соціальне обслуговування у натуральній формі, а не грошові виплати є найефективнішим способом підтримати людину в складних життєвих обставинах. У зв'язку з цим, одним із пріоритетних завдань реформування системи соціального обслуговування є удосконалення управління державними видатками у сфері соціальних послуг з метою їх ефективного використання. Це завдання можна реалізувати шляхом поступового переходу від утримання установ соціального захисту та обслуговування, до фінансування витрат на надання соціальних послуг.

Зважаючи на те, що в умовах сьогодення фінансові можливості держави є обмеженими, вважаємо, що підвищення рівня життя найбільш нужденних категорій громадян можливе за умови диверсифікації джерел фінансування. Відтак, окрім бюджетних коштів, які також доцільно оптимізувати в контексті перегляду соціальних пільг, виплат та допомог за категоріями отримувачів, варто розглянути

можливості надання суспільних благ і послуг громадянам на основі налагодження державно-приватного партнерства між владою і бізнесом, створення сприятливих умов для розвитку соціального підприємництва та соціальної відповідальності.

Протягом 2016-2020 років ми дослідили зростання планових та фактичних показників видаткової частини державного бюджету, проте виконати встановлений план вдалося кожного року на 95%-96%, що свідчить про недосконалу організацію бюджетного планування. При цьому, основна частина видатків Державного бюджету України здійснюються з загального фонду. Проте, з кожним роком їх питома вага мала тенденцію до зменшення (оскільки у 2016 році вони займали 93,83%, а у 2020 році – 85,33 % всіх видатків держбюджету. Це зумовлено стрімким зростанням видатків зі спеціального фонду державного бюджету, основною причиною якого стала потреба у фінансуванні дорожньої галузі, для чого у складі даного фонду у 2018 році було створено Державний дорожній фонд.

Відповідно до економічної класифікації, у видатках Державного бюджету України протягом 2016-2020 років, капітальні видатки займають від 3% до 8%. Це свідчить про те, що бюджетна політика України спрямована більше на забезпечення надання соціальних послуг, а не на стратегічний розвиток. А для розвитку держави бюджетні капіталовкладення мають становити більше 10% загального їх обсягу. Тому в Україні варто збільшувати обсяг капітальних видатків державного бюджету, оскільки, як свідчить міжнародний досвід успішно розвинутих країн, держава має бути одним із провідних інвесторів. Збільшення бюджетних інвестицій, нарощування потенціалу інноваційної-інвестиційної складової бюджету, підвищення ефективності державних капітальних вкладень та їх концентрація на підтримці технологічних інновацій дасть змогу забезпечити дієздатність важливих секторів економіки і позитивно вплине на якісне виконання державою своїх зобов'язань та соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Якщо розглядати видатки в залежності від функцій, покладених на державу, то найстрімкіше зростання видатків протягом 2016-2020 років спостерігається на охорону здоров'я, економічну діяльність та житлово-комунальне господарство, проте

найбільшу частку у структурі займають видатки з надання трансфертів місцевим бюджетам, соціального захисту та соціального забезпечення та загальнодержавних функцій. При цьому, високої уваги потребує зростання видатків соціального спрямування більше ніж у 2 рази протягом досліджуваного нами періоду, оскільки більшу половину цих видатків спрямовується саме на осіб пенсійного віку. А різке зростання видатків на охорону здоров'я у 2020 році було пов'язане саме з розповсюдженням пандемії COVID-19, для боротьби з якою в Україні було створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19. Більше того, розповсюдження пандемії обумовило розгортання карантинних заходів у світі та Україні, які призвели до обмеження ділової активності, тимчасового призупинення роботи бізнесу і його часткового звільнення від оподаткування, погіршили споживчі настрої та кон'юнктуру на світових товарних і фінансових ринках. Тому витрати на надання соціальної підтримки населення під час запровадження обмежувальних заходів також збільшились. Враховуючи це державна система фінансування соціальних виплат, пільг і допомоги в Україні потребує певних змін, впровадження нових шляхів та методів, які без додаткових затрат коштів, матеріальних засобів дадуть змогу працювати більш результативно на користь тих, хто потребує соціального захисту.

Водночас важливою проблемою є проблема фінансування державного боргу. В зв'язку із збільшенням загальних обсягів державного боргу України, збільшуються витрати й на його обслуговування, і їх частка становить від 9% до 13% всіх видатків Державного бюджету України. Наявність боргу не вважається негативним явищем, адже багато високорозвинених країн мають державний борг. Та ці держави ведуть чіткий контроль державних позик та методів їх покриття. А для України характерне стрімке збільшення державного боргу без чіткого пошуку джерел його покриття. Оскільки зменшити витрати на обслуговування боргу ми не можемо, то перспективою на майбутнє повинно стати вирішення стратегічних завдань щодо знищення боргової залежності економіки і відновлення боргової стійкості. Це можливо зробити завдяки заохоченню внутрішніх інвесторів, а також створенню широкої виробничої бази та

конкурентоспроможних експортних підприємств, які будуть сприяти подальшому розвитку економіки.

Наявне законодавство в Україні передбачає розробку прогнозу основних бюджетних показників на три роки, наступних за плановим. На практиці в Україні ухвалення бюджету в Україні, коли між першим і третім читанням відбуваються суттєві зміни планових показників на наступний рік, середньостроковий прогноз бюджетних показників відразу ж втрачає властивість орієнтира для фінансового забезпечення загальнодержавної, регіональної і галузевої політики на середньострокову перспективу. Для того, щоб середньострокове планування видатків державного бюджету в Україні було ефективним, можна встановити два правила, дотримання яких має бути обов'язковим: уряд може брати позики лише з метою їх інвестування, а не для фінансування поточних витрат та співвідношення чистого державного боргу і ВВП має утримуватись на визначеному законодавчому рівні. При чому, в умовах існування такого планування бюджетний процес має починатися з уточнення показників видатків першого року середньострокового плану, який береться за основу для розробки на наступний рік. Планові показники видатків державного бюджету, розраховані таким чином на декілька років наперед, будуть своєрідною гарантією реалізації заходів державної підтримки економіки та соціальних програм.

Таким чином узагальнюючи все вищезазначене, зазначимо, що для оптимізації видатків Державного бюджету України в майбутньому варто використовувати концепцію ефективності. Оскільки підхід до оптимізації видатків державного бюджету, який полягає у її фактичному ототожненні із зменшенням чи закриттям закладів соціального обслуговування, на наш погляд, є вкрай шкідливим і веде до руйнації основ соціальної держави та обмеження доступності базових суспільних послуг для значного числа громадян країни. Тому результативнішим для України буде концепція, яка зосереджена на ефективному витрачанні обмежених бюджетних коштів в умовах вибору альтернатив фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Глущенко А. С. Фінанси: навчальний посібник. Львів: «Магнолія 2006», 2014. 439 с.
3. Матвійчук О. М. Сутність державних видатків та їх роль в економіці. Житомир: ЖДТУ. 2016. URL: <http://aphd.ua/pryklady-oformlennia-bibliohrafichnoho-opysu-vidpovidno-do-dstu-83022015/>.
4. Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М. Фінансове право: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/71838-131-ponyattya-vidi-derjavnih-vidatkv.html>.
5. Український сайт про фінанси та інвестиції «Мінфін». URL: <https://minfin.com.ua/ua/>.
6. Дубина Т.В. Формування та виконання видатків державного бюджету. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 92 с.
7. Боярко І. М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В. Державні видатки в економіці країни: монографія. Суми: «Корпункт», 2013. 110 с.
8. Дайнека О. В. Теоретичні аспекти дослідження впливу державних видатків на економічне зростання. *Збірник наукових праць. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. № 38. С. 105-115.
9. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки. Київ: «Либідь». 2000. 654 с.
10. Офіційний сайт Державної казначейської служби. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.
11. Офіційний сайт Рахункової палати України. URL: <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1083>.
12. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/51>.

13. Проць Н. В. Система видатків Державного бюджету України: проблеми та необхідність оптимізації. *Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності. Фінансовий простір*. 2016. № 2(22). С. 61-68.
14. Радіонов Ю. Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ: КНТЕУ, 2019. 616 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/81c68db00274ebc1628abeb4d3c5eee2.pdf>.
15. Офіційний сайт FINBALANCE. URL: <https://finbalance.com.ua/news/vidatki-mistsevikh-byudzhativ-u-2020-rotsi-vpali-na-156>.
16. Дюк А. А. , Формування системи видатків державного бюджету та їх оптимізація. *Ефективна економіка*. Вінниця: ВНАУ, 2018. 7 с.
17. Кудирко О., Цівак В. Аналіз видатків Державного бюджету України. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*. Вінниця, 2019. С. 46-50. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=26849.pdf>.
18. Сьомченко В. В., Денисенко А. А. Доходи та видатки бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Економіка та управління національним господарством. Приазовський економічний вісник*. 2019. С. 61-66. URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2019/4_15_uk/11.pdf.
19. Чугунов І. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Фінанси та банківська справа*. Київ: КНТЕУ, 2014. № 5. С. 64-75.
20. Лисяк Л. Концептуальні засади бюджетної політики у сфері державних видатків. *Формування ринкової економіки в Україні*. Київ: ДННУ, 2009. № 19. С. 358–364. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Formuvannya-rynkovoi-ekonomiky-Ukrainy/2009_19/358-364.pdf.
21. Слюз Т. Публічний звіт про підсумки діяльності Державної казначейської служби України за 2020 рік. Київ, 2020. 92 с. URL: <https://www.treasury.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/e68/fb0/602e68fb0b6db069994723.pdf>.
22. Хомчук А.І. Аналіз та оцінка видатків державного бюджету як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку держави. *Вісник студентського*

наукового товариства «ВАТРА». Вінниця: ВТЕІ, 2020. С. 187-194. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2020/23042020konf/13_93.pdf.

23. Західна О. Р., Петрович А. З. Аналіз фінансового забезпечення системи соціального захисту України на сучасному етапі. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С. 40-43. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/Naukovo_Doslidna_Chastyna/Docs/Zbirnik_konferencija_19.11.2020.pdf.

24. Ватаманюк-Зелінська У. З. Роль стратегічного планування видатків державного бюджету у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. *Інноваційна економіка*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. №3-4. С. 24-30.

25. Чугунов В. І. Формування бюджету як інструмент суспільного розвитку. *Економічна наука. Економіка та держава*. Київ: КНТЕУ, 2019. № 12. С. 132-137. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2019/26.pdf.

26. Макогон В. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Київ: КНТЕУ, 2016. № 3. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2016/3\(86\)/11.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2016/3(86)/11.pdf).

27. Корнієнко Н. М. Планування видатків державного бюджету як інструмент соціально-економічного зростання. *Гроші, фінанси і кредит*. С. 123-128. URL: http://bses.in.ua/journals/2016/12-2_2016/24.pdf.

28. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Удосконалення механізму управління бюджетними видатками в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1043>.

29. Підчоса Л.В. Управління державними видатками в Україні: проблеми та напрями підвищення ефективності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. С. 109-115. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/24.pdf>.

30. Микитюк І. Застосування методів економічного аналізу в управлінні бюджетними коштами. *Фінанси та банківська справа*. Київ: КНТЕУ, 2010. № 6. С. 89-99. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2010/06/10.pdf>
31. Набока Т.С. Управління видатками бюджету та напрямками його вдосконалення в Україні. 2015. 345 с. URL: <https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2015/Naboka-dis.pdf>.
32. Биховченко В. П. Управління видатками Державного бюджету України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. № 4. URL: <http://ojs.nusta.edu.ua/index.php/ojs1/article/view/367/493>.
33. Васютинська Л. А. Підвищення ефективності управління видатками бюджету: проблематика та парадигма. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса: ОНЕУ, 2019. № 1(69). С. 140-148.
34. Питання оптимізації кількості бюджетних програм: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.05.2011 р. № 292-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2011-%D1%80#Text>.
35. Виконання видатків Державного бюджету України за 9 місяців 2018 року. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/budgetexpenditures.pdf>.
36. Токатли Н. М. Дослідження впливу державних видатків на економічне зростання України. 2014. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2014/2\(73\)/uazt_2014_2_14.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2014/2(73)/uazt_2014_2_14.pdf).
37. Трач К. Видатки державного бюджету: сутність та класифікація. Вінниця: ВННІЕ. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6914/1/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D1%87%20pdf.pdf>
38. Васютинська Л.А. Система видатків бюджету в умовах розвитку програмно-цільового управління: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2014. 192 с.
39. Ситник Н. С., Західна О. Р., Стасишин А. В., Шушкова Ю. В. Бюджетна система в таблицях та схемах: навчальний посібник. Львів: «АПРІОРІ», 2017. 180 с.

40. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#n40>.
41. Видатки державного бюджету та їх класифікація. *Фінанси*. URL: http://bookwu.net/book_finansi_978/44_-8.3.-vidatki-derzhavnogo-byudzhetu-ta-h-klasifikaciya.
42. Миськів Г. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛДУВС, 2020. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2915/1/Myskiv_B5.pdf.
43. Мельничук Н.Ю. Методологічні засади бюджетної класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/4969/1/21.pdf>.
44. Державний дорожній фондб особливості формування Державного дорожнього фонду. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/66/Doroga-Fond12__%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA_.pdf.
45. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»: Закон України від 06.03.2021 р. № 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20#Text>.
46. Західна О. Р., Петик Л. О., Щур-Живко О. С. Аналіз доходів та видатків Державного бюджету України. *Молодий вчений*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. № 2(54). <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/165.pdf>.
47. Кравець В. І.. Формування видатків бюджету як інструмент фінансової політики. *Агросвіт*. Київ: КНТЕУ, 2019. № 4. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2019/12.pdf.
48. Бавер Н. Особливості бюджетної політики в частині планування видатків на соціальну сферу. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13295/1/%D0%91%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%80.pdf>.

49. Кравець В. І. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни. Київ: КНТЕУ, 2019. № 4. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/10.pdf.
50. Мостицька Н. А. Фінансова політика країн з розвинутою та трансформаційною економікою. *Ефективна економіка*. 2019. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/160.pdf.
51. Чугунов І. Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету в системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. 2016. № 28(1).
52. Ватаманюк-Зелінська У. З. Роль стратегічного планування видатків державного бюджету у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. *Інноваційна економіка*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. №3-4. С. 24-30.
53. Шемаєва Л. Г. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2020. 71 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/dopovid-fin-stiykist-1.pdf>.
54. Видатки бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. 2020. URL: <https://knote.edu.ua/file/NjY4NQ==/f3d9442cb2ec168a29d6903bdae72877>.
55. Мальований М. І. Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Умань: УНУС, 2020. № 1(72). URL: <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2020/72/pdf/116-135.pdf>.
56. Індекс якості життя: як змінювалося місце України в рейтингу. *Світ*. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/19/infografika/svit/indeks-yakosti-zhyttya-yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-rejtynhu>.
57. Фетіщенко Є. М. Міжнародний досвід планування видатків державного бюджету та можливості його виконання в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2019. № 16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2019/22.pdf.
58. Тимошенко М.В. Тенденції середньострокового бюджетування в країнах ЄС та перспективи застосування в Україні. Київ, 2012. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1684>.

59. Горник В.Г. Шляхи впровадження середньострокового бюджетного планування як механізму узгодження соціально-економічної та бюджетної політики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Державне управління*. 2020. №1. С. 24-30. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/7.pdf

60. Затонацька Т.Г., Шиманська О.А. Зарубіжний досвід середньострокового планування у бюджетному процесі. *Фінанси України*. 2011. № 8. С. 90–100. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Fu_2011_8_9.

61. Савчук О. Середньострокове бюджетне планування (міжнародний досвід): Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29131.pdf>.